

Laura Romo

MINUN TARINANI(KO)?
Lastensuojelun asiakirjat lapsen näkökulmasta

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityön pro gradu- tutkielma
Helmikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Laura Romo: Minun tarinani(ko)? Lastensuojelun asiakirjat lapsen näkökulmasta
Pro gradu-tutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Helmikuu 2020

Tämän pro gradu- tutkielman tarkoituksena on selvittää, millä tavoin lastensuojelun asiakkuudessa olleet lapset ja nuoret kokevat oman elämänsä tulleen dokumentoiduksi ja minkälaista merkitystä lastensuojelussa tuotetuilla dokumenteilla on ollut heidän elämänpolullaan. Lastensuojelun asiakirjat sisältyvät osaksi tutkimukseen osallistuneiden nuorten henkilökohtaista elämää institutionaalisen asiakkuuden myötä. Tutkimuksen tavoitteena on lisäksi selvittää, millä tavoin nuoret tunnistavat oman elämäntarinansa dokumenttien sisältä ja kokevatko he tarinansa tulleen oikein kohdelluksi.

Tutkielman teoreettinen viitekehys käsittelee lastensuojelua ja sijaishuoltoa yleisesti sekä sosiaalihuollossa tehtävää asiakirjadokumentointia. Lisäksi teoreettisena viitekehyksenä nähdään elämäntarinat ja niiden lukeminen hallinnollisten dokumenttien sisällä. Tässä tutkimuksessa elämäntarinalla tarkoitetaan jokaisen nuoren yksilöllistä elämänkulkua ja sitä tarinaa, josta jokaisella nuorella on oma, subjektiivisiin kokemuksiin perustuva tulkinta. Tuohon tarinaan kuuluvat myös lastensuojelun interventiot ja lastensuojelun asiakkuus, joka osaltaan on ollut johtamassa siihen, että tutkimukseen osallistuneiden nuorten elämäntarinaa on dokumentoitu institutionaalisisista tarkoituseristä käsin ja nuoret ovat näin ollen olleet lukijoina oman elämäntarinansa äärellä.

Tutkielman kvalitatiivisena aineistona on käytetty 7 nuorten teemahaastattelua, jotka on toteutettu loppuvuodesta 2019. Haastatteluilla tavoitetaan tutkimukseen osallistuneiden nuorten kuvauksia omasta lastensuojelun asiakkuudestaan ja asiakirjoistaan elettyinä, koettuna ja nykyhetkessä kerrottuna. Tutkimuksen analyysimenetelmänä on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tulosten mukaan kokonaisvaltaista elämäntarinaa on mahdotonta tavoittaa hallinnollisista dokumenteista. Asiakirjat ovat kirjoittajansa kuvauksia ja välähdyksiä tapahtumista ja hetkistä, joita tutkimukseen osallistuneiden nuorten elämässä on tapahtunut. Asiakirjojen sisältä oma elämäntarina saa aikajänteen sekä konkretisoi muistissa olleita tapahtumia. Asiakirjat kuitenkin nähdään vahvasti hallinnollisina työvälineinä, joista puuttuu asianosaisen ääni ja mielipiteet. Asiakirjat myös hyväksytään osaksi lastensuojelutyötä, mutta niitä kritisoidaan voimakkaasti painoarvon antamisesta muiden toimijoiden kuin lapsen itsensä käsiin.

Tutkimustulosten perusteella suomalaisesta lastensuojelusta puuttuvat ohjeistukset ja lainsäädäntö liittyen asiakirjojen luovuttamiseen asiakkuuden päättymisen jälkeen. Tutkimustulosten perusteella kuntien tavat luovuttaa asiakirjoja vaihtelivat merkittävästi ja samanaikaisesti tuloksista on luettavissa, että juuri asiakirjojen lukeminen yhdessä työntekijän kanssa muodostui korjaavammaksi kokemukseksi kuin asiakirjojen lukeminen yksin, jolloin lukukokemus saattoi muodostua hyvinkin raskaaksi.

Tutkimustulokset korostavat keskustelun tärkeyttä lastensuojelun dokumentoinnin perustehtävästä. On merkityksellistä pysähtyä pohtimaan, kenen tarpeisiin asiakirjoja laaditaan ja kuinka huomioidaan asiakkaiden asiakirjoihin palaamisen mahdollisuus. Dokumentoitu tieto ei kompostoidu ja asiakkailla on oikeus lukea elämäntarinaansa myös hallinnollisista asiakirjoista. Tärkeää on myös pohtia uudenlaisia käytänteitä asiakirjojen luovuttamiseen ja riittävän tuen tarjoamiseen myös asiakkuuden jo päättäneiden nuorten ja aikuisten kohdalla.

Avainsanat: Dokumentointi, lastensuojelu, asiakirjat, elämäntarina

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Laura Romo: Minun tarinani(ko)? Lastensuojelun asiakirjat lapsen näkökulmasta
Master's Thesis
University of Tampere
Faculty of Social Sciences
February 2020

The purpose of this master's thesis is to examine how children who have received child welfare services regard documents written about themselves and which kind of meanings the documents have had in their lives. Child welfare documents can be seen as a part of children's personal lives because of their history in child welfare. The purpose is also to examine in which way the children recognize their life stories within the documents and do they feel that their story has been treated the right way.

Theoretical framework of the study deals with the child welfare ja foster care in general and the documentation made in social care. Theoretical framework also concludes with life stories and reading them from institutional case files. In the context of this study, life stories are understood as every children individual life path and the story, that each and everyone has their own and subjective interpretation of. That story includes child welfare interventions and child's involvement to the system. That is part of why life stories of the participants in this study has been documented from institutional purposes and that way makes the children readers of their own life stories.

The qualitative data of this study consists of seven thematic interviews of care experienced adults carried out in end of the year 2019. The interviews reflect the interviewees' descriptions of their involvement in the child welfare system and the documents about them as lived experience, narrated in the present moment. The data was analysed with data-driven content analysis.

According to the results, holistic life story is impossible to reach from bureaucratic documents. Case files are always workers written descriptions and glimpses of the incidents and moments of children's lives. Within documents, life stories get timeframes and documents can concrete incidents from memory. However, documents are strongly seen to be bureaucratic tools and they lack the voice and opinions of the stakeholders. Documents are approved to be part of social work, but they are criticized from giving the value to other actors than child himself.

Results of the study indicate that Finnish child welfare lacks guidance and legislation about sharing out the documents for those clients, whose involvement in child welfare has ended. According to the results, municipalities have significant differences of sharing out the documents and at the same time, the results show that it was way more remedial experience to read case files with worker than reading them alone, which can be extremely painful experience.

The results signify the importance of discussion about the basic task of documentation. It is evident to stop and think about whom needs documents answer and how it is taken into account that clients have possibility to revert to documents. Documented information doesn't vanish and the clients have every right to read their life stories within bureaucratic documents. Therefore it is important to think different kind of practice to sharing out documents and providing sufficient support also for those clients, whose involvement in child welfare has already ended.

Keywords: Documentation, child welfare, documents, life story

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Lastensuojelu osana yksilön elämäntarinaa.....	3
2.1 Sijaishuolto dokumentaation kehystäjänä	6
3 Lastensuojelun dokumentointi	8
3.1 Dokumenttien tärkeys osana lastensuojelutyötä.....	8
3.2 Asiakirjat ja niiden sisältämät valtasuhteet	9
3.3 Asiakirjojen henkilökohtaisuus ja niiden yleisöt	12
4 Asiakirjojen elämäntarinat, niiden lukeminen ja muistelu	14
4.1 tarinat asiakirjoissa.....	15
4.2 Lukijana oman kirjoitetun elämän äärellä	16
5 Tutkielman toteutus	19
5.1 Tutkimustehtävät	19
5.2 Tutkimusaineisto ja aineiston keruu.....	19
5.3 Haastattelukohtaaminen	22
5.4 Aineiston analyysi.....	24
5.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	28
6 Tutkimustulokset.....	30
6.1 Oman elämäntarinan tunnistaminen.....	30
6.1.1 Aikajana elämäntarinalle.....	30
6.1.2 Oman elämäntarinan hyväksyminen.....	32
6.2 Oma tarina luettuna kokemuksena.....	34
6.2.1 Psykkis-fyysinen kokemus	34
6.2.2 Asiakirjojen lukeminen yksin tai yhdessä työntekijän kanssa	37
6.2.3 Kirjaamisen hyväksyminen osana lastensuojelutyötä.....	39
6.2.4 Oikeus omiin muistoihin	41
6.3 Oman elämäntarinan kuvautuminen hallinnollisissa dokumenteissa	43
6.3.1 Puutteet asiakirjoissa	43
6.3.2 Ulkopuolisena omassa tarinassaan.....	46
6.3.3 Asiakirjat sosiaalityön työvälineinä	49
7 Johtopäätökset ja pohdinta.....	52
7.1 Asianomaisen ääni jää kuulumattomiin	52
7.2 Miten institutionaalinen tieto transformoituu vuosien varrella yksilön elämäntarinaksi?	56

7.3 Lainsäädännöstä puuttuvat ohjeistukset asiakirjojen lukemiseen liittyen 60

Lähteet

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Liite 2. Haastattelukutsu

1 JOHDANTO

Sosiaalityöhön kuuluu asiakkaan kohtaamista niin kasvotusten ja fyysisesti kuin kohtaamista paperilla, sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Sosiaalitoimessa tuotetaan monia erilaisia asiakasdokumentteja; päätöksiä, pyyntöjä, lausuntoja, laskelmia, suunnitelmia, selvityksiä sekä kertomuksia. Monet sosiaalityössä laaditut dokumentit kohdentuvat aina asiakkaaseen, yksilöön ja hänen henkilökohtaiseen elämäänsä. On sitten kyse toimeentulotukilaskelmasta, jossa arvioidaan yksityiskohtaisesti asiakkaan tulojen ja menojen suhdetta ja arvioidaan asiakkaan oikeutta toimeentulotukeen tai lastensuojelun asiakaskertomusta, johon kirjataan ylös asiakkaan elämässä tapahtuneita asioita sosiaalityön silmälasien läpi katsottuna.

Lastensuojelun tilasto vuodelta 2017 osoittaa, että tehtyjen lastensuojeluilmoitusten määrä on noussut 15 %:lla vuodesta 2016 vuoteen 2017. Tämä tarkoittaa sitä, että yhä useampi lapsi kulkee elämänsä aikana lastensuojelun arviointiprosessin läpi. Jokaisesta lastensuojelun asiakkaana olleesta lapsesta tuotetaan sosiaalitoimessa monenlaisia erilaisia dokumentteja ja asiakirjoja. Jokainen tuotettu dokumentti on välähdys kyseisen lapsen elämästä. Toisinaan dokumentti voi olla myös puhtaasti työntekijän tulkinta tapahtumista ja on huomioitava, että dokumenteilla on aina lukuisia eri yleisöjä. Tarja Vierula (2017) on tehnyt väitöstudkimuksen lastensuojelun asiakirjoista vanhempien näkökulmasta ja tämä tutkimus on toiminut vahvana lähtökohtana omalle tutkimukselleni. Vierulan tutkimustulokset osoittivat, että vanhempien suhtautuminen lastensuojelun asiakirjoihin vaihtelee. Toisille vanhemmista pelkkä lastensuojelun asiakkuus, puhumattakaan asiakirjoista, on vain pieni osa henkilökohtaista elämää, kun taas toisessa ääripäässä ovat vanhemmat, joiden koko henkilökohtaisen elämän rakentumiseen lastensuojelun asiakkuus ja sen aikana laaditut asiakirjat ovat vaikuttaneet pitkäkestoisesti. Vierula puhuu tiedon transformaatiosta eli siitä, kuinka yksilön henkilökohtainen tieto muuttuu julkisesti omistetuksi tiedoksi, jonka käyttötavoilla on pitkäkestoisia vaikutuksia yksilön elämään.

Vierula (2017, 16) tuo väitöskirjassaan esiin, että lastensuojelun dokumentaatio on pitkälti suunnattu aikuislukijoille ja lastensuojelulain perustehtävä ohjaa dokumentoinnin sisältämään paljon kuvausta vanhemmuudesta. Koen tärkeäksi nostaa pro gradu- tutkielmassani esiin myös asiakaslasten ääntä ja heidän kokemustaan siitä, miten asiakirjat ovat heidän elämässään näyttäytyneet ja onko heidän elämäntarinansa löydettävissä hallinnollisista dokumenteista, joiden pohjalta on tehty ratkaisuja koskien heidän henkilökohtaista elämäänsä.

Sosiaalihuollon asiakastiedon arkistoon tullaan tallentamaan kaikki sosiaalipalveluissa syntyvät, asiakasta koskevat asiakasasiakirjat. Asiakastiedon arkisto otettiin käyttöön vuonna 2018. Sitä tullaan käyttämään niin julkisessa kuin yksityisessä sosiaalihuollossa. Omakanta on kansalaiselle tarkoitettu palvelu omien asiakasasiakirjojen katselua ja sähköistä asiointia varten. Asiakas näkee hänestä laaditut asiakasasiakirjat Omakannasta vuodesta 2020 alkaen sitä mukaa kun organisaatiot ottavat palvelun käyttöön. (Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2019.) Omakanta-arkistoinnin vyöryminen suomalaiseen lastensuojeluun tekee pro gradu- tutkielmani aiheesta myös ajankohtaisen, koska Kanta-palveluun siirtyminen tulee olemaan merkittävä muutos asiakkaan oikeussuhteeseen omissa asiakasdokumenteissaan, kun ottaa huomioon, että aiemmin asiakkaan on esimerkiksi lastensuojelussa tullut erikseen pyytää oikeutta lukea itsestään tehtyjä asiakaskirjauksia. Kun kaikki asiakirjat siirtyvät sähköisiksi, asiakkaille tulee mahdolliseksi esimerkiksi verkkopankkitunnuksilla kirjautua Kanta-palveluihin ja seurata reaaliajassa, minkälaista tietoa hänestä sosiaalitoimessa kirjataan ja tuotetaan.

Lastensuojelu on hetkittäin runsaasti esillä valtamedioissa ja viime aikoina on raportoitu runsaasti lastensuojelun kriisistä; riittämättömistä resursseista ja sosiaalityöntekijöiden huolesta liittyen resurssipulan heijastumisesta lastensuojelutyön laatuun sekä työntekijöiden mahdollisuuksiin turvata lasten oikeuksia. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti ylisosiaalineuvos Aulikki Kananojan selvittämään lastensuojelun tilaa Suomessa ja laatimaan ehdotuksensa lastensuojelun laadun parantamiseksi. Koen itse tärkeänä nostaa esiin lasten ääntä ja näkemystä yhdestä lastensuojelun osa-alueesta eli dokumentoinnista. Bardy, Barkman ja Janhunen (2000, 4) ovat jo vuosituhaten alussa nostaneet esiin huoltaan siitä, että lapsen ääni jää helposti kuulumattomiin tilanteissa, joissa vanhempien elämää kuormittavat suuret vaikeudet. On myös merkityksellistä tehdä näkyväksi sosiaalitoimissa tehtävää työtä ja nostaa keskusteluun myös lapsen äänen kuulumista sosiaalityön sisään rakennetuissa työtavoissa sekä edelleen pyrkiä kehittämään käytäntöjä lastensuojelutyön vaikuttavuuden lisäämiseksi.

Pro gradu- tutkielmassani haluan perehtyä lastensuojelun asiakaslasten kokemuksiin sosiaalitoimessa tuotettavista dokumenteista. Laadullisen tutkimukseni aineisto tulee koostumaan lastensuojelun sijaishuollossa eläneiden ja omiin dokumentteihinsa tutustuneiden lasten haastatteluista. Kiinnostukseni kohdistuu erityisesti siihen, miten lastensuojelun asiakkaina olleet lapset ja nuoret kokevat oman elämänsä tulleen dokumentoiduksi ja onko lastensuojelussa tuotetuilla dokumenteilla ollut merkitystä heidän elämänpolullaan. Löytävätkö he oman elämäntarinansa dokumenttien sisältä ja kokevatko he tarinansa tulleen oikein kohdelluksi.

2 LASTENSUOJELU OSANA YKSILÖN ELÄMÄNTARINAA

Lapsuus on ihmisen ensimmäinen vaihe ihmisen elämänkaaressa, jonka tapahtumat kulkevat muistijälkinä ihmisen matkassa koko elämän. Lapsuus ulottuu osaksi aikuisuuden rakenteita, perustuksia, joiden varaan ihminen elämäänsä rakentaa. (Bardy 2009, 18.) Lastensuojelussa lapsilla osana lapsuuden elämänvaihetta on lastensuojelun asiakkuus ja sen vaikutukset osana elämäntarinaa. Kuten Bardy (2009, 41) toteaaakin, perustaltaan lastensuojelun ydin on yksinkertainen; lastensuojelussa pyritään turvaamaan lapsen kehitys ja terveys sekä poistamaan sitä vaarantavat tekijät. Yksinkertaisuus on kuitenkin kaukana lastensuojelun prosesseista, puhumattakaan vaikutuksista, joita lastensuojelun toimenpiteet aiheuttavat yksilöiden elämäntarinoille.

Lastensuojelun tärkein perusperiaate on lapsen edun turvaaminen, joka koostuu turvallisesta kasvuympäristöstä, tasapainoisesta ja monipuolisesta kehityksestä sekä erityisestä suojelusta (Lastensuojelulaki 417/2013 1§). Lastensuojelutyötä ohjaavat juridiset reunaehdot, jotka määrittävät lapsen etua käsitteenä. Lastensuojelun asiakirjoissa lapsen etu kuvautuu usein esimerkiksi kuvauksina lapsen oikeudesta turvallisiin ja läheisiin ihmissuhteisiin, hyvään ja turvalliseen vanhemmuuteen, huolenpitoon sekä perhe-elämään. Lapsen erityisenä oikeutena on oltava mahdollisuus olla lapsi. (Pitkänen 2008, 95,132.) Lapsen edun arvioiminen ohjaa kaikkea lastensuojelun toimenpiteiden suunnittelua ja toteutusta. Lapsen etu on kuitenkin aina tulkinnallinen ja lapsen etu muodostuu päätöksentekijän harkinnan ja pohdinnan kautta. Kun puhutaan lapsen edusta, tulee lapsen voida olla itse määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa sitä työtä, jota hänen hyväkseen tehdään. Lastensuojelussa jo laki ohjaa toimimaan lapsen edun mukaisesti, jonka lisäksi työntekijöillä on myös moraalinen velvoite työskennellä lapsen edun näkökulma edellä.

Lastensuojelulaissa (417/2013) määritellään lapsen aktiivinen kohtaaminen useammassa pykälässä. 29 § velvoittaa lapsen henkilökohtaiseen kohtaamiseen riittävän usein, 30§ asiakassuunnitelman tulee laatia yhdessä lapsen kanssa sekä 53 §:n mukaisesti lapsen kanssa on keskusteltava lapseen liittyvistä asioista. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 muistuttaa myös lapsen edun ensisijaisuudesta toteamalla käsitteen kuitenkin olevan monimutkainen ja lapsen edun käsite tuleekin määrittää tapauskohtaisesti. Yleiskommentti toteaa lapsen edun olevan oikeus, periaate sekä menettelytapa, jonka tulee ohjata viranomaisten toimintaa. (YK:n lapsen oikeuksien komitea 2013.)

Englantilainen sosiaalipolitiikan professori Eileen Munro (2002, 37) jaottelee lastensuojelun kolmeen eri osa-alueeseen. Ensinnäkin lastensuojelun tehtävänä on järjestää sellaisille lapsille korvaavaa hoitoa, jotka eivät sitä omilta vanhemmiltaan saa, toiseksi perheitä tuetaan ymmärtämään ja kohtaamaan lasten tarpeita ja kolmas lastensuojelun tehtävä on suojella lasta omilta vanhemmiltaan, mikäli nämä kaltoin kohtelevat lapsiaan. Lastensuojelun ensisijainen tehtävä on turvata lapsen etu tilanteissa, joissa vanhemmat ovat siihen kykenemättömiä. Perheiden hyvinvointi tulee maksimoida ja mahdolliset haitta- ja vaaratekijät lapsen elämässä minimoida. (Munro 2002, 1.)

Julkisuudessa puhutaan usein negatiiviseen sävyyn vain huostaanotoista ja sosiaalitoimen rajuista puuttumisista ihmisen pyhimpään ja jo perustuslain (731/1999) 10 §:ssä mainittuun perhe-elämän suojaan ja unohdetaan, että lastensuojelussa pyritään tukemaan perheitä pitkälti avohuollon tukitoimien avulla. Lisäksi uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) voimaantulon myötä perheiden auttaminen jo peruspalvelutasolla on korostunut ja lastensuojelu on profiloitumassa yhä voimakkaammin erityispalveluksi. Äärimmäisten toimenpiteiden rooli on pieni osa lastensuojelutyön kokonaisuutta (Hurtig 2003, 11). Toisinaan avohuollon tukitoimet joudutaan kuitenkin toteamaan riittämättömiksi ja lapsi turvatakseen sosiaalitoimen on ryhdyttävä huostaanottoprosessiin ja turvattava lapsen kasvu ja kehitys sijaishuollon avulla.

Suomessa pääpaino lastensuojelussa on kuitenkin avohuollossa ja avohuollon tukitoimissa. Lastensuojelu nähdään lähtökohtaisesti osaksi sosiaalipalveluita. Asiakasta kunnioitetaan ja sosiaalityön perusteena ja etiikan kulmakivenä nähdäänkin yksilön oikeus tehdä omaa elämäänsä koskevia ratkaisuja. Lastensuojelussa pyritään kunnioittamaan tätä yksilön itsemääräämisoikeutta. Toisinaan sosiaalityössä puhutaan myös Reamerin (2017) mukaan paternalismista, jolloin asiakkaan itsemääräämisoikeutta saatetaan rajoittaa hyvää tekemisen nimissä, esimerkiksi puuttumalla asiakkaan toimintaan tai rajoittamalla asiakkaan tiedonsaantia. Reamer mainitseekin, että paternalismin myötä saatamme vaikuttaa myös siihen, etteivät asiakkaat pysty asettamaan omia tavoitteitaan elämälleen vaan niitä asetetaan sosiaalityöstä käsin. Lastensuojeluun sisältyy usein jännitteitä vapaaehtoisuuden ja pakon sekä vanhempien oikeuksien ja lasten tarpeiden välillä. Lapsen edun arvioiminen jää helposti perhekokonaisuuden sisään ja vanhempien tarpeiden taakse, joka aiheuttaa lapsen aseman toiseutta suhteessa omiin vanhempiin. (Hurtig 2003, 20-21.) Myös lastensuojelun dokumentteja tuotetaan pitkälti aikuislähtöisesti ja aikuisille lukijoille.

Suomalaiselle lastensuojelulle on ominaista nuorten eli yli 13-vuotiaiden suuri osuus asiakasmäärästä. Suomalainen lastensuojelu pohjautuu tarvearviointiin ja voidaan nähdä palveluorientoituneena järjestelmänä. Suomessa katsotaan, että sosiaalitoimella on velvollisuus ensisijaisesti tukea avohuollon tukitoimin ja tukitoimet perustuvat pitkälti vapaaehtoisuuteen. (Heino ym. 2016.) Silti perheissä voi syntyä tilanteita, joissa lapsen etu turvataksaan sosiaalityöntekijän on otettava lapsi kiireelliseen sijoitukseen tai huostaan ja sijoitettava kodin ulkopuolelle. Näissä tilanteissa lapsen kasvuolosuhteissa tai huolenpidossa on oltava selkeitä puutteita tai uhkia, jotka uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi itse vaarantaa omaa kehitystään ja terveyttään esimerkiksi käyttämällä päihteitä (Lastensuojelulaki 2017/417 40§).

Lastensuojelun sijaishuollossa elävien lasten elämäntarinoita ei voi kategorisoida tai yhtenäistää. Jokaisen lapsen kohdalla on kyse yksilökohtaisista tarpeista, jotka muuttuvat lapsen kasvaessa ja ajan kuluessa. Suomalaiselle lastensuojelulle on myös ominaista sijaishuollon näkeminen väliaikaisena ratkaisuna ja pyrkiminen perheiden jälleenyhdistämiseen. Perheen jälleenyhdistämisellä tarkoitetaan sijaishuollossa asuneen lapsen tai nuoren palaamista takaisin omaan perheeseensä. Sijaishuollon aikana lapsen sekä hänen vanhempiensa kanssa tulee työskennellä siten, että lapsen kotiinpaluun estävät tekijät saadaan poistettua tai ainakin vähennettyä siinä määrin, että lapsi voi asua kotona jälkihuoltona toteutettavien avohuollon tukitoimien avulla. Viranomaisella on velvollisuus toimenpiteillään tukea, ei estää tai vaikeuttaa perheen jälleenyhdistämisen tavoitetta. (Araneva 2016, 366.)

Tuija Eronen (2012, 38) kirjoittaa, että sijaishuolto saattaa joiden lasten kohdalla aiheuttaa osattomuutta omaan historiaansa. Osalla sijaishuollossa asuneilla aikuisilla ei välttämättä ole kovinkaan paljon tietoa omista taustoistaan, suvustaan tai esimerkiksi syistä, jotka ovat aikanaan johtaneet sijaishuoltoon. Tällöin jopa ainoina tiedonlähteinä saattavat toimia institutionaaliset dokumentit. (Horrocks & Goddard 2006, 264-266.) Tässä pro gradu- tutkielmassa lähdän liikkeelle siitä ajatuksesta, että asiakirjat toimivat haastattelemieni nuorten muistin kannattelijoina ja tarjoavat heille ikkunan omaan lastensuojelun historiaansa. Kiinnostukseni kohdentuu nuorten näkemyksiin siitä, miten työntekijöiden tulisi kirjoittaa lastensuojelun asiakirjoja ja millaista dokumentaation tulisi olla, jotta se olisi nuorten näkökulmasta lasta tukevaa ja kunnioittavaa. Päästäkseni käsittelemään tätä asiaa, olen kysynyt nuorilta heidän lukukokemuksistaan ja sen herättämistä tunteista.

2.1 Sijaishuolto dokumentaation kehystäjänä

Lastensuojelun asiakkuuden alkaminen käynnistää myös dokumentaation prosessin asiakkaan elämässä. Jokainen lastensuojelussa tuotettava dokumentti arkistoituu osaksi sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmää ja säilyy siellä pitkän aikajakson, joidenkin asiakkaiden kohdalla pysyvästi. Sosiaalihuollon asiakkuus käynnistää samalla polun, jossa asiakkaan omistajuus omaan dokumentoituun elämäntarinaansa katoaa ja asiakirjojen omistajuus siirtyy useiden eri hallinnollisten instituutioiden käyttöön. Dokumentaatio ohjaa viranomaisten toimintaa ja päätöksentekoa. Paitsi että asiakirjojen tehtävänä on tuoda näkyviin lastensuojelun institutionaalista tehtävää, asiakirjat myös tulkitsevat, muokkaavat ja tallentavat tarinoita asiakkaiden henkilökohtaisesta elämästä. (Vierula 2014, 343-344.)

Sosiaalityön dokumentoinnin voidaan katsoa olevan toisaalta organisaatiota palveleva toimintamuoto, mutta toisaalta myös organisaation seurausta (Vierula 2017, 21). Asiakirjoista voidaan etsiä tietoa organisaatioista (esim. Morén 1999) tai asiakirjoista voidaan etsiä kuvauksia asiakkaiden arkielämästä sekä siitä, mitä milläkin aikakaudella on pidetty sosiaalityössä tärkeänä tietona. (esim. Pekkarinen 2010).

Smythe ja Murray (2000, 317) puhuvat asiakkaiden käyttämisestä tiedon lähteinä. Heidän mukaansa työntekijöiden sekä tutkijoiden on tärkeää huomioida, etteivät asiakkaat ole pelkästään tiedon lähteitä, vaan ihmisiä, kenellä on oikeus säädellä sitä, minkälaista tietoa itsestään antaa. Kun asiakirjoja tuotetaan hallinnollisen työn välineiksi, saattaa asiakkaan itsemääräämisoikeus jäädä toisinaan dokumenttien jalkoihin. Sijaishuoltoon altistava päätös on usein velvoittava. Esimerkiksi päätös lapsen kiireellisestä sijoituksesta tai huostaanotosta on velvoittava ja asetetaan voimaan lastensuojelulain 91 §:n mukaisesti välittömästi mahdollisesta muutoksen hausta huolimatta. On myös muistettava, että asiakastietojärjestelmiin kirjattava tieto koskee institutionaalista asiakkuutta, sillä ylös kirjattavat asiat ovat merkintöjä asiakkaan kanssa tehdystä työstä ja siihen kytkeytyy aina tulkinta lapsen elämäntilanteesta esimerkiksi päätöksinä ja asiakassuunnitelmina (Huuskonen, Korpinen, Pösö, Ritala-Koskinen & Vakkari 2010, 651).

Sijaishuollon aikana lapsen dokumentaatiohistoriaan kertyy lukuisia erilaisia asiakirjoja; päätöksiä, asiakassuunnitelmia, mahdollisia lausuntoja, sijaishuoltopaikan päivittäistä raportointia. Sijaishuollossa asuessaan lapsi on asemassa, jossa hänestä kirjataan päivittäistä raporttia joko

laitoksen asiakastietojärjestelmään tai perhehoidossa perhehoitajien muistiinpanoihin, joista tuotetaan sosiaalitoimelle säännöllisesti koosteita lapsen kuulumisista. Lapsen elämän dokumentointi kietoutuu yhteen institutionaalisten tarkoituksien kanssa. Goddard ym. (2013, 760) tuovat esiin, että asiakirjojen määrät saattavat tapauksesta riippuen, pitää sisällään joitakin kymmeniä sivuja tai toisinaan jopa tuhansia sivuja. Kaikki nämä asiakirjat omalta osaltaan ohjaavat sosiaalitoimen päätöksentekoa sekä lapsen asiakkuuden suuntaviivoja. Smythe ja Murray (2000, 324) puhuvat tiedon omistajuudesta sekä konfliktista, joka syntyy omistajuuteen liittyen; kuka lopulta hallitsee sen, mitä asiakirjoihin kirjataan ja mitä kerrotusta otetaan huomioon.

Aika sijaishuollossa on aina sidoksissa paitsi menneisyyteen myös tulevaisuuteen. Asiakkaan elämää tulkitaan jatkuvasti suhteessa menneisyyden tapahtumiin sekä tulevaisuuden suunnitelmia päivitetään sen mukaisesti. (Pösö & Eronen 2013, 202-203.) On myös huomioitava se, että lastensuojelun dokumentteihin kirjautuu pääsääntöisesti ylös asiat, jotka ovat jollakin tapaa lastensuojelua koskettavia, huolta sisällään pitäviä tai lapsen elämässä haasteita aiheuttaneita. Pösö ja Eronen (2013, 205) korostavatkin sen ymmärtämistä, ettei lastensuojelun dokumentteihin kirjata pääsääntöisesti normaaliin lapsuuteen ja nuoruuteen kuuluvia asioita, mikäli niissä ei ole huolta herättäviä аспекteja. Näin ollen lastensuojelun dokumentaatio ei koskaan pidä sisällään kokonaista yksilön elämäntarinaa, ainoastaan lastensuojelun silmälasien läpi katsotun osan siitä.

Lastensuojelussa ollaan usein tilanteessa, jossa lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät vaihtuvat. Toisinaan usein, toisinaan harvemmin, mutta etenkin, mikäli lapsi on lastensuojelun asiakkuudessa pitkään, on todennäköistä, että hänen asiaansa hoitaa useampi kuin yksi työntekijä. Pösö (2011) toteaaakin, että jo suomalainen lastensuojelun systeemi, jossa lastensuojelun eri osat alueet on jaettu ja lapsen asioita hoitaa asiakkuuden eri vaiheissa eri työntekijä, luo tilanteen, jossa työntekijä ei opi tuntemaan kunnolla asiakastaan eikä lapsi työntekijäänsä. Tämä asettaa omat haasteensa paitsi luottamukselle ja vuorovaikutussuhteille lapsen ja työntekijän välillä, mutta myös dokumentoitavalle tiedolle lapsen asiakkuuden ajalta. Sosiaalityöntekijät kamppailevat toistuvasti sen kanssa, mitä asiakirjoihin ehtii dokumentoida muun asiakastyön rinnalla (Huuskonen & Vakkari 2013, 289). Pösö ja Eronen (2013, 207) puhuvat organisaation muistin aukkojen eli tilanteista, joissa sosiaalityöntekijä on tehnyt tietoista valintaa siitä, mitä asiakirjoihin kirjataan. Vaikka sosiaalityön dokumentointia ohjataan monin eri ohjeistuksin, säännöin ja lain keinoin, jää osa tiedosta kuitenkin työntekijän omaksi hiljaiseksi tiedoksi. Myös kirjaamatta jäänyt tieto saattaa myöhemmin nousta yhtä tärkeään rooliin, kuin kirjattu tieto.

3 LASTENSUOJELUN DOKUMENTOINTI

3.1 Dokumenttien tärkeys osana lastensuojelutyötä

Jokaiselle lastensuojelun asiakkuudessa olevalle lapselle tulee laatia asiakassuunnitelma, jossa kokonaisvaltaisesti arvioidaan lapsen ja perheen tilannetta sekä määritellään tarvittavat tukitoimet. Sijaishuollon aikana asiakassuunnitelmaa tulee täydentää myös hoito- ja kasvatussuunnitelmalla, joka usein sisällytetään osaksi asiakassuunnitelmaa. Asiakassuunnitelmalla on tärkeä rooli lapsen edun toteutumisessa sekä lapsen ja hänen perheensä tarvitsemien palveluiden suunnittelussa sekä toteutuksessa. Asiakassuunnitelma on osa tavoitteellista sosiaalityötä. Asiakassuunnitelma tulisi laatia yhteistyössä lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa. Sijaishuollon aikana asiakassuunnitelman laadintaan osallistuvat myös sijaishuoltopaikan edustajat. (Saastamoinen 2010, 81-82.)

Asiakassuunnitelmien lisäksi lastensuojeluasiakkuuden aikana lapselle kertyy lukuisia muita erilaisia dokumentteja, kuten päätöksiä, asiakaskertomuksia, erilaisia lausuntoja. Sijaishuollossa, etenkin laitospuolisessa sijoituksessa, olevalle lapselle kirjataan myös päivittäistä raportointia, joka osaltaan kerryttää lapsen asiakirjapinoa. Valtaisa määrä dokumentaatiota, jonka sisällöstä asiakkaalla itsellään ei välttämättä aina ole edes tietoa. Asiakassuunnitelmat ohjaavat ammatillista auttamistyötä ja niissä on kyse kirjoitetusta vuorovaikutuksesta, joka on keskeinen osa auttamistyön arkea (Günther 2012, 15). Kääriäinen (2006, 45) kuvaa sosiaalityön dokumenttien olevan jälkiä kohtaamisista ja keskusteluista, mutta saavan merkityksen silloin, kun niitä käytetään päätösten perusteluina sekä toimenpiteiden suunnittelun ohjenuorina. Huuskonen ja Vakkari (2015, 794) kertovat sosiaalityöntekijöillä olevan tapana lisätä ja tarkentaa kirjaamistaan, mikäli työntekijät arvioivat asiakastapauksen johtavan mahdollisesti suurempiin väliintuloihin tai mikäli perheen tilanteen huolenaiheet ovat graaveja.

Asiakassuunnitelmilla on merkityksellinen rooli, kun tavoitellaan työskentelyn suunnitelmallisuutta, tavoitteellisuutta, tehokkuutta ja tarpeellisuutta. Kun työskentelyn tavoitteet kirjoitetaan yhteistyössä auki asiakkaan kanssa, tulee työskentelystä näkyvämpää kaikille osapuolille. On myös tärkeää, että asiakassuunnitelmat eivät edusta vain todistusta työntekijän tekemästä työstä, vaan niissä kuuluisi aidosti asiakkaan ääni ja mielipiteet. (Günther 2012, 28-29.) Vierula (2014, 343-344) tuokin esiin tärkeän seikan siitä, että lastensuojelun asiakirjat eivät ole pelkästään hallinnollisia asiakirjoja työntekijöiden käyttöön, vaan ne voivat olla asiakkaille merkityksellisiä dokumentteja. Se, mitä lastensuojelun asiakirjoihin, esimerkiksi asiakassuunnitelmiin, kirjataan, tuottaa

todellisuutta ja vaikuttaa sosiaalitoimessa tehtävään päätöksen tekoon. Asiakkaasta kirjoitettavilla asiakirjoilla on seurauksia niille ihmisille, joista ne kirjoitetaan ja tämän vuoksi kaikki asiakirjat tulisi dokumentoida huolellisesti ja totuudenmukaisesti.

Kai Alhanen (2014) puhuu kirjaamistaakasta, eli siitä, kuinka uudistunut lastensuojelulaki velvoittaa lastensuojelun työntekijöiltä liki kaiken asiakastyön dokumentointia. Asiakastapaamisten lisäksi työntekijän vastuulla on kirjata yhteistyötahojen kanssa pidetyt verkostotapaamiset sekä asiakassuunnitelmaneuvoittelut. Näiden kirjaamisten lisäksi sosiaalityöntekijä laatii aina kirjalliset asiakassuunnitelmat sekä erilaiset päätökset ja lausunnot asiakkaan tilanteesta. Alhasen (2014, 43) tutkimuksen mukaan kirjaamistaakan vuoksi työntekijöille jää entistä vähemmän aikaa asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden kohtaamiseen. Asiakasnäkökulmasta kirjaamisen korostuminen johtaa pahimmillaan siihen, että kohtaamistilanteista tulee byrokraattisia ja kirjaamisesta tärkeämpää ja olennaisempaa kuin itse asiakkaiden aidosta auttamisesta.

3.2 Asiakirjat ja niiden sisältämät valtasuhteet

Kun lapsi on lastensuojelun asiakas, on perheessä jokin sellainen huolta aiheuttava seikka, joka on johtanut lastensuojelun asiakkuuteen. Kyse voi olla päihdeongelmasta, taloudellisista huolista, mielenterveyden pulmista tai nuoren rajattomasta käyttäytymisestä, mutta riippumatta siitä, mikä perheen tilanteessa aiheuttaa huolta, tulee lapsi turvata jokaisessa tilanteessa. Näin ollen huoli on aina myös läsnä lastensuojelun asiakirjoissa. Sosiaalityössä ollaan usein tilanteessa, jossa asiakas joutuu näyttämään elämästään puolia, joita valtaosa ihmisistä haluaisi pitää piilossa. Työntekijän tulee hallita sen kaltainen työskentely, jossa asiakkaalla on mahdollisuus kertoa huolistaan ja tilanteestaan ilman kasvonsa menettämisen pelkoa. Asiakkaan ja ammattilaisen välinen suhde voidaan nähdä myös niin, että asiakas ikään kuin pakotetaan luovuttamaan minäkuvansa ja kasvonsa ammattilaisen tahdikkauden ja hyvän käytöksen armoille. (Kääriäinen 2016, 192.) Juhila (2018, 20) puhuu elämäntarinan säröistä ja siitä, kuinka sosiaalityössä kohdataan asiakkaiden elämän särkyneisyyttä sekä normaalina pidetystä poikkeavuutta, johon saattaa liittyä myös leimaantumisen kokemuksia.

Lastensuojelussa ei voi koskaan välttyä aiheelta valta. Lastensuojelussa käytetään suurinta hallinnollista valtaa ja pystytään puuttumaan ihmisen perustuslailla suojattuun yksityisyyden osa-alueeseen; perhe-elämän suojaan. Lastensuojelun työntekijällä on valtaa ja tämä valta näkyy

nimenomaan lastensuojelun dokumenteissa. Huostaanotto-päätöksellä lapsi voidaan erottaa syntymävanhemmistaan, rajoituspäätöksillä voidaan rajoittaa lapsen liikkumisvapautta tai oikeutta pitää yhteyttä lähimpiinsä. Kyseessä on dokumentti, joka vaikuttaa koko lapsen arkeen ja on työntekijän käsissä, mitä päätöksiin kirjataan. Asiakkailla on oikeus valittaa heitä koskevista päätöksistä, mutta silti monien päätösten kohdalla on myös mahdollisuus käyttää lastensuojelulain (417/2007) 91 §:n mukaista välitöntä täytäntöönpanoa muutoksen hausta huolimatta eli vaikka perhe valittaisi päätöksestä, otetaan lapsi esimerkiksi silti huostaan ja perheellä on mahdollisuus hakea hallinto-oikeudelta aikanaan muutosta päätökseen. Toimenpiteen pakottavaksi tekee se tosiasia, että hallinto-oikeuden käsittelyt saattavat kestää kuukausia ja lapsen kohdalla on jo toimitun päätöksen mukaisesti, joka häneen on kohdistettu.

Kääriäinen (2016, 193) toteaa, että asiakirjan kirjoittaja käyttää aina valtaa valitessaan, mitä asiakirjaan kirjoittaa ja mitä siitä jättää pois. Asiakas on myös helppo pitää dokumentointiprosessin ulkopuolella, mikäli työntekijä niin haluaa. Dokumentointia sosiaalityössä ohjataan lainsäädännöllä, kansallisilla kehittämishankkeilla sekä ammatillisella koulutuksella. Dokumentoinnin tärkein tehtävä on pelkistää ja tallentaa tehty työ sellaiseksi tiedoksi, jota voidaan käyttää toiminnan suunnitteluun, arviointiin ja päätöksentekoon. (Kääriäinen 2016, 189.) Ei siis ole yhdentekevää, kuinka asiakirjoja kirjoittaa tai minkälaisin sanavalinnoin asiakkaan elämäntilanteita kuvaa. Jokainen dokumentti on tuki kirjoittajansa näköinen, mutta olisi jo asiakkaiden yhdenvertaisen kohtelun vuoksi tärkeää, että dokumentoinnissa pyritäisiin yhdenmukaisiin käytäntöihin sosiaalityössä. Kääriäinen (2016, 189) myös toteaa, että asiakkaiden tietoisuus oikeudestaan lukea omia asiakasdokumentteja on lisääntynyt sekä ymmärrys siitä, kuinka merkityksellisiä asiakaskirjaukset heidän elämäntilanteessaan tehtäville ratkaisuille ovat.

Kääriäinen (2016, 193-194) tuo esiin, että kirjoitettuun palaaminen ja tekstien tulkitseminen sisältää aina väärinymmärtämisen mahdollisuuden ja jopa suorastaan todennäköisyyden. Väärin ymmärtäminen ei koske vain asiakkaan ja ammattilaisen välistä kommunikaatiota vaan myös ammattilaisten keskinäistä kommunikaatiota niin puheessa kuin kirjoitetussakin tiedossa. Kääriäinen (2016, 195-196) nostaa esiin sen, että asiakirjojen kompastuskivenä voidaan pitää sitä, etteivät ne kompostoidu vuosien varrella vaan ne voidaan kaivaa aina tarvittaessa käyttöön. Asiakirjoihin saatetaan kirjata, kuinka monta kertaa asiakas on jättänyt saapumatta sovitulle tapaamiselle, mutta asiakirjoihin ei koskaan kirjaudu ylös se, kuinka usein asiakas on vaikkapa tavoitellut työntekijää siinä onnistumatta.

Vierula (2014, 356) korostaa sen tärkeyttä, että sosiaalitoimessa tunnustetaan lastensuojelun asiakirjakäytäntöihin liittyvä mikrovallan käyttö. Sillä on merkitystä, mitä asiakirjoihin kirjataan ja miten. Sillä on merkitystä, minkälaisin adjektiivein kuvaan asiakasta ja tilannetta. Asiakkaille tulisi kuitenkin tarjota mahdollisuus vaikuttaa omiin asiakirjoihinsa ja saada oma näkemyksensä yhä enenevässä määrin näkyviin lastensuojelun dokumentteihin. Vierula (2014, 357) tarjoaa tähän keinoksi rinnakkaisen dokumentoinnin mahdollisuutta, joka tarjoaisi asiakkaille tilaisuuden lisätä kirjauksiin positiivisia huomioita elämästään sekä kommentoinnin mahdollisuuden virheellisiin tulkintoihin. Reamer (2005, 327) puolestaan korostaa sosiaalityön eettistä koodistoa ja sitä, että asiakkaille tulisi tarjota riittävässä määrin mahdollisuus päästä tutustumaan itseään koskevaan dokumentaatioon. Samalla hän huomauttaa, että ainoastaan poikkeuksellisissa tilanteissa, joissa tämä voisi aiheuttaa vakavaa vaaraa tai haittaa asiakkaalle, tulisi oikeutta asiakirjoihin tutustumiseen rajata. Lastensuojelussa on kuitenkin aina myös tilanteita, joissa yhteisen sävelen ja tarinan löytäminen ei ole mahdollista.

Dokumentit pitävät sisällään myös valtaa ja suhteita sosiaalitoimessa toteutettavaan päätöksentekoon. Reamerin (2005, 326) mukaan sosiaalityössä on ymmärretty dokumentaation hyödyllisyys suhteessa valvontaan, johtamiseen sekä hallintoon. Reamer listaa sosiaalityön dokumentoinnin palvelevan kuutta päätarkoitusta: arviointia ja suunnittelemista, palvelujen tuottamista, palveluiden jatkuvuutta ja koordinoitua, valvontaa, palveluiden arviointia sekä tuottavuuden laskettavuutta niin asiakkaille kuin virastojen hallinnosta vastaaville. Ylös kirjatut suoritteet ja dokumentit tarjoavat kunnille luotettavan lähteen palveluiden tuloksellisuuden ja tuottavuuden arvioinnille. Dokumentoinnin avulla palveluita voidaan kehittää paremmin asiakkaiden tarpeita vastaaviksi sekä huolehtia palveluiden jatkuvuudesta sekä varmistaa tiedon kulkua eri viranomaisten välillä. Dokumentit toimivat myös työntekijöiden valvonnan välineenä, jolloin ajantasaisista dokumentointia seuraamalla voidaan varmistaa työn toteutumista. Lisäksi dokumentaatio toimii mittaristona palveluiden tuottavuuden arvioinnille ja voidaankin nähdä, että mitattavissa olevat lopputulemat asiakastyössä sekä palveluiden tehokkuus ovat merkityksellisiä myös sosiaalityössä. (Reamer 2005, 326-327.)

3.3 Asiakirjojen henkilökohtaisuus ja niiden yleisöt

Kun kirjoitetaan lastensuojelun asiakaskertomusta, kirjoitetaan kyseisen lapsen elämästä. Kun kirjataan huostaanottopäätöstä, kirjataan kyseisen lapsen elämässä tapahtuneista tosiasioista, jotka lapsi ja perhe ovat eläneet ja kokeneet. Silti kyse on aina yhden ihmisen näkemyksestä ja kuvauksesta siitä, mitä kyseisessä tilanteessa on tapahtunut, mitä siinä on keskusteltu ja minkälaisiin johtopäätöksiin on päästy. Vierula (2014, 343-344) muistuttaakin, että lastensuojelun asiakirjat eivät ole pelkästään hallinnollisia asiakirjoja työntekijöiden käyttöön, vaan ne voivat olla asiakkaille merkityksellisiä dokumentteja. Se, mitä lastensuojelun asiakirjoihin, esimerkiksi asiakassuunnitelmiin, kirjataan, tuottaa todellisuutta ja vaikuttaa sosiaalitoimessa tehtävään päätöksentekoon. Asiakkaasta kirjoitettavilla asiakirjoilla on seurauksia niille ihmisille, joista ne kirjoitetaan ja tämän vuoksi kaikki asiakirjat tulisi dokumentoida huolellisesti ja totuudenmukaisesti.

Kääriäinen (2006, 48) toteaaakin, etteivät asiakirjat koskaan tuo lukijalle näkyviin kokonaisia elämäntarinoita, vaan dokumentit ovat ainoastaan pieniä välähdyksiä kohtaamisista, tehdystä työstä sekä tapahtumista. Dokumentit eivät kuitenkaan paljasta tapahtumista kaikkea eikä valmista tarinaa asiakkaan elämästä ole mahdollista tehdä sosiaalityön asiakaskirjausten perusteella ilman runsasta kuvittelua ja loputonta tulkintaa. On myös merkityksellistä ymmärtää, että esimerkiksi pienenä vauvana sijoitettu lapsi saattaa myöhemmin haluta palata tutkimaan historiaansa ja oppia ymmärtämään omaa taustaansa. Toisinaan lastensuojelun asiakirjat saattavat olla ainoa väylä yksilön omaan historiaan.

Kääriäinen (2006, 49) muistuttaa, että jokaisella asiakirjalla on tehtävänsä ja se, mihin tarkoitukseen tai kenelle asiakirjaa kirjoitetaan, ohjaa kirjoittajan valintoja. On kuitenkin tärkeää huomioida se, että asiakkaan ja ammattilaisen kohtaamisen kirjoittaminen asiakirjoihin on lähes poikkeuksetta ammattilaisen tehtävä. Reamer (2005, 328) tuo esiin, että asiakirjojen ensisijainen tehtävä on palvella ja suojella kaikkia asiakirjan laatimiseen osallistuneita osapuolia. Kääriäinen (2016, 192) korostaakin, että kirjoittajana sosiaalityöntekijä on autonominen toimija, joka pystyy pitämään asiakkaan kirjoittamisprosessin ulkopuolella. Kirjoittaessaan asiakirjoja työntekijä tekee kerronnallisia valintoja ja joko tahallisesti tai tahattomasti saattaa muuttaa kohtaamistilanteissa käytyjä keskusteluja tai tapahtumakulkuja.

Lastensuojelun asiakirjoille on ominaista se, että niitä laativat ja lukevat monet eri tahot ja lisäksi ne ovat käytettävissä useissa erilaisissa instituutioissa. Asiakirjoihin kirjatut tarinat tuottavat ja ylläpitävät todellisuutta ja niillä vaikutetaan hallinnolliseen päätöksentekoon. Asiakirjat kantavat mukanaan menneitä tapahtumia ja palauttavat eletyn elämän aina uudelleen läpikäytäväksi, kun asiakirjoja luetaan. Lastensuojelun asiakirjoja ei kirjoiteta siten, että lähtökohta-ajatuksena olisi kertoa lapselle hänen elämäntarinaansa, vaan ensisijaisesti niitä kirjoitetaan palvelemaan institutionaalisia työkäytäntöjä. (Vierula 2014, 344-345.) Pösö ja Eronen (2013, 204) huomauttavatkin, että asiakasdokumentit uudelleen kirjoitetaan, uudelleen luetaan sekä niitä uudelleen käytetään toistuvasti asiakasprosessin aikana, joka tarkoittaa myös asiakkaan tapauksen jälleen rakentamista kerta toisensa jälkeen.

Vierula (2014, 345-346) puhuu lapsen oikeudesta omistaa oma elämäntarinansa ja kuinka lapsesta kirjoittaminen lastensuojelun rooli muuttaa tätä asetelmaa, kun lapsen henkilökohtaista elämää lähdetään dokumentoimaan ulkoa käsin. Tämä on seikka, joka tulisi lastensuojelutyössä sisäistää. Työntekijän tulisi pohtia omaa suhdettaan ylipäätään asiakastyöhön, mutta yhtä lailla asiakastyön dokumentointiin ja pyrkiä dokumentoinnin mahdollisimman selkeään läpinäkyvyyteen sekä objektiivisuuteen. Kääriäinen (2016, 192) muistuttaakin, että mitä avoimemmin asiakkaalle kerrotaan ja keskustellaan jo tapaamishetkellä siitä, mitä asiakirjoihin kirjataan, sitä vähemmän dokumentointi herättää asiakkaassa epäluuloja ja ahdistusta. Yhtä tärkeää on kysyä asiakkaan näkemyksiä siitä, mitä hän näkee asiakirjan kannalta olennaisena tietona.

4 ASIAKIRJOJEN ELÄMÄNTARINAT, NIIDEN LUKEMINEN JA MUISTELU

Tässä pro gradu- tutkielmassa lähdän liikkeelle siitä ydinajatuksesta, että lastensuojelun dokumentit toimivat sijaishuollossa eläneiden lasten muistin kannattelijoina ja tarkastelen sitä, miten haastateltavat nuoret aikuiset kokevat asiakirjojen suhteutuvan heidän elettyyn elämäänsä. Johanna Barkman (2013) on kirjoittanut elämäntarinatyöskentelystä ja nostaa esiin tärkeitä seikkoja asiakkaan ja lapsen kohtaamisesta. Lasten ja nuorten oma kerronta heistä itsestään ja elämästään on keskeistä lastensuojelutyössä. Erityisen merkitykselliseen rooliin tämä nousee sijoitettujen lasten kohdalla, jolloin elämänkerrallinen tarinatyöskentely on olennainen tekijä lasten hoidon ja kuntoutuksen kannalta. Aikuisen tehtävänä on tarjota lapselle tilaa ja työkaluja, jotta lapsi oppii kehittämään omia ilmaisutaitojaan. (Barkman 2013, 273-274.) Vaikka lastensuojelun dokumentoinnissa ei ole kyse elämänkerrallisesta tarinatyöskentelystä, tässä tutkielmassa tutkimukseen osallistuneilta nuorilta on kysytty heidän näkemystään oman elämäntarinan näyttäytymisestä dokumenttien sisällä.

Ihminen saa muistoista voimaa ja itsetuntoa. Muistojen myötä ihmisen menneisyys avautuu aivan eri tavalla kuin esimerkiksi virallisen historiatiedon kautta. (Hohenthal-Antin 2009, 9-10.) Jokaisella ihmisellä on oma elämäntarinansa ja sen myötä elämän varrelta kertyneitä muistoja. Ihminen kaipaa kokemusta siitä, että kuuluu jonnekin ja ihmiselle on tärkeää tuntemus siitä, että on oma lenkkinsä sukupolvien ketjussa. Muistot voivat olla positiivisia ja muistuttaa elämän rikkaudesta ja onnellisuudesta, mutta muistoissa on myös vaikeita ja surullisiakin muistoja. Vaikeatkin muistot saattavat kuitenkin olla osoitus siitä, että vaikeistakin elämänvaiheista voi selvitä. Tutustumalla historiaansa ja muistoihinsa, etenkin vaikeisiin muistoihin, voi oppia ymmärtämään itseään paremmin ja saada elämälleen uusia suuntaviivoja. (Hohenthal-Antin 2009, 15-17.)

Carol Smart (2007, 38-39) kirjoittaa siitä, kuinka henkilökohtaiset muistot muodostuvat ja muovaantuvat muiden ympärillä olijoidemme myötä. Tärkeimmät muistomme liittyvät kiinteästi tunteisiin, parhaiten muistoissa säilyvät erityisen onnelliset tai erityisen surulliset tapahtumat. Ihmissuhteet sävyttävät muistoja ja tekevät niistä meille merkityksellisiä. Smart (2007, 40) tuo esiin myös, että perheissä luodaan kontekstia, joissa ihminen oppii, mitä tulee muistaa ja mitä voi unohtaa. Perheiden tärkeimmiksi kokemia asioita dokumentoidaan valokuviksi ja videoiksi, joihin palataan aina uudelleen ja uudelleen. Sosiaalityössä luodaan myös tietynlaista muistijälkeä yksilön

elämästä, kun tehdään valintaa sen suhteen, mitä asiakasdokumentteihin kirjataan ylös. Smart (2007, 40-41) toteaaakin, että muistot voidaan muuttaa yleisölleen sopivaksi tai sopimaan yksilön tavoittelemaan uuteen identiteettiin.

4.1 Tarinat asiakirjoissa

Ihmiset ovat vuosisatojen ajan hahmottaneet paikkaansa maailmassa tarinoiden kautta. Tarinat kuvastavat aina sitä aikakautta, joissa ne eletään sekä kytkeytyvät kyseisen aikakauden tapahtumiin. (Bardy & Känkänen 2005, 16-18.) Lastensuojelun dokumenteissa kuvataan kyseisen lapsen elämäntapahtumia sosiaalityön silmälasien läpi ja dokumentaatiolla on aina funktio; suunnitelma elämäntilanteen kohentamiseksi, päätös toimenpiteistä tai kertomus, missä ollaan menossa. Kyse on ammatillisesta kerronnasta. Bardy ja Känkänen (2005, 43) kuitenkin huomattavat, että henkilökohtaisen ja ammatillisen kerronnan limittyminen toisiinsa voi hyödyntää kumpaakin elämisen piiriä, mutta elettyä elämää lähelle ei pääse vain tiedolla, vaan tarvitaan myös tunteet tavoittavaa tarinoiden virtaa.

Juhila (2018, 20) muistuttaa, että asiakkuusprosessien myötä myös sosiaalityöstä voi tulla osa ihmisten elämäntarinaa. Lisäksi Juhila korostaa sitä, että vaikka elämäntarinat kuunnellaan ja kirjataan nykyhetkessä, niiden orientaatio on silti usein menneessä ja eletyssä elämässä. Sosiaalityön kohtaamisen ydintä on se, miten sosiaalityöntekijä yhdessä asiakkaan kanssa tulkitsee asiakkaan elämäntarinaa. Sosiaalityössä omasta elämästä kertominen on aina erityinen tilanne ja se vaikuttaa siihen, millä tavoin elämästä kerrotaan. Kerronnassa on usein mukana eletyn elämän huolet, jotta tuen ja avun tarpeet tulevat ymmärretyiksi. (Juhila 2018, 31.)

Juhila (2018, 36) puhuu elämäntarinan säröistä ja kuvaa niitä kulttuurisesti ideaalisena pidetyn elämäntarinan poikkeamina. Sosiaalityö on yhtäaikaaisesti myötäelävää kuuntelua sekä kriittistä arvointia yhdessä asiakkaan kanssa näiden poikkeaminen kohdalla. Lasten kohdalla elämäntarinan säröt paikantuvat lapsuuden kokemuksiin ja muistoihin ja sosiaalityön interventiot ovat saattaneet omalta osaltaan myös lisätä lapsen kokemusta oman historiansa särkyneisyydestä. Vaikeilla asioilla on usein tapana kasaantua ja esimerkiksi lapsena koetut kodittomuuden kokemukset voivat myöhemmin heijastua pitkittyneeseen asunnottomuuteen. Elämäntarinoiden säröt ovat aina henkilökohtaisia, mutta niihin kietoutuu myös yhteiskunnallisia ja yhteisöllisiä elementtejä, kuten eriarvoisuutta tai muiden ihmisten asenteita. Elämäntarinoiden säröihin liittyy näiden myötä myös paljon toiseuden ja stigmatisoinnin kokemuksia. (Juhila 2018, 37-39.)

Kokemusmuistoilla on merkitystä. Myös elämän säröjen kohdalla ihmiselle jää muistijälki tapahtuneista. Lastensuojelussa elämäntarinoiden säröt kirjautuvat osaksi asiakaskertomusta ja muuta dokumentaatiota, mutta ovat aina ammattilaisten versioita tapahtumista. (Kulmala 2006, 75.) Kenneth Plummer (2001, 194) puhuu elämäntarinoiden ryppäistä, asioista, jotka linkittyvät elämänmuutoksiin ja siihen, kuinka yksilön elämä etenee. Kertomuksista voidaan etsiä kaavoja, joiden mukaisesti elämä on kulkenut sekä etsiä kiintopisteitä, mihin suuntaan elämä on menossa. Tätä samaa dokumentaatio pitää sisällään; suuntaviivoja tulevaisuudelle sekä selityksiä menneille tapahtumille.

4.2 Lukijana oman kirjoitetun elämän äärellä

Ei ole itsestään selvää, että sosiaalihuollon asiakas hakeutuu koskaan oman dokumentoidun elämäntarinansa äärelle, mutta asiakkaan aseman parantamiseen tähtäävien lakimuutosten (esimerkiksi Sosiaalihuoltolaki 1982/710 sekä Henkilörekisterilaki 1987/471) myötä se on kuitenkin yhä todennäköisempää. Askeland & Payne (1999, 57) tuovat esiin, että sosiaalihuollon asiakkaista tuli oman asiakaskertomuksensa lukijoita vasta 1980-luvulla. Tarja Vierula (2017, 25) toteaa, että tutkimuksellisesti asiakaslukijat ovat jääneet liki täysin vaille huomiota. Tutkimuksissa, joissa sosiaalityön dokumentointiin on perehdytty, tutkimusnäkökulma on ollut joko työntekijöiden kirjaamistavoissa (esim. Günther 2015, 7) tai asiakirjojen sisältöjen analyysissä (esim. Kääriäinen 2003; Roose ym. 2009). Asiakirjojen analysoinnilla ei kuitenkaan tavoiteta sitä tunnetta ja ajatusta, mikä asiakkailta herää omien asiakirjojensa äärellä. Kansainvälisestikään, puhumattakaan kotimaisesta tutkimuksesta, asiakkaiden omia näkemyksiä itseään koskevista asiakirjoista on tutkittu hyvin vähän (esim. Prince 1996; Urek 2005; Eronen 2008; Vierula 2017).

Katie Princen (1996) tutkimuksessa niin asiakkaat kuin työntekijätkin näkivät dokumentoinnin tylsänä rutiinina, joka tapahtui vasta kohtaamisen jälkeen. Prince (1996, 187) kuitenkin toivoo, että dokumentointi voisi toimia asiakkaan ja työntekijän yhteisen ymmärryksen lisääjänä. Eronen (2008) tutkimuksessa tutkija itse asettui asiakkaiden rinnalle lukemaan asiakasdokumentaatiota. Eronen (2008, 32) on huolissaan siitä, että sosiaalitoimen dokumentointikäytännöt voivat syrjäyttää yhteisöllisen dokumentoinnin ja muistin ja toteaa, että asiakirja dokumentointi on liian kapeaa tilanteissa, joissa lastenkodeissa asuneet lapset haluavat muistella omaa elämäntarinaansa dokumenttien kautta. Kansainvälisessä adoptiotutkimuksessa (esim. Murray & Humphreys 2012; Swain & Musgrove 2012; Goddard ym. 2013) on osoitettu, että jossakin vaiheessa elämäänsä ihmiselle voi tulla tarve tutkia omaa perhehistoriaansa tarkemmin ja adoptoitujen sekä sijoitettujen

tietämys omasta menneisyydestään saattaa pitää sisällään lukuisia aukkoja tai pahimmassa tapauksessa puuttua lähes kokonaan. Ja mikäli elämässä ei ole ihmisiä vastaamassa näihin kysymyksiin, etsitään vastauksia asiakirjoja lukemalla. Swain & Musgrove (2012, 7) kuitenkin huomauttavat, ettei asiakirjoja laadita lähtökohtaisesti ajatuksella, että niiden tulisi kertoa yksilön elämäntarinaa.

Kun omaa elämäänsä käy läpi jonkun muun ylös kirjoittamana ja jonkun toisen ihmisen näkökentästä katsottuna, saattaa oma elämäntarina näyttäytyä erilaisena kuin mitä se on omissa muistikuvissa ollut. Dokumentaation voidaan katsoa olevan yhdenlainen kertomus yksilön elämänjanalla tapahtuneista asioista, mutta kuten Kenneth Plummer (2001, 187) toteaa, kertomukset elämästä eivät tarkoita samaa kuin itse elämä. Ennemmin kertomuksilla hahmotellaan ja syvennetään vallitsevan kulttuurin käytänteitä. Asiakirjoissa kertomukset muuttavat muotoaan, koska asiakkaat kertovat työntekijöille elämästään valitsemiaan asioita ja työntekijät puolestaan kirjoittavat ja tulkitsevat kerrottua institutionaalisesta näkökulmasta käsin. Tästä ristiriidasta johtuen asiakkaan voi olla toisinaan vaikeaa tunnistaa itseään toisen kirjoittamasta tekstistä käsin ja lukijana asiakas saattaa kokea jopa tulleen petetyksi. (Smythe & Murray 2000, 324-325.)

Vierula (2017, 18) kirjoittaa nyky-yhteiskunnan rakentuvan kirjoitetun järjestyksen varaan, koska dokumentointi ja erilaisten tekstien tuottaminen on niin keskeisellä sijalla. Myös asiakirjoissa käytettävällä kielellä on suuri merkitys itse asiakirjalle ja asiakirjan kommunikoivuudelle yleisöjensä kanssa (Askeland & Payne 1999, 63). Vierula (2017, 20) tuo kuitenkin esiin, että käytännössä asiakirjat ymmärretään ja tulkitaan parhaiten sen toimintaympäristön sisällä, jonka osana ne on laadittu. Näin ollen voidaan ajatella, että lastensuojelun dokumentit tulkitaan parhaiten sosiaalitoimen sisällä, jossa ne on tuotettu osaksi työmenetelmiä ja asiakkaan tutustuessa niihin myöhemmin, irrallaan kirjoitushetken kontekstista, saattavat asiakirjat myös tulla tulkituiksi eri tavoin, kuin kirjoittaja on alun perin ajatellut.

Askeland & Payne (1999, 59) muistuttavat asiakirjojen muuttuvista yleisöistä ja siitä, että asiakirjoille voi tulla myöhemmin konkreettisesti uusia lukijoita, joilla kaikilla on oma tapansa tulkita lukemaansa. Asiakirjojen tieto muuttuu lukijansa mukana aina omanlaisekseen tiedoksi. Myös tässä tutkimuksessa asiakirjoihinsa tutustuneet nuoret ovat lukeneet ja tulkinneet lukemaansa eri tavoin. Vierula (2017, 26) huomauttaa, että myös sillä on vaikutusta, luetaanko vastikään laadittuja vai vuosikymmeniä sitten laadittuja asiakirjoja, koska asiakirjasisällöt ovat muuttuneet

sensitiivisemmiksi työntekijöiden ymmärryksen kasvaessa siitä, että myös asiakkaat lukevat omia asiakirjojaan.

5 TUTKIELMAN TOTEUTUS

5.1 Tutkimustehtävät

Mielenkiintoni kohdistuu lastensuojelun dokumenttien lukemisen kokemukseen. Päästäkseni kiinni tähän kokemukseen, haastattelen tutkimuksessani nuoria aikuisia, joilla on kokemus omiin lastensuojelun dokumentteihin tutustumisesta. Tarkoitukseni on selvittää, millä tavoin lastensuojelun asiakkuudessa olleet lapset ja nuoret kokevat oman elämänsä tulleen dokumentoiduksi ja minkälaista merkitystä lastensuojelussa tuotetuilla dokumenteilla on ollut heidän elämänpolullaan. Millä tavoin he tunnistavat oman elämäntarinansa dokumenttien sisältä ja kokevatko he tarinansa tulleen oikein kohdelluksi.

Pyrin vastaamaan tutkimustehtävään seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

- Millaisena lastensuojelun asiakkuudessa olleiden lasten ja nuorten elämäntarina näyttäytyy lastensuojelun dokumenttien valossa katsottuna heille itselleen ja onko se tunnistettavissa?
- Minkälaisia tunteita omiin dokumentteihin tutustuminen on herättänyt?
- Millä tavalla lapset ja nuoret kokevat oman elämäntarinansa tulleen kuvatuksi sosiaalihuollon dokumenteissa?

5.2 Tutkimusaineisto ja aineiston keruu

Tutkimukseni aineisto on kerätty haastattelemalla kuutta kokemusasiantuntijanuorta. Yhtä tutkimukseen osallistunutta nuorta aikuista olen haastatellut kahteen otteeseen, koska ensimmäisen haastattelun hetkellä hän oli tutustunut vasta osaan omista lastensuojelun dokumenteistaan ja hänen toiveestaan toteutimme vielä toisen haastattelun myöhemmin, kun hän oli käynyt uudelleen tutustumassa loppuihin asiakastietoihinsa ja saanut dokumentit myös kotiinsa. Yhteensä haastatteluja tutkimukseen on siis tehty seitsemän kappaletta. Haastateltavia kutsuin mukaan tutkimukseeni Pesäpuu Ry:n kautta.

Pesäpuu ry on valtakunnallinen lastensuojelujärjestö, jonka ydintehtävänä on lisätä lasten ja heidän läheistensä osallisuutta ja hyvinvointia lastensuojelun prosesseissa. Pesäpuu valikoitui yhteiskumppaniksi haastateltavien osalta siksi, että Pesäpuulla on pitkä historia muun muassa kokemusasiantuntijoiden tiedon hyödyntämisestä. Pesäpuu ry:n koordinoima Voima Vaikuttaa! –

nuorten kokemusasiantuntijoiden verkosto on perustettu vuonna 2016. Verkosto kokoaa yhteen eri puolella Suomea toimivia lastensuojelun kokemusasiantuntijoita ja kokemusasiantuntijaryhmiä. Verkostoon kuuluu tällä hetkellä noin kaksikymmentä eri puolilla Suomea toimivaa ryhmää ja yksittäisiä kokemusasiantuntijoita alueilla, joissa ryhmätoiminta ei ole vielä alkanut. (Pesäpuu 2019.)

Tutkimukseni aihepiiri on sensitiivinen ja vaikeakin asia kohdattavaksi, joten tuntui myös eettisesti kestävämmältä etsiä haastateltavia siitä ihmisjoukosta, joka on vapaaehtoisesti halunnut tuoda kokemustaan muiden ihmisten hyödynnettäväksi. Kokemusasiantuntijanuoret valikoituivat kohderyhmäksi sen vuoksi, että kokemusasiantuntijana nuorilla on jo lähtökohtaisesti kokemusta vaikeiden asioiden käsittelystä ja niiden ottamisesta puheeksi sekä halua auttaa muita omien kokemustensa perusteella. Pääsääntöisesti kokemusasiantuntijat ovat jollakin tapaa työstäneet elämässään tapahtuneita asioita ja ovat halukkaita jakamaan kokemuksiaan sekä tukemaan muita samankaltaisessa elämäntilanteessa olevia.

Lähetin haastattelukutsut elokuussa 2018 Pesäpuun Up2Us-hankkeen työntekijöiden kautta kokemusasiantuntijanuorten työryhmiin. Hankkeen työntekijöiden eteenpäin lähettämä kutsu osoittautui tehokkaaksi keinoksi tavoittaa halukkaita osallistujia tutkimukseen. Tutkimukseen osallistumisen kynnystä tuntui laskevan se, että tieto tutkimuksesta tuli nuorille entuudestaan tuttujen työntekijöiden kautta. Tutkimukseni kohdejoukon pienuuden vuoksi en asettanut tutkimukseeni osallistumiselle muita ehtoja kuin sen, että osallistuja on jossakin elämäntilanteessaan tutustunut omiin lastensuojelussa tuotettuihin asiakasdokumentteihin. En rajannut tutkimukseen osallistujia esimerkiksi iän tai sijaishuollon muodon mukaan millään tavalla.

Tutkimukseen osallistuneista kuudesta henkilöstä viisi oli naisia ja yksi oli mies. Haastateltavat olivat iältään 19-28-vuotiaita. Haastateltavien lastensuojelun asiakkuudet erosivat toisistaan paitsi asiakkuuden muodon perusteella, myös sijaishuollon keston perusteella. Kaksi kuudesta haastatellusta oli ollut koko ikänsä syntymästään lähtien lastensuojelun asiakkuudessa ja asiakkuus oli päättynyt vasta jälkihuollon päätyttyä. Lastensuojelun asiakkuus oli alkanut ennen kouluikää neljällä haastatellulla ja kahden kohdalla asiakkuus oli alkanut vasta kouluikäisenä. Viisi kuudesta tutkimukseen osallistuneesta oli ollut ennen sijaishuollon alkamista avohuollon asiakkuudessa ja yhden kohdalla lastensuojelun asiakkuus oli käynnistynyt suoraan kiireellisestä sijoituksesta. Lastensuojelun asiakkuudessa tutkimukseen osallistujat olivat olleet neljästä vuodesta aina 18 vuoteen saakka sekä jälkihuolto päälle. Viisi kuudesta haastatellusta oli ollut huostaanotettuna ja

sijoitettuna sijaishuoltoon useiden vuosien ajaksi ja yhden haastateltavan kohdalla asiakkuus oli painottunut avohuoltoon, mutta oli pitänyt sisällään useampia lyhyitä sijoitusjaksoja. Sijaishuolto ja huostassa pito oli kestänyt tutkimukseen osallistuneilla nuorilla 3 vuodesta noin 11 vuoteen.

Haastatteluhetkellä kaikki haastateltavat olivat täysi-ikäisiä ja yhtä osallistujaa lukuun ottamatta myös jälkihuolto oli jo päättynyt. Haastateltavat olivat eri vaiheissa elämäänsä, osa suoritti parhaillaan opintojaan ja toiset olivat jo siirtyneet työelämään. Haastateltavat asuivat eri puolilla Suomea, osa pienemmissä, osa suuremmissa kaupungeissa. Myös ajankohta, jolloin tutkimukseen osallistujat olivat omiin asiakasdokumentteihinsa tutustuneet, vaihteli yksilön mukaan. Neljä kuudesta oli halunnut tutustua asiakirjoihinsa heti pian täysi-ikäistyttyään ja saatuaan tietoonsa mahdollisuudesta tilata asiakirjojaan. Yksi heistä on tutustunut asiakirjoihinsa useampaan otteeseen, mutta ensimmäisen kerran hän oli lukenut asiakirjojaan pian tultuaan täysi-ikäiseksi. Yksi haastateltavista oli lukenut asiakirjojaan jälkihuollon päätyttyä noin 21 vuotiaana ja yksi haastatelluista selkeästi myöhemmin, vasta noin 4 vuotta jälkihuollonkin päättymisen jälkeen. Näin ollen myös ajat lastensuojelun asiakkuuden päättymisestä asiakirjojen lukemiseen vaihtelivat 0-7 vuoteen.

Lopulliseksi aineistoiksi muodostui siis kuuden nuoren haastattelut. Tutkimukseni kannalta pieni haastateltavien määrä oli myös perusteltua, koska tavoitteenani oli perehtyä mahdollisimman kattavasti aineistooni. Myös Eskola ja Suoranta (2000, 18) toteavat, että laadullisessa tutkimuksessa on tarkoituksenmukaista pitäytyä pienessä aineistoissa ja pyrkiä perusteelliseen analyysiin, jolloin tieteellisyyden kriteeriksi määrittyy määrän sijaan laatu ja analyysin perinpohjaisuus.

Aineistoni päädyin keräämään teemahaastattelun keinoin. Ajattelen, että teemahaastattelu on riittävän vapaamuotoinen keskustelunpohja, jossa haastateltavalle jää vapaus valita, minkälaisia asioita haastattelutilanteessa kertoo, kuitenkin niin, että haastattelu pysyy siinä aihepiirissä, mikä on tarkoitettu. Jättämällä tilaa haastateltaville kertoa omaa elämäntarinaansa, uskon tavoittavani jotain konkreettisesti elettyä ja koettua kerrotussa muodossa. Tutkimukseeni osallistuneilla nuorilla oli eroavaisuuksia siinä, kuinka kauan lastensuojelun päättymisestä oli kulunut aikaa siihen hetkeen, kun he omiin asiakirjoihinsa päättivät tutustua. Näin ollen jokaisen kertomus ja kokemus asiakirjoista on ollut haastatteluhetkellä erilainen kuin se on ollut mahdollisesti lukuhetkellä tai on esimerkiksi viiden vuoden kuluttua. Askeland & Payne (1999, 59) tuovat esiin, että kertojan muuttuessa ajan mukana ja saadessa etäisyyttä elettyihin tapahtumiin, myös etäisyys omaan

kertomukseen voi muuttua ja kokemus lastensuojelun asiakkuudesta ja asiakirjoista voi olla erilainen kuin esimerkiksi juuri asiakkuuden päättyessä.

Teemahaastattelurunkoni rakentui siten, että ensimmäisenä pyysin nuoria kertomaan itse sen verran omasta taustastaan kuin mitä he kokivat tutkimuksen kannalta olennaiseksi. Ajattelen vapaan kertomisen mahdollisuuden tarjoavan pohjan luottamukselliselle keskustelulle, kun nuorilta ei pyydetty listausta lastensuojelun asiakkuuden kestosta tai sijaishuollon muodoista. Jokainen haastatelluista toi kuitenkin esiin sen verran, mitä tutkimuksen kannalta oli oleellista tietää. Tämän jälkeen siirryimme asiakirjoihin ja dokumentointiin yleisesti, sivuten ajallisesti dokumentteihin tutustumiseen kulunutta aikaa sekä prosessia dokumenttien saamisesta. Kolmantena teemana halusin perehtyä nimenomaisesti oman elämäntarinan lukukokemukseen. Tämän teeman alla kysyin tarkentavia kysymyksiä liittyen oman elämäntarinan tunnistettavuuteen sekä nuorten kokemuksiin siitä, miltä oma elämäntarina on näyttänyt dokumenteista käsin. Lukukokemukseen liittyneet tunteet olivat myös tärkeä osa tätä tematiikkaa ja haastatteluissa puhuimme paljon lukukokemuksen herättäneistä tunteista. Haastattelun lopussa pyysin nuorilta kehittämissuhteita lastensuojelun dokumentointiin liittyen. Teemahaastattelurunko on tutkimuksen liitteenä (liite 1).

5.3 Haastattelukohtaaminen

Tutkimushaastattelutilanteissa on usein kyse kahden ventovieraan ihmisen kohtaamisesta. Tutkimukseni ei ollut tästä poikkeus ja en ollut tavannut haastatelluista ketään ennen varsinaista haastattelutilannetta. En myöskään ollut puhelin- tai sähköpostiyhteydessä haastateltaviin ennen tapaamista, vaan yhteydenpito ja aikatauluista sopiminen tapahtui suoraan Pesäpuun työntekijöiden kanssa. Skype-haastattelua ennen lähetimme haastateltavan kanssa muutaman sähköpostin aikataulujen yhteensovittamiseksi.

Varsinaiset haastattelut toteutuivat yhtä lukuun ottamatta syyskuussa 2019. Viisi haastattelua toteutettiin Pesäpuu Ry:n toimitiloissa Tampereella ja yksi Skype-videopuhelun välityksellä. Viimeinen haastattelu toteutui kasvotusten haastateltavan kanssa Pesäpuu Ry:n toimitiloissa Jyväskylässä ja haastattelun yhteydessä nuori esitteli myös minulle omia asiakasdokumenttejaan ja teki sieltä nostoja, joita halusi tuoda tutkimukseen mukaan. Haastattelut kestivät puolesta tunnista reiluun kahteen tuntiin, keskimäärin noin 50 minuuttia per haastattelu.

Eskola ja Suoranta (2000, 23-24) tuovat esiin, että haastatteluja voidaan aina pitää jollakin tasolla narratiivisina, vaikka tutkijan analyysi ei olisikaan narratiivinen. Haastatteluni perustuivat teemahaastattelurunkoon, jonka pohjalta kävimme keskustelua tutkimukseen osallistuneiden nuorten kanssa. Haastattelutilanteen alussa kerroin osallistujille lyhyesti tutkimuksesta sekä omasta taustastani. Korostin tutkimuksen anonymiteettia ja osallistujien mahdollisuutta olla vastaamatta kysymyksiin, joihin eivät halua vastata. Pysin pitämään etenkin taustoittavat kysymykseni mahdollisimman avoimina, jotta osallistujille jäi itselleen mahdollisuus määrittää sitä, kuinka paljon he halusivat omaa historiaansa ja tarinaansa minulle avata. Tämä mahdollisti sen, että haastattelut painottuivat eri tavoin sen määrittämänä, mitä osallistajat halusivat tutkimukseen tuoda. Toiset kuvasivat hyvin seikkaperäisesti lastensuojelun asiakkuuteen johtaneita tapahtumia ja sen aikana tapahtuneita asioita, toiset puolestaan pysyttelivät tiukasti dokumenttien lukemiseen liittyvissä tunnetiloissa.

Haastattelurunko eteni etukäteen määrittämieni teemojen mukaisesti. Taustatietojen jälkeen siirryimme keskustelemaan prosessista asiakirjojen tilaamiseen liittyen ja kolmantena teemana keskustelimme lukukokemukseen liittyneistä asioista. Haastattelujen loppupuolella keskustelimme enemmän lastensuojelusta yleisesti ja tarjosin haastateltaville mahdollisuutta esittää omia ehdotuksiaan lastensuojelun dokumentoinnin kehittämiseksi. Tässä kohtaa haastattelut lähtivätkin herkästi rönsyilemään ja monilta haastateltavilta nousi esimerkkejä koko lastensuojelutyön kehittämiseksi. Jouduin moneen otteeseen jokaisen haastattelun kohdalla myös muistuttamaan itseäni tutkijapositioni ja palaamaan teemahaastattelurunkooni, jotta keskustelu pysyi tutkimusaiheen ympärillä.

Jokainen haastatteluun osallistunut nuori oli selkeästi valmistautunut puhumaan aiheesta ja miettinyt omia selkeitä teemojaan, joita halusi haastattelun aikana saada tuotua esille. Tästäkin huolimatta on tärkeää, että tutkija tiedostaa rajat, joita ei ole tarpeen ylittää ja haastattelijan ei ole tarpeellista tietää enempää haastateltavan taustoista kuin tutkimuksen kannalta on merkityksellistä (Rubin & Rubin 2005, 34). Haastattelujen aikana en varmasti kuullut kokonaisia elämäntarinoita saati tuntemuksia liittyen omaan lastensuojelun historiaan, mutta tämä ei ollut myöskään tarkoituksenani. Pysin haastattelutilanteessa siihen, että vaikka aihe on sensitiivinen ja osin raskaskin, jäisi jokaiselle haastateltavalle haastattelun päättyessä hyvä olo ja haastattelujen päättyessä muistutin mahdollisuudesta olla yhteydessä ja ilmoittaa, mikäli myöhemmin kokee, ettei halua jotakin sanomaansa käytettävän tutkimuksessa.

5.4 Aineiston analyysi

Analyysin tekeminen käynnistyi rinnakkain aineiston keräämisen kanssa, kun jokaisen haastattelun päätteeksi kirjasin ylös haastatteluista esiin nousseet pääkohdat. Tämä toimi myös hyvänä valmistautumisena seuraaviin haastatteluihin. Aineiston analyysin aloitin litteroimalla tutkimuksessa keräämäni haastattelumateriaalin ja muuntamalla sen näin kirjalliseen muotoon. Litteroin kaikki haastattelut hyvin tarkasti. Aihealueen herkkyyden vuoksi koin tärkeänä kirjata ylös myös puheessa ilmenneet pidemmät tauot sekä hiljaiset hetket, yhtä lailla kuin naurahdukset tai hymähdykset. Litteroitua aineistoa on yhteensä 65 sivua. Analysoin haastatteluista muodostuneen laadullisen aineistoni aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jonka avulla tarkastellaan tekstimuotoisia aineistoja. Analyysin avulla on tarkoitus muodostaa tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset laajemmin ilmiöön sekä aihetta koskevaan aiempaan tutkimukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.) Tarkoitukseni oli etsiä aineistosta niitä tekijöitä, joilla haastatellut nuoret kuvasivat tunnekokemuksiaan omiin asiakasdokumentteihin tutustumiseen liittyen sekä nuorten kokemusta oman elämäntarinansa tunnistettavuudesta asiakirjojen sisällä ja tämän avulla pyrkiä vastaamaan tutkimukselleni asettamaani tehtävään.

Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien sekä sisältöä tiivistäen. Aineiston analyysi aloitetaan alkuperäisilmaisuiden pelkistämällä, jolloin aineistoista tunnistetaan tutkimustehtävän kannalta kiinnostavat lausumat. Samaa tarkoittavat ilmaisut ryhmitellään ja yhdistetään kategorioiksi, jotka nimetään kategorian sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Kategorioiden muodostaminen on prosessi, jossa edetään alkuperäishavainnoista pääkategorioihin. Sisällönanalyysissa edetään johtopäätöksiin ja tutkimustehtävän vastauksiin yhdistelemällä käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110-114.)

Kuula (2006, 75, 201) sekä Tuomi ja Sarajärvi (2002, 128-129) painottavat hyvien tieteellisten toimintatapojen merkitystä ja muistuttavat, että tutkittavien anonymisoiminen ja suojaaminen on eettisyyden perusperiaate. Aineistoni pienuuden vuoksi en ole tehnyt analyysivaiheessa merkintöjä siitä, onko sitaatti miehen vai naisen tuottama. Olen poistanut kaikki henkilötietoihin viittaavat maininnat aineistosta.

Pyrin tutustumaan huolellisesti aineistooni. Kävin aineistoa läpi tehden muistiinpanoja ja merkintöjä. Teemoittelin ja jaottelin aineistoani tutkimuskysymysten mukaan, merkitsemällä

värikynällä aineistostani tutkimuskysymysteni kannalta relevantit vastaukset. Jätin jaottelun ulkopuolelle tutkimuskysymysteni kannalta epäolennaiset asiat. Tutkimuskysymysteni kolmen pääteeman alle lähdin pelkistämään alkuperäisilmauksia ja valitsin analyysin kohteeksi yhden tai useamman lauseen mittaisia lausekokonaisuuksia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110). Saatua alkuperäisilmaukset jaoteltua tutkimuskysymysteni mukaisesti, muodostin alkuperäisilmauksista alaluokat ja niistä jälleen yläluokat. Alla esimerkki aineistoni analyysistä. Esittelen jokaisen tutkimuskysymyksen alta yhden taulukon aineiston analyysistä.

Taulukko 1. Esimerkki sisällönanalyysistä tutkimuskysymyksessä 1. Oman elämäntarinan tunnistaminen.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
<p>”Mul ei oo elämässä ketään, kuka vois kertoa mulle niinku mun elämehistoriasta mitenkään tarkasti.”</p> <p>”Ei oo olemassa ketään ihmistä, joka tietäisi. Toki minä tiedän, mut sitten se on mun muistia ja sit jos ajattelee, et mä oon ollu pieni lapsi kumminkin silloin. Ni onks se täysin luotettavaa?”</p> <p>”Semmonen ittensä etsiminen ja semmonen vaihe oli. Ni sit halus tietää kaiken, mitä on kirjattu. Et miten joku ulkopuolinen on nähny sen mejän tilanteen sitte.”</p>	<p>Kokonaiskuva Ei ketään kertomassa Omat muistot vs. todellisuus Oma tarina muiden silmin</p>	<p>Oman elämäntarinan rakentuminen</p>	<p>Oman elämäntarinan hyväksyminen</p>
<p>”Tietyllä tavalla mä sain ehkä jonkinlaisen niinku klousauksen tähän, kun mä sain ne luettua.”</p> <p>”Positiivisena asiana ehkä se, että niinkun sit kumminkin jollain tapaa mun käsitys mun menneisyydestä niinku eheyty siinä kun luki niitä tapahtumia.”</p> <p>”Suhtaudun tosi paljon ymmärtäväisemmin ehkä jotenkin omaan historiaan ja mitä kaikkee on tapahtunut.”</p>	<p>Klousaus Reflektointi Ymmärrys itsestä/omasta käytöksestä</p>	<p>Minuuden eheytyminen</p>	
<p>”Toki se on niinku helpottanu, et mä oon saanu sieltä nää kohdat. Et se oli tämä fakta päivä, kun me ollaan muutettu niinku tonne perheeseen.”</p> <p>”Löysin ne ajat. Koska mä oon ollu ja kuinka pitkään mä oon ollu.”</p>	<p>Päivämääriä Paikkoja</p>	<p>Missä ja milloin</p>	<p>Aikajana</p>
<p>”On vielä kerran käyny kaikki asiat sillai, et missä järjestyksessä on mikäkin tapahtunut ja miten se menikään.”</p>	<p>Tilanteita Tapahtumia</p>	<p>Mitä tapahtui</p>	

Oheinen taulukko antaa esimerkkiä analyysin etenemisestä. Jokaisen tutkimuskysymyksen kohdalla toimittiin samoin, etsimällä aineistosta ensin tutkimuskysymyksen kannalta relevantit ilmaisut ja tiivistämällä ne pelkistetyiksi ilmauksiksi. Pelkistetyistä ilmauksista on muodostettu edelleen alaluokat ja näiden pohjalta yläluokat. Tässä teemassa yläluokiksi muodostuivat oman elämäntarinan hyväksyminen sekä aikajana.

Taulukko 2. Esimerkki sisällönanalyysistä tutkimuskysymyksessä 2. Miltä oman elämäntarinan lukeminen tuntui.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
<p>”Kyllähän siitä meni yöunet.”</p> <p>”Mähän olin silloin illalla tosi uupunut. Mä en ees... Mä osasin etukäteen arvioida, et kyl se varmasti tulee raskasta olemaan. Mut mä en osannut kuvitella, et se silloin illalla iskostuis niinku niin pahasti silleen, että... Tuntu, että oli niinku fyysisesti ja henkisesti tosi niinku rikki. Että tuntu niinku ihan semmoselta, et on ihan todella poikki.”</p>	<p>Fyysinen kokemus</p> <p>Yöunien menetys</p> <p>Uupumus</p>	Fyysisyys	Psyykkis-fyysinen kokonaisuus
<p>”Ku on ollu niitäkin, et on ihan täysin unohtanu jotain ehkä niitä raffimpia pätkiä, ni se voi olla sit mielelle.. aika juttu.”</p> <p>”Tai mulle nousi semmonen hetkeks aikaa semmonen häpeäkin asioista, että niinku tavallaan ulkopuoliset on joutunut siihen tilanteeseen sillä tavalla puuttumaan ja sitten myöskin nähny itse...”</p> <p>”sen jälkeen nous ensiks semmonen viha ja sit tuli semmonen olo, että... Et annoinko mä ihan turhaan niinku anteeks. Et voinko mä olla vihanen tämmösestä, mikä on tapahtunut kymmenen vuotta sitten.”</p>	<p>Häpeä</p> <p>Viha</p> <p>Ahdistus</p> <p>Lamaantuminen</p>	Mielelle raju kokemus	
<p>”Olen lukenut niitä yksinäni ja se on kyllä hirveetä. Että suurinosa niistä on sellasia, että mä en oo.. Mä en vaan pysty lukee niitä.”</p>	<p>Ei ketään kenelle puhua</p> <p>Tunnemyrsky</p>	Yksin	Kenen kanssa merkityksellistä
<p>”Siellä oli tosi lämmin vastaanotto ja silleen niinku, et se mun sosku oli just semmonen, että onpa hienoa, että sulla on niinku kiinnostusta näihin ja katotaan yhdessä ja kerro jos siellä on joku kohta, joka sua mietityttää tai muuta. Et mulle tuli tosi lämmin olo. Tosi lämmin... Hyvä kokemus siitä kyllä.”</p>	<p>Sosiaalityön tuki</p> <p>Sisarukset, keskustelu</p>	Yhdessä	
<p>”Mä tiesin, että jokainen palaveri, joka käydään, laitetaan varmasti ylös ja sikäli, mutta... Kyllä siellä sikäli yllätti se, että miten tarkkaan ne oli laitettu.”</p>	<p>Kuuluu prosessiin</p> <p>Tieto, että kirjataan</p>	Ymmärrys kirjaamisen tarpeesta	Hyväksyntä
<p>”Lähtökohtaisesti siis se ajatus, että niitä on kirjattu, ni ei se mussa synnytä mitään niinku vahvoja tunteita puolesta tai vastaan.”</p>	<p>Neutraali</p> <p>Ei tunnu pahalta</p>	Ei juuri tunnereaktioita	
<p>”Ehdottomasti ollu siis hyvä juttu näin kaikkienensa mä ajattelin. Oon saanu sitä ajanjaksoo sit osaltaan sit käsiteltyä... en nyt tiä loppuun, nää asiat tulee aina eri elämänvaiheissa eri tavalla vastaan, mutta siis silleen, et siel on vähemmän avoimii kysymyksiä, kun siellä oli.”</p> <p>”On saanut semmosen kokonaiskuvan. Niin se. Tai siis ainakin osittain kokonaiskuvan. Mut sit se, että oon niinku oppinu ymmärtää itteeni paremmin. Et minkä takia esimerkiksi just nyt aikuisiällä joissain tilanteissa reagoin niinku iteleni jotenkin...”</p>	<p>Paluu tapahtumiin</p> <p>Oman tarinan rakentaminen</p> <p>Vastauksia kysymyksiin</p> <p>Kokonaiskuva</p>	<p>Tapahtuneiden asioiden jäsentäminen</p> <p>elämäntarinan kannalta</p>	Minuuden eheytyminen
<p>”Sit jotenkin tuli rauhallinen olo siitä, että muistot, mitä muistaa, et vaikkakin ne on ihan hirvittäviä, ni jotenkin se, että ne on tapahtunut oikeesti. Ja että mulla on oikeutus niihin mun muistoihin ja tunteisiin, mitä sieltä nousee.”</p>	<p>Asioiden käsittely</p> <p>Tapahtuneet oikeasti</p> <p>Muistojen oikeutus</p> <p>Omat käytösmallit</p>	<p>Oman historian hyväksyminen ja sen vaikutukset nykyisyyteen</p>	

Tässä teemassa yläluokiksi muodostuivat psyykkis-fyysinen kokonaisuus, kenen kanssa merkityksellistä, hyväksyntä omasta elämänhistoriasta sekä minuuden eheytyminen.

Taulukko 3. Esimerkki sisällönanalyysistä tutkimuskysymyksessä 3. Miten omaa elämäntarinaa on kohdeltu

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
<p>”Kaikki muu on niinku sosiaalityöntekijöiden tai sijaisvanhempien näkemyksiä siitä, että mikä mä oon tai minkälainen mä oon ihmisenä”</p> <p>”Ne on kirjetettu sosiaalityöntekijän näkökulmasta”</p> <p>”Muiden näkemys. Ja sillain, et se ei oo sillai niinku todenmukainen.”</p> <p>”Et siel ois niinku sen ihmisen ääni jotenkin kantava, kenen asioista siinä kuitenkin päätetään.”</p>	<p>Sosiaalityön näkemys</p> <p>Muut tahot/heidän näkemys</p> <p>Muiden kertoma totuus</p>	<p>Muiden näkemykset keskiössä</p>	<p>Ulkopuolisuus</p>
<p>”Mä en juuri kuule omaa ääntä.. Tai edes nää, et mun oma ääni olis millään tavalla niinku läsnä.”</p> <p>”Ei siel oo mitään kirjauksia esimerkiks, et sosiaalityöntekijät ois mun kaa kaksin puhunu mistään”</p>	<p>Ei lapsen ääntä</p> <p>Ei tavattu kaksin</p>	<p>Missä minä olen?</p>	
<p>”Siel ei oo mitään! Siel lukee vaan, et otin X:n huostaan. Ei niinku mitään kontekstia rakennettu siihen ympärille”</p> <p>”Sitä tietoo yksinkertaisesti oli niin vähän.”</p>	<p>Puutteet/ puuttuvat kirjaukset</p> <p>Puuttuva konteksti</p>	<p>Tekemättä jätetty työ</p>	<p>Asiakirjoja kohdeltu väärin</p>
<p>”Siellä oli niitä ylimääräisiä asioita, mitä mä en ois halunnut sinne, jotka ei koskenut millään tavalla mua.”</p> <p>”Musta oltiin puhuttu niinku tavallaan mun selän takana. Ja niitä oli kirjattu sinne ja mä en ollu ollenkaan niistä tietoinen. Ja se tieto, mitä siellä oli juteltu, ni se oli ihan väärää ja multa ei koskaan kysytty siitä asiasta.”</p>	<p>Muiden asiakirjat</p> <p>Asiaan kuulumattomat asiat</p> <p>Muiden mielipiteet</p>	<p>Huolimattomuus</p>	
<p>”Kumminkin se tieto, mitä sieltä sain, oli ihan hyödyllistä.”</p> <p>”Jälkeenpäin aateltuna on kyllä tosi hyvä ja helpottanu sitä, että mullakin on ollu niinku useita sijoituksia ja useita työntekijöitä, niin he on päässyt sitten jotenkin kärryille siihen mun elämään”</p> <p>”Että siellä oli se kaikki oleellinen. Näytti siltä, että on kirjattu se tapahtumaketju ja... Hyvin sillee simppeleesti.”</p>	<p>Saatu tieto hyödyllistä</p> <p>Auttaa työntekijöitä</p> <p>Asialliset tapahtumaketjut</p>	<p>Asiallisuus</p>	<p>Hyväksyntä</p>
<p>”Se on sit kuitenkin ollu ehkä enemmän meidän perheen niinku sitä arkielämän kuvausta kuin sit sitä mun elämäntarinaa.”</p> <p>”Vaan se näkökulma, et kenen näkökulmasta ja ajatuksista se oli tehty, ni se oli vahvasti sieltä ammattilaislähtöisesti.”</p>	<p>Viranomaisten näkökulma</p> <p>Perheen tarina, ei lapsen</p> <p>Aikuisten näkökulma</p>	<p>Viranomaisten työväline</p>	

Tässä teemassa yläluokiksi muodostuivat ulkopuolisuus omassa elämäntarinassa, pettymys asiakirjojen puutteisiin sekä hyväksyntä dokumentoinnista osana lastensuojelua.

Kappaleessa 6 esittelen pro gradu- tutkielmani tuloksia ja haastattelemani nuorten kokemuksia siitä, kertoivatko lastensuojelun dokumentit heidän tarinaansa ja millaisena tarina heille näyttäytyi. Etenen tulosten esittelyssä tutkimuskysymysteni ja analyysivaiheessa luomieni pääteemojeni mukaisesti oman elämäntarinan tunnistamisesta, asiakirjojen lukemisen aiheuttaneiden tunteiden kautta lopulta siihen, miten omaa elämäntarinaa on kohdeltu asiakirjojen sisällä. Jokaisen pääteeman alle muodostui analyysivaiheessa omat alaluokat, joiden mukaisesti tutkimustulosten esittelykappaleeni etenevät. Pääotsikoiden alla kuvaan lyhyesti pääteemaa ja alaotsikoiden alla käyn läpi analyysivaiheessa esiin nousseita temaattisia alaluokkia. Kursivoidut kohdat ovat suoria lainauksia haastatteluaineistostani. Kappaleessa 6.1 pureudun tutkimuskysymykseeni oman elämäntarinan tunnistamisesta, kappaleessa 6.2 käyn läpi tuloksia liittyen asiakirjojen lukemisen herättämistä tunteista ja kappaleessa 6.3 nostan esiin nuorten näkemyksiä siitä, miten heidän elämäntarinansa on tullut asiakirjoissa kohdelluksi.

5.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Luotettavuuden arviointi on olennainen osa laadullisen tutkimuksen tekemistä. Perinteisimmät arvioinnin käsitteet ovat reliabelius sekä validius. Laadullisessa tutkimuksessa nämä toistettavuutta ja yleistettävyyttä kuvaavat termit eivät välttämättä ole kuitenkaan kaikkein tarkoituksenmukaisimpia. Sen sijaan laadullisessa tutkimuksessa keskitytään tutkimusprosessin ja tulosten luotettavuuden arviointiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 32.) Myös tästä syystä esittelin aiemmassa kappaleessa analyysini etenemistä tekemieni taulukoiden myötä, jotta koko tutkimusprosessini sekä analyysin eteneminen näyttäytyisi lukijalle mahdollisimman selkeänä. Myös Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2014, 232) korostavat, että tutkimuksen toteuttamisen tarkka selostaminen kohentaa tutkimuksen luotettavuutta. Aineiston tuottamisen olosuhteet tulee esittää yksiselitteisesti ja totuudenmukaisesti sekä lukijalle tulee avata analyysi ja siihen liittynyt luokittelun synty. Osin myös tästä syystä päädyin lisäämään esimerkkitaulukon jokaisen tutkimuskysymyksen alta, jotta ajatteluprosessini ja analyysin synty tapa on lukijalle mahdollisimman selkeä. Smythe ja Murray (2000, 318) kirjoittavat tutkijan eettisestä ristiriidasta ja siitä, kuinka tutkijalle on haastavaa tuoda esiin sekä tutkijan omat että tutkimukseen osallistuneiden näkemykset tutkimusaineiston sisällöstä. Olen pyrkinyt lisäämään tutkimuksen luotettavuutta nostamalla tutkimustuloksiin suoria lainauksia haastattelukeskusteluista. Suorat sitaattit haastatteluista myös rikastuttavat tulosten kerrontaa ja mahdollistavat lukijalle parempaa ymmärrystä siitä, mihin tutkija päätelmänsä perustaa (Hirsjärvi ym. 2014, 233).

Tutkimuseettinen neuvottelukunta on julkaissut mietinnön (2009), jonka mukaan ihmistieteen tutkimusta koskevat periaatteet jaetaan kolmeen osa-alueeseen: tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen, tutkittavien vahingoittamisen välttämiseen sekä yksityisyyteen ja tietosuojaan. Tutkimukseen osallistujilla tulee olla riittävästi tietoa tutkimuksesta sekä osallistumisen tulee olla vapaaehtoista. Yksityisyyden suoja on erityisen tärkeä periaate ja sitä tulee vaalia läpi tutkimuksen teon. Tähän liittyy olennaisesti tutkimusaineiston suojaaminen, säilyttäminen sekä hävittäminen. Olen säilyttänyt tutkimusaineistoani lukitussa laatikossa kotonani niin, ettei kenellekään muulla ole ollut mahdollisuutta päästä litteroituun aineistooni käsiksi. Haastattelut olen poistanut puhelimestani heti litteroinnin jälkeen ja litteroitu aineisto on tuhottu pian tutkielman valmistumisen jälkeen helmikuussa 2020.

Tutkimuksen tekovaiheessa tutkija ei tiedä tarkasti sitä, mitkä aiheet nousevat tutkimuksen raportoinnissa keskeiseen rooliin ja tätä olen joutunut työstämään tutkimuksen tekovaiheessa, kokiessani suurta ristiriitaa siitä, että kaikki mahdollinen tärkeä tieto haastatteluista tulisi saada puretuksi tutkimustuloksiin ja samanaikaisesti pysyä uskollisena tutkimusaiheelle eikä lähteä liialti rönnyilemään. Henkilökohtaisena tavoitteena tutkimustuloksilleni on tuoda haastateltavien kokemuksia ja näkemyksiä niin selkeästi esiin, että niitä pystyy ymmärtämään myös ilman omakohtaista kokemusta aiheesta. Granfelt (1998, 32-33) korostaakin, että tärkeänä tekijänä ymmärryksen lisäämisessä on tilanteiden sekä kontekstin mahdollisimman tarkka kuvaus sekä tutkimuksen läpinäkyvyys, jota voi edesauttaa myös tutkijan omalla itsereflektiolla. Koska tutkimukseni osallistajat olivat myös kokemusasiantuntijoita, olivat he reflektoineet myös merkittävästi itse omaa elämäntarinaansa ja sen särökohtia. Uskon tämän välittyvän myös tutkimusraportistani ja kuuluvan tutkittavien vastauksissa.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Oman elämäntarinan tunnistaminen

Jokaisella ihmisellä on oma elämäntarinansa. Tässä tutkimuksessa elämäntarinalla tarkoitetaan jokaisen haastatellun nuoren yksilöllistä elämänkulkua ja sitä tarinaa, josta jokaisella nuorella on oma, subjektiivisiin kokemuksiin perustuva tulkintansa. Tuohon tarinaan kuuluvat myös lastensuojelun interventiot ja lastensuojelun asiakkuus, joka osaltaan on ollut johtamassa siihen, että tutkimukseeni osallistuneiden nuorten elämäntarinaa on dokumentoitu institutionaalisista tarkoituspöytäkirjoista käsin ja nuoret ovat näin ollen olleet lukijoina oman elämäntarinansa äärellä. Tutkimuskysymyksissäni pohdin sitä, voiko oman elämäntarinansa tunnistaa hallinnollisten dokumenttien sisältä. Jokainen haastattelemani nuori oli tutustunut asiakirjoihinsa jo ennen haastatteluun osallistumista ja lukukokemus oli ollut jokaiselle vahva. Oman tarinansa lukeminen ulkopuolisen silmin katsottuna oli herättänyt jokaisessa paljon ajatuksia, mutta myös kysymyksiä. Oman elämäntarinan tunnistamisen teeman alle vastauksista nousi kaksi omaa temaattista luokkaa, joita avaan tarkemmin seuraavissa alaluvuissa (kts. myös taulukko 1. Oman elämäntarinan tunnistaminen). Ensimmäisenä alaluokkana vastauksista ilmeni se, että vaikka dokumentit eivät olleet tarjonneet vastausta kaikkeen, moni haastatelluista toisti vastauksissaan sitä, että dokumenttien avulla he pystyivät rakentamaan omalle lastensuojelun historialleen aikajanan. Dokumenttien sisältä he löysivät vastauksia siihen, mitä elämän varrella oli tapahtunut, missä kaikkialla he olivat olleet ja milloin mitään oli tapahtunut. Toisena alaluokkana nousi esiin oman elämäntarinan rakentuminen ja sen eheytyminen dokumenttien lukemisen myötä. Kun omaa tarinaa reflektoi ja kävi läpi uudelleen asiakirjojen valossa, kasvoi nuorten ymmärrys omaa toimintaa ja ajatusmalleja kohtaan. Oma elämäntarina tuli ikään kuin paremmin hyväksytyä.

6.1.1 Aikajana elämäntarinalle

Vaikka haastattelin kuutta eri nuorta, kuudesta erilaisesta elämäntilanteesta ja kuudesta erilaisesta tarkoituspöytäkirjasta tutustua omiin asiakasdokumentteihin, kuulin kuusi kertaa määritelmän aikajanasta, kun nuoret kuvasivat omia asiakasdokumenttejaan. Haastattelussa kysyttiin nuorilta, pystyivätkö he tunnistamaan oman elämäntarinansa dokumenttien sisältä ja tähän kysymykseen jokainen haastateltavista kertoi löytäneensä dokumenttien sisältä aikajanan omalle elämälleen. Oma elämäntarina näyttäytyi dokumenteissa aikajanan muodossa. Nuoret kuvasivat dokumenttien tuoneen esiin sitä, missä he ovat milloinkin asuneet ja kuinka pitkiä aikoja. Dokumenteista oli myös

etsitty eksakteja päivämääriä, jolloin muuttoa esimerkiksi sijaisperheiden välillä oli tapahtunut tai dokumentteja lukiessa oli palattu muistoissa päivään, jolloin nuori oli kiireellisesti sijoitettu.

Monet haastatelluista kuvasivat muistojaan lapsuuteen ja lastensuojelun asiakkuuden alkuaikoihin hämärän peitossa oleviksi ja asiakirjoista kaivattiin vastauksia siihen, milloin sijoitus tapahtui ja kuinka kauan kussakin sijaishuoltopaikassa oli elämää eletty. Vaikka nuoret muistivat tapahtumat, toi asioiden näkyminen virallisissa dokumenteissa selvyyttä oman elämäntarinan rakentumisessa, kuten seuraavasta aineistolainauksesta voi lukea.

Mä löysin niinku ne ajat. Koska mä oon ollu ja kuinka pitkään mä oon ollu. Aikajaksoja ja päiviä, mikä tietty autto rakentaa sitä omaa elämänjanaa.

Haastatteluissa nousi myös moneen kertaan esiin se, että nuorella oli selkeäkin muisto tapahtuneista asioista, mutta eletty elämä, kuluneet vuodet ja niihin sekoittuneet muiden tarinat olivat aikaan saaneet sen, että nuori oli alkanut epäilemään omia muistojaan asioiden tapahtumajärjestyksistä. Lisäksi useampi haastatelluista puhui muistikatkoista ja kuvasi omaa epävarmuuttaan tapahtuneiden asioiden todenmukaisuudesta.

Koska itelle oli paljon niinku semmosia asioita, mitä en niinku muistanu välttämättä. Niin sitten kun ne oli laitettu niin tarkkaan, niin ne myös niinku korjas niitä muistinkatkoksia sieltä täältä. Että sai vähän niinku semmosta tarkempaa.

Asioiden aikajanelle laittaminen näyttäytyi haastatelluille nuorille tärkeältä. Moni tutkimukseen osallistuneista nuorista on myöhemmässä elämässään suuntautunut itse aloille, joissa oman elämäntarinan tunteminen ja sen läpikäyminen on esimerkiksi opiskeluiden aikana noussut ajankohtaiseksi ja asiakirjat on joko tilattu suoraan tätä tarkoitusta ajatellen tai niihin on palattu opiskeluiden myötä. Asiakirjoista haettiin myös näkökulmaa siihen, miltä oma tarina on näyttänyt muiden ihmisten silmissä ja miten siihen on reagoitu ulkopuolisten toimesta.

On vielä kerran käyny kaikki asiat sillai, et missä järjestyksessä on mikäkin tapahtunut ja miten se menikään. Se selvens sillai ja sit se oli myös hyvä, että näki niinku miten muut on nähny sen tilanteen.

6.1.2 Oman elämäntarinan hyväksyminen

Lastensuojelun asiakkaaksi päätyessään jokaisen lapsen elämässä on jonkinlainen huoli tai syy, miksi lapsesta on syytä olla huolissaan. Ihmisen mieli torjuu kipeitä muistoja ja suojaa näin meidän kehitystämme. Haastattelemani nuoret kertoivat hakeneensa asiakirjoistaan vastauksia nimenomaan muistikatkoihin ja kysymyksiin, joita heillä elämästään oli. Monen kohdalla elämässä ei enää ollut ihmisiä, jotka olisivat heidän elämänsä historiaansa voineet valottaa. Osan kohdalla ihmisiä oli menehtynyt, toisten kohdalla suhteet olivat niin kipeitä, ettei keskusteluyhteyttä ole olemassa. Osalle nuorista asiakirjat toimivat ainoina väylinä omaan elämäntarinaansa. Asiakirjoja lukemalla nuoret kokivat saavansa lisää palasia elämäntarinaansa ja kokonaiskuvan hahmottuvan tapahtumista selkeämmin.

Tavallaan niinku itellä on ollu niin rikkinäinen ja semmonen sekava se lapsuus ja tälleen. Ni mä jotenkin niinku halusin tietää, et miltä se on näyttänyt niinku ulkopuolisen viranomaisen näkökulmasta. Ja että saisinko mä sillä jotenkin niin eheämmän kuvan tai jotenkin niinku siitä ajasta.

Edellisestä aineistolainauksesta voi lukea nuoren tarpeen nähdä ja kuulla, miltä oma elämä on näyttänyt ulkopuolisen silmin. Tämä nousi monessa haastattelussa esiin, kun haastateltavat kuvasivat kipeitä asioita omasta lapsuudestaan ja pohdintojaan siitä, minkälaisena he ja heidän elämänsä olivat näyttäneet esimerkiksi opettajien tai naapureiden silmin. Haastateltavien vastauksista oli kuultavissa se, että he ovat työstäneet paljon omaa lapsuuttaan ja pohtineet asioita monilta eri kanteilta, ehkä myös keskustelleet ja peilanneet omaa lapsuuttaan muiden tarinoihin omista varhaisvuosistaan. Osa haastatelluista kertoi kuulijoiden usein kauhistelemaan asioita, joita heille on tapahtunut ja asiakirjat toimivat tässäkin suhteessa muistin tukijoina ja vahvistivat nuorten kertomusta ja ajatusta siitä, miten oma elämä on edennyt.

Positiivisena asiana ehkä se, että niinkun sit kumminkin jollain tapaa mun käsitys mun menneisyydestä eheyty siinä, kun luki niitä tapahtumia. Niinkun että ne asiat on oikeasti tapahtunut tässä järjestyksessä, että joku muukin on sen nähnyt. Eikä ne oo vaan tavallaan niinku mun päässä ja mun spekulointeja ja pyörittelyjä.

Vaikka nuoret osoittivat haastatteluissa vahvaa kritiikkiä asiakirjojen viranomaislähtöisyydelle ja sille, että asiakirjat on tehty pitkälti muiden kuin nuoren omien näkemysten pohjalta, nousi

haastatteluissa vahvasti esiin myös se, että oman elämäntarinan rakentumisen kannalta oli tärkeää, että asiakirjat tukivat muistoja elämäntapahtumista ja vahvistivat asioiden todella tapahtuneen niin kuin nuori niiden muistaa tapahtuneen. Lukiessaan muiden kirjaamina omia muistijälkiään nuoret saivat helpotusta siihen, etteivät muistot ole muuttaneet muotoaan vuosien varrella ja käsitys tapahtuneista on oikea.

Ehkä se oli toisaalta helpottavaa. Koska sit ei niinku... Jotenkin ei voi miettiä, et mistä nää mun vääristyneet mielikuvat on jotenkin syntynyt tai mikä tästä on mielikuvituksen tuotetta ja semmosta.

Liki jokainen haastatteluista nuorista oli työstänyt paljon omaa historiaansa niin yksin kuin läheistensä kuin vertaistensa kanssa kokemusasiantuntijaryhmissä. Nuoret puhuivat oman menneisyytensä reflektomisesta ja siitä, kuinka asiakirjojen lukeminen oli auttanut palaamaan muistoihin ja työstämään asioita eteenpäin. Dokumenteista oli löydetty myös syitä siihen, miksi itse käyttäytyy joissakin tilanteissa kuten käyttäytyy ja tämä on edesauttanut nuoren minäkuvan muodostumisessa. Haastatteluissa pystyi myös kuulemaan nuorten kertomaa siitä, kuinka he ovat aktiivisesti pyrkineet kääntämään lapsuuden traumat voimavaroiksi ja moni heistä toi esiin myös sen, että osallistuivat tähänkin tutkimukseen siksi, että voisivat oman tarinansa kautta tukea tulevaisuuden nuoria, jotka samaa prosessia läpikäyvät. Lukukokemuksen myötä nuorten ymmärrys omaa toimintaansa kohtaan kasvoi ja he kokivat minäkuvansa eheytyneen.

Suhtaudun tosi paljon ymmärtäväisemmin ehkä jotenkin niinku koko siihen omaan historiaan ja mitä kaikkee on tapahtunut. Et on niinku tosi paljon lisää ymmärrystä siihen kaikkeen. Et vaikka asiat on miten on ja ne on menny, miten on menny ja siihen... Sitä ei voi enää muuttaa, että lähinnä oma ajattelutapa on ehkä kehittynyt siinä.

Jokainen haastatelluista toi myös esiin sen, että vaikka asiakirjoihin tutustuminen oli herättänyt monenlaisia tunteita ja ollut raskas kokemus, tekisi jokainen sen uudelleen. Nuoret näkivät asiakirjojen auttaneen oman elämäntarinan selkiintymisessä ja saattaneen joitakin pohdintoja lapsuudessa tapahtuneista asioista loppuun.

Tietyllä tavalla mä sain ehkä jonkinlaisen `klousauksen` tähän, kun mä sain ne luettua. Mulle on selkiintynyt, missä mä oon ollu missäkin vaiheessa ja ehkä pääpiirteissään, mistä on ollu kyse.

6.2 Oma tarina luettuna kokemuksena

Tutkielmani toinen kysymys keskittyi dokumenttien lukemiseen kokemuksena ja tunteisiin, joita lukeminen nuorissa herätti. Jokaista haastateltavaa yhdisti kokemus lukuprosessin raskaudesta ja haastavuudesta. Toisilla haasteet liittyivät enemmän käytännön asioihin, kuten dokumenttien saamiseen ja toisilla puolestaan lukukokemuksen synnyttämiin tunteisiin ja niiden prosessoimiseen. Asiakirjojen lukeminen psyykkis-fyysisenä kokemuksena muodostui analyysivaiheessa alaluokaksi tunne-kysymyksen alle. Toisena alaluokkana näyttäytyi se, miten itse lukuhetki toteutui: kenen kanssa nuori dokumentteihinsa tutustui ja miten asioiden jälkikäsitteily on ollut mahdollista. Dokumenttien kautta nuoret palasivat elettyyn elämäänsä ja kertoivat lukukokemuksen tietyllä tapaa myös antaneen oikeutuksen heidän muistoilleen. Tämä muodosti kolmannen alaluokan tunne-teemassa. (Kts. taulukko 2. Miltä oman elämäntarinan lukeminen tuntui?)

6.2.1 Psyykkis-fyysinen kokemus

Jokainen haastatelluista nuorista kertoi, että oli varautunut etukäteen siihen, ettei papereiden lukeminen tule välttämättä olemaan kovin miellyttävä kokemus. Dokumenttien lukeminen oli jännittänyt ja itse dokumenttien hankkiminen oli osoittanut osalle nuorista haastavaksi kokemukseksi. Nuorten kokemukset lukuhetkestä erosivat toisistaan. Yksi oli tutustunut dokumentteihinsa sosiaalitoimessa, toinen kahvilassa, kolmas kotona. Yhtenevää jokaisen haastatellun lukukokemukselle oli kuitenkin tunne lukemisen psyykkisestä ja fyysisestäkin kuormittavuudesta. Nuoret kuvasivat yöunien menneen seuraavalta yöltä ja olotilan olleen henkisesti rikki. Papereiden lukeminen oli palauttanut muistoihin, joita oli ehkä suljettu mielestä ja niiden vyöryessä päälle, oli tunteiden voimakkuus päässyt yllättämään monet haastatelluista.

Kyllähän se oli tosi raskas se omien paprujen lukeminen. - - - Jäi just vähän niinku niiden tunteiden kaa niinku yksin. Ja sit se tarkoitti niinku semmosta muutaman päivän makaamista sängyssä pystymättä oikeen mihinkään muuhun. Et kyl se niinku vahva kokemuksena oli tietysti.

Lastensuojelun asiakirjat pitävät sisällään runsaasti merkintöjä elämässä tapahtuneista negatiivisista asioista ja lapsen elämässä esiin nousseista huolenaiheista. Näin ollen haastatellutkin olivat lukeneet pääsääntöisesti elämänsä harmaansävyisistä asioista ja positiiviset tapahtumat olivat jääneet vähemmälle huomiolle. Tämä heijastuu vahvasti myös lukemisen kokemukseen, kun käy läpi omaa elämänhistoriaansa tiheällä kammalla, törmäten toistuvasti takkuihin.

Tuntu tosi tuskaiselta ja surulliselta ja ahdistavalta. Koska niinku sen tarinan pääkohdat on pääosin niinku surullisia ja negatiivisia ja niitä huonoja hetkiä elämässä ja tälleen. Et eihän se kivaa tekstiä ollut lukea.

Nuoret toivat haastatteluissa esiin sitä, etteivät lastensuojelun asiakirjat pidä sisällään juurikaan muuta kuin kuvausta huolen eri asteista. Ennen sijoitusta tai tiiviimpiä tukitoimia, kirjauksissa on mainintoja koulussa esiin nousseista huolista, lapsen käyttäytymisestä nousevista huolista tai vanhempien toiminnan aiheuttamista huolista. Sijoituksen jälkeen kirjauksissa toistuu edelleen teemana huolet ja syyt, miksi sijoitusta on syytä jatkaa. Nuoret toivat esiin, että asiakirjojen sisällä oli suhteellisen vähän mainintoja positiivisista asioista ja mikäli niitä oli, olivat ne lyhyinä sivulauseina tekstissä. Nuorten kokemus siitä, että elämän positiiviset asiat olivat jääneet vähemmälle huomiolle kuin negatiivisena pidetyt asiat, oli vahva.

Omien dokumenttien lukeminen oli ollut paitsi raskas kokemus, mutta se oli herättänyt nuorissa monia muitakin tunteita. Nuoret kokivat vahvaa pettymystä tapaan, jolla asiakirjoja oli kirjattu, mutta myös häpeää ja vihaakin asioista, joita olivat joutuneet kohtaamaan ja siitä, että ulkopuoliset henkilöt olivat joutuneet puuttumaan heidän perheidensä elämään.

Mulle nousi semmonen hetkeks aikaa semmonen häpeäkin asioista. Että ulkopuoliset on joutunut siihen tilanteeseen sillä tavalla puuttumaan ja myöskin nähny... --- Nousi tavallaan semmonen tietynlainen häpeäkin siitä, että ulkopuoliset on nähny mut siinä tilanteessa, semmosessa jamassa.

Tunteita lukiessa herättivät paitsi itse asiakirjojen kirjaukset, mutta myös tapahtumat ja niiden palauttamat muistot ja tunnereaktiot niihin. Moni haastatelluista toi esiin, että asiakirjoista oli noussut muiden ihmisten näkemyksiä ja kertomuksia esimerkiksi siitä, minkälaisena nuori on näyttäytynyt ja nämä kuvaukset olivat tulleet nuorelle yllätyksenä. Kahden nuoren kohdalla asiakirjoista oli paljastunut sijaisperheiden puheita sosiaalitoimeen päin, jossa nuoren toimintaa kyseenalaistettiin ja tämä on tuntunut nuorista todella pahalta, kun sitä on jälkikäteen lukenut. Monet haastatteluista kuvasivat, että olivat tietoisia sijaishuollon aikana esimerkiksi biologisen suvun ja sijaisperheen välisistä kahnauksista, mutta asiakirjoja lukiessa suhteiden raadollisuus on avautunut uudella tavalla ja repinyt vanhoja haavoja uudelleen auki.

Sen jälkeen nous ensiks semmonen ja viha ja sit tuli semmonen olo, että... Että annoinko mä ihan turhaan niinku anteeks. Et voinko mä olla vihainen tämmösestä, mikä on tapahtunut kymmenen vuotta sitten.

Yksi nuorista toi myös positiivisena asiana esiin, että vaikka tapahtuneet asiat olivat kipeitä ja vaikeita ja niiden lukeminen oli raskasta, koki hän vahvaa helpotusta siitä, että hän oli saanut tilanteessaan apua ja asiat lähtivät hiljalleen kohenemaan.

Se oli tosi semmoista tunteiden ristiriitaa ja sit sen jälkeen se taas normalisoitui ja taas tuli semmonen helpotus, että niihin asioihin puututtiin ja niinkin nopeasti.

Nuoret kertoivat käsitelleensä myöhemmässä vaiheessa lukemiaan asioita esimerkiksi kokemusasiantuntijoiden vertaisryhmissä tai vastaavissa elämäntilanteissa olleiden ystäviensä kanssa. Nuoret kertoivat, että asiakirjat ovat heillä kotonaan ja niihin on mahdollisuus palata niin halutessaan, mutta asiakirjojen olemassaolo ei määritä heidän arkeaan tai väijy päivittäin mielessä. Yhden nuoren kohdalla lukukokemus oli kuitenkin osoittautunut erityisen raskaaksi eikä kyseinen nuori ole vielääkään pystynyt kaikkia dokumenttejaan läpikäymään. Asiakirjojen sisältä nousseet asiat herättävät liian voimakkaita tunteita yksin käsiteltäväksi.

Haastatellut pohtivat myös sitä, että olivat hyvin vähän käsitelleet asiakirjoista nousseita asioita lähipiirinsä kanssa, koska eivät toisaalta enää halunneet palata kipeisiin muistoihin kyseisten henkilöiden kanssa uudelleen. Nuoret kuvasivat biologisen suvun ja sijaisperheiden keskinäisiä kiistoja ja sitä, kuinka aikuisiällä ovat pyrkineet näitä välejä paikkaamaan. Osa toi esiin sitä, että mikäli asioihin nyt palattaisiin asiakirjojen pohjalta, repeytyisivät vanhat, jo arpeutuneet haavat uudelleen auki. Toisaalta osa haastatelluista ei pitänyt biologiseen perheeseensä enää yhteyttä tai biologista perhettä ei enää ollut olemassa. Yhtenäistä ajatuksille tuntui olevan se, että vaikka asiat olivat vaikeita ja kipeitä, ei niitä välttämättä enää haluttu lähteä työstämään, koska ei haluta eikä jakseta kantaa enää vihaa. Yksi haastatelluista tiivistä ajatusta myös oman itsen suojelemisesta seuraavanlaisesti:

Toisaalta on hyvä, että äiti ja isä ei oo enää elossa, kun mä oon niitä papereita lukenut. Koska jos mulla ois täällä maan päällä joku konkreettinen ihminen, ketä kohtaan mä voisin kokea semmosta vihaa niinku... Vihaa ja katkeruutta. Ni mun ois tosi paljon pahempi olla itteni kanssa.

6.2.2 Asiakirjojen lukeminen yksin tai yhdessä työntekijän kanssa

Nuorten kokemukset asiakirjojen lukemisesta joko yksin tai yhdessä jonkun muun kanssa vaihtelivat ja kokemukset olivat niin voimakkaasti toisistaan eroavia, että tämä muodostui analyysivaiheessa selkeäksi omaksi alaluokakseen. Noin puolet haastatelluista olivat lukeneet papereitaan yksin ja noin puolet käyneet asiakirjoja läpi yhdessä työntekijöiden kanssa. Nuorten kertomuksista lukuhetkiin liittyen on täysin tulkittavissa se, että mikäli nuorella on lukuhetkellä ollut läsnä turvallinen aikuinen, kenen kanssa on voinut asioista keskustella ja tarvittaessa esittää tarkentavia kysymyksiä tai vain pohtia heränneitä ajatuksia, on lukukokemus ollut helpompi ja asioita on pystynyt työstämään eri tavalla. Yksin lukeneet toivat esiin ahdistusta ja asioiden kanssa yksin jäämisen tunnetta, jolloin myös asioiden ylitsepääseminen on ollut selkeästi haastavampi kokemus.

Dokumenttien hankkiminen oli jokaisen nuoren kohdalla ollut yksilöllinen prosessi ja nuorten kokemukset sen onnistumisesta vaihtelivat myös merkittävästi. Kahden nuoren kohdalla työntekijät olivat kertoneet mahdollisuudesta tilata asiakirjoja ja suositelleet nuorta tutustumaan omaan historiaansa myös lastensuojelun dokumentaation valossa. Jokaisella on oikeus itseään koskeviin asiakirjoihin ja tätä määritellään muun muassa sekä Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) 11§ että Laissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) 12§. Eräs haastatelluista kertoi valmistautuneensa asiakirjojen tilaamiseen hankkimalla käsiinsä kaikki lakipykälät, joiden perusteella pystyi perustelemaan, että on oikeutettu saamaan omat asiakirjansa, mutta yllättyneensä lopulta positiivisesti siinä, ettei kokenutkaan minkäänlaista kyseenalaistamista asian suhteen ja ennemminkin vastassa ollut työntekijä olikin ollut tyytyväinen, että nuori halusi asiakirjojihinsa tutustua. Työntekijä oli myös valmistautunut tapaamiseen ja perehtynyt asiakirjoihin ennen tapaamista.

Haastatteluissa nousi selkeästi myös esiin eri kuntien erilaiset tavat toimia asiakirjapyyntöjen suhteen. Suuremmissa kunnissa asiakirjat tilattiin virallisilla lomakkeilla kaupungin yhteisestä kirjaamosta, kun taas pienemmissä kunnissa asiakirjapyyntö ohjautui sosiaalityöntekijöille ja osassa tapauksissa jopa samalle työntekijälle, joka oli hoitanut nuoren asiaa vielä lastensuojelun asiakkuuden aikana. Näissä tapauksissa asiakirjojen saamisen prosessi koettiin kaikista sujuvimaksi. Surullisimpana kokemuksena puolestaan näyttäytyi yhden nuoren kertoma tilanne, jossa hänelle oli lähetetty asiakirjapyyntölomake sähköpostiin ja nuoren palautettua sen maininnalla, että hän haluaa kaikki mahdolliset asiakirjansa, oli lomake palautettu takaisin

ohjeistuksella kirjata hakemukseen dokumenttien viralliset nimikkeet. Nuori pohti haastattelun yhteydessä sitä, onko hänellä edelleenkaan olemassa kaikkia dokumentteja, koska lomakkeiden viralliset nimikkeet eivät ole hänen tiedossaan. Asiakkaan tiedonsaantioikeus kuitenkin ulottuu kaikkiin viranomaisten säilyttämiin ja arkistoimiin asiakirjoihin (JulkL 12§).

Lukemista yksin tai yhdessä tuntui myös määrittävän kuntien erilaiset tavat vastata asiakirjapyyntöihin. Kunnissa, joissa asiakirjapyyntöön oli reagoitu kutsumalla nuori sosiaalitoimeen tutustumaan asiakirjoihinsa tai hakemaan asiakirjojaan, oli työntekijöillä varattuna aikaa ja mahdollisuus nuorelle keskustella dokumenteista tai vähimmäistapauksissakin annettu nuorelle puhelinnumero ja kehotus soittaa, mikäli jokin asia jää mietityttämään. Kunnissa, joissa asiakirjat puolestaan tilattiin kaupungin kirjaamojen kautta, paperit tulivat nuorille kirjeitse kotiin, vailla minkäänlaista ohjeistusta asiakirjojen lukemisesta tai yhteystietoja, joihin ottaa yhteyttä tarvittaessa.

Halu asiakirjoihin tutustumiseen oli monen nuoren kohdalla puhdas mielenkiinto omaan historiaan ja halu nähdä, mitä itsestä on kirjoitettu. Kun asiakirjat sitten postitse kotiin tulivat, osoittautui kokemus lukemisesta hankalaksi käsitellä ja yksinäisyyden tunteet nousivat vahvasti pintaan. Ne nuoret, jotka olivat lukeneet asiakirjojaan yksin, ilman työntekijän tai muun luotettavan henkilön tukea, kuvasivat voimakkaammin myös vaikeita tunteita lukemiseen liittyen. Yksin asioiden läpikäyminen oli nuorille haastavaa.

Kyl se niinku raskas oli. Vei sen oman elämäntarinan ja ehkä niiden menetysten ja haastavien aikojen ja asioiden äärelle sit semmosella tavalla, mihin sillon ei ehkä ollu yksin semmosii kaikkia työkaluja. Ettei se ois sit ollu niin raskas juttu tai ei ollu sitä tyyppiä, kenelle puhuu niistä ajatuksista tai tuntemuksista, jota se herätti.

Monet yksin asiakirjojaan lukeneista totesivat, että ajattelivat jo lukemista aloittaessaan, ettei yksin lukeminen välttämättä ole paras mahdollinen ratkaisu, mutta asiakirjojen saapuessa asiaa ei sen kummemmin tullut mietittyä ja paperipinoa vain ryhtyi kahlaamaan eteenpäin miettimättä sen enempää mahdollisia jälkiseuraamuksia.

Olen lukenut niitä yksinäni ja se on kyllä hirveetä. Suurin osa niistä on sellasia, että mä en oo... Mä en vaan pysty lukee niitä.

Toisaalta tilanteissa, joissa asiakirjoja on päässyt lukemaan työntekijän tukemana, nuoren kokemus kohdatuksi tulemisesta on ollut vahvasti positiivinen. Kaksi nuorista kertoi jälkihuollon työntekijöidensä kertoneen mahdollisuudesta tilata asiakirjoja ja myös avustaneen nuoria tilausprosessissa sekä tarjoutuneen olemaan läsnä, kun nuori dokumentteihinsa tutustuu. Yksi nuorista kuvasi tilannetta, jossa meni sosiaalitoimeen lukemaan asiakirjojaan ja vaikka hänen jälkihuollonkin päättymisestään oli jo useampi vuosi, oli vastassa silti ollut nuorelle tuttu työntekijä ja asiakirjoihin oli päässyt tutustumaan tutun ihmisen läsnä ollessa.

Siellä oli tosi lämmin vastaanotto ja silleen niinku, et se mun sosku oli just semmonen, että onpa hienoa, kun sulla on niinku kiinnostusta näihin ja katotaan yhdessä ja kerro jos siellä on joku kohta, joka sua mietityttää tai muuta. Et mulle tuli tosi lämmin olo. Tosi lämmin.

Yhdessä työntekijän kanssa papereitaan läpikäyneet nuoret kertoivat, että heillä oli ollut mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä ja yksi nuorista kertoi myöhemmin vielä soittaneensa työntekijälleen ja kysyneen muutamia yksityiskohtia dokumentteihin liittyen. Jokainen heistä kertoi tuntuneen hyvälle, että asioita oli mahdollisuus tarkentaa, kysyä ja keskustella tapahtuneista. Ja vaikka kyse oli ollut lyhyistä hetkistä, ehkä yksittäisestä tapaamisesta työntekijän kanssa, oli jokaiselle jäänyt tunne siitä, että heidät oli kohdattu siinä hetkessä.

Hän kerto siinä, et hän tutustu näihin asiakirjoihin jo aiemmin, jotta hänkin pysyy jotenkin niinku kartalla tai pystyy paremmin mun kaa siinä tilanteessa keskustelemaan. Ja se tuntu ihan tosi hyvälle.

6.2.3 Kirjaamisen hyväksyminen osana lastensuojelutyötä

Vaikka asiakirjat sisältöineen herättivät nuorissa monenlaisia erilaisia tunteita, jokainen nuorista myös ymmärsi asiakastyön dokumentoinnin osaksi lastensuojelun prosessia. Osalle nuorista suurin pettymys asiakirjojen suhteen olikin ollut niiden niukkuus, koska lähtökohtaisena oletuksena nuorilla oli ollut se, että heidän elämänsä on dokumentoitu ja asiakirjoista voi löytää vastauksia kysymyksiin, joita omasta lapsuudesta ja sen tapahtumista on vuosien varrella herännyt. Kun asiakirjat eivät sitten tarjonneetkaan vastauksia tai olivat selkeästi puutteellisia, herätti se nuorissa vahvaa ärtymystä. Kuitenkaan itsessään se, että nuorten asioita on kirjattu hallinnolliseen tietojärjestelmään, ei aiheuttanut nuorissa hämmennystä ja nuorten suhtautuminen asiaan näyttäytyi neutraalina.

Lähtökohtaisesti se ajatus, että niitä on kirjattu, ni ei se mussa synnytä mitään niinku vahvoja tunteita puolesta tai vastaan.

Monet haastatelluista nuorista kertoivat, etteivät olleet lastensuojelun asiakkaana ollessaan tietoisia siitä, että heistä laaditaan virallista dokumentaatiota ja kun siitä myöhemmissä elämänvaiheissaan olivat saaneet kuulla, olivat he halunneet nähdä, mitä heistä on kirjoitettu. Haastatteluissa nousi esiin se, miten vähäisesti nuoret olivat tienneet omasta lastensuojelun asiakkuudestaan avohuollon aikana tai siitä, miten tiivis osa lastensuojelun työskentelyä dokumentointi on. Moni haastatelluista kuvasi, että heitä on kutsuttu osaksi asiakassuunnitelmaneuvoitteluja 12 vuotta täytettyään ja esimerkiksi asiakassuunnitelmia haastatellut olivat saaneet luettavakseen vasta 12 ikävuoden jälkeen. Toisaalta osa nuorista myös toi esiin, etteivät sosiaalitoimesta lähetetyt dokumentit juuri kiinnostaneet ja kirjeet saattoivat päätyä avaamattomina pöytälaatikoiden pohjalle.

Osa haastatelluista nuorista kuvasi, etteivät olleet lapsena ymmärtäneet olleensa lastensuojelun asiakkuudessa ja vaikka olivatkin lapsuudessaan tavanneet työntekijöitä, ei heillä ollut ollut tietoa siitä, että tavatut aikuiset olivat lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Muutama nuorista kertoi pohtineensa vanhempiensa vastahakoisuuden sosiaalitoimea kohtaan aiheuttaneen sen, ettei heillä ollut riittäviä tukitoimia ja saaneensa tähän vahvistusta tutustuessaan omiin asiakirjoihinsa. Asiakirjoihin asiat oli kuitenkin nuorten mielestä pääasiallisesti kirjattu asianmukaisesti eivätkä ne pitäneet sisällään suuria ihmetyksen aiheita.

Vaikka monet nuoret kertoivat jossakin kohtaa haastattelujaan, että olivat tulleet tietoisiksi dokumentoinnista vasta murrosikäisinä tai täytettyään 12 vuotta, kertoivat he myös kiinnittäneensä huomiota palavereissa, että työntekijät tekivät muistiinpanoja. Osa nuorista kertoi hymähdelleensä lukiessaan postitse tulleita asiakassuunnitelmia ja nähneensä niissä työntekijöiden muistiinpanojen muuttuneen asiakirjamuotoon.

Mä tiesin, että jokainen palaveri, joka käydään, laitetaan varmasti ylös ja sikäli, mutta... Kyllä siellä yllätti se, miten tarkkaan ne oli laitettu.

Haastatellut nuoret tuntuivat ymmärtävän sosiaalityön painetta. Haastatteluissa nousi moneen kertaan esiin nuorten puheissa sosiaalityön haasteet ja työntekijöiden yritys pysyä ajan hermoilla. Yksi haastatelluista toi myös esiin kirjaamisen tärkeyttä työntekijöiden vaihtuvuuden vuoksi. Vaikka liki jokainen haastateltu nuori kritisoi työntekijöiden jatkuvaa vaihtumista ja sitä, ettei omaa

sosiaalityöntekijää välttämättä ehdi koskaan edes tavata kasvotusten, ennen kuin uusi työntekijä on jo kuvioissa, nähtiin dokumentaatio myös perehdytysvälineenä työntekijöille, kuten seuraavasta lainauksesta voi lukea:

Mä oon ihan tyytyväinen, että niin on tehty, vaikka en oookkaan ollu ihan tietoinen siitä. Mutta jälkeinpäin aateltuna on kyllä tosi hyvä ja helpottanut sitä, että kun mullakin on ollu useita sijoituksia ja useita työntekijöitä, niin että he on päässyt jotenkin kärryille siihen mun elämään.

Kun dokumentointi nähtiin osana sosiaalityön työmenetelmiä, pystyttiin myös ymmärtämään se, että tieto tallentuu jonnekin ja on siellä myöhemmin myös tulevien työntekijöiden käytettävänä. Tämän koettiin myös säästävän nuorta itseään, kun ajan tasalla oleva asiakaskertomus edesauttoi siinä, ettei jokaisen uuden työntekijän kohdalla tarvinnut aloittaa käymään koko historiaa uudelleen lävitse. Nuori pystyi luottamaan siihen, että työntekijällä oli mahdollisuus tutustua hänen taustoihinsa myös dokumenteista käsin.

Mullakin on niinku niin pitkä ja vaihteleva historia, niin mun ois ollu tosi vaikee selittää sitä niinku kaikkea loogisesti.

6.2.4 Oikeus omiin muistoihin

Jokaisessa haastattelussa nousi jossakin vaiheessa puheeksi nuorten palaaminen oman lapsuutensa äärelle dokumentteja lukiessa ja omien muistojen työstäminen dokumenttien avulla.

Haastattelutilanteessa annoin jokaisen haastateltavan itse valita, mitä he halusivat omasta lastensuojelun historiastaan kertoa ja jokainen kertoi juuri sen verran kuin koki itse tärkeäksi tuoda esiin. Toisilla se tarkoitti hyvin tarkkaan avattuja tapahtumakuvauksia ja toiset halusivat vain kertoa olleensa sijoitettuna tiettyjä ajanjaksoja elämässään. Palatessaan dokumenttien kautta muistojensa äärelle, olivat nuoret kuitenkin pyrkineet jäsentämään elämässään tapahtuneita asioita uudelleen.

Oon saanut sitä ajanjaksoo sit osaltaan käsiteltyä. En nyt tiää loppuun, nää asiat tulee aina eri elämänvaiheissa eri tavalla vastaan, mutta siis silleen, et siel on vähemmän avoimii kysymyksiä, kun siellä oli ennen.

Asioiden läpikäyminen uudelleen, aikaa ottaneena ja menneisyyttään työstäneenä, näyttäytyi nuorten kohdalla merkityksellisenä. Haastatteluja analysoidessani kiinnitin useaan kertaan huomiota

siihen, että haastattelemani nuoret olivat kaikki pohtineet paljon omaa lastensuojelun historiaansa ja sen vaikutuksia minuuteensa ja siihen, minkälaisia aikuisia heistä on kasvanut. Asioiden reflektointi ja työstäminen on varmasti noussut tärkeäksi myös kokemusasiantuntijatoiminnan kautta, jossa jokainen haastateltu on ollut mukana jonkinlaisessa roolissa. Lähtökohtaisesti heillä on siis ollut myös halu työstää asioita ja muuttaa menneisyyden arpia itselleen voimavaroiksi.

Usean haastatellun nuoren kohdalla tilanne biologisen suvun kanssa oli haastava eikä keskusteluyhteyttä esimerkiksi omiin vanhempiin enää ollut. Dokumentteja lukiessaan nuoret törmäsivät esimerkiksi vanhempien puheisiin ja tekoihin, joista eivät olleet tietoisia ja nämä herättivät monesti hämmennystä ja pettymystä sekä kysymyksiä siitä, miten asiat todellisuudessa tapahtuivat ja kenen muisto tai näkemys tapahtuneesta on oikea. Etenkin sijoitushetket ja muut elämän suuret kriisinpaikat olivat jokaisella nuorella kirkaana mielessä.

Kun mä aikaisemmin sanoin, että mä en muista noista vuosista kauheesti mitään. Niin tuo päivä on kyllä semmonen, minkä mä ehdottomasti muistan.

Huolimatta siitä, että haastateltujen muistot saattoivat olla ristiriidassa vaikkapa vanhempien tai sijaisperheiden kertoman kanssa, nuoret korostivat oman muistijälkensä merkitystä. Kuten Kulmalakin (2006, 75) on tuonut esiin, ihmiselle on merkityksellistä, millainen kokemusmuisto tapahtumista muodostuu. Kokemukset vaikuttavat elämään, myöhempisiin kokemuksiin sekä valintoihin. Kokemus tai muisto koetusta kulkee ihmisen mukana läpi elämän. Nuoret kokivat, että omille muistoille oli tärkeää löytää totuus pohjaa ja sitä haettiin esimerkiksi tehdyistä lastensuojeluilmoituksista sekä sosiaalityöntekijöiden kirjauksista.

Sit jotenkin tuli rauhallinen olo siitä, että muistot, mitä muistaa, et vaikkakin ne on ihan hirvittäviä, ni jotenkin se, että ne on tapahtunut oikeesti. Ja että mulla on oikeutus niihin mun muistoihin ja tunteisiin, mitä sieltä nousee.

Lastensuojelun toimenpiteet ovat aina interventioita ja ainoastaan asiakkaat itse tietävät, millaista on olla lastensuojelun interventioiden kohteena (Hänninen ym. 2005, 3-4, Smith 2009, 73-75). Jokaisen haastattelemani nuoren kohdalla lastensuojelu on puuttunut heidän elämäänsä avohuollon tukitoimien sekä erimittaisten sijoitusjaksojen kautta. Heidän ja heidän perheidensä elämää on arvioitu sosiaalityön toimesta ja monella nuorella oli kokemus myös siitä, että heitä itseään ihmisenä on arvioitu. Laitinen ym. (2007, 63) muistuttavat siitä, että arvioitavana oleminen

heijastuu koko loppuelämään. Haastattelujen aikana nousi kuitenkin vahvasti esiin myös voimaantuminen ja eheytyminen omista lapsuuden arvista ja seuraava aineistolainaus tiivistää mielestäni tätä täydellisesti:

Oon pyrkinyt nimenomaan ammentamaan sitä tähän nykytilanteeseen. Ne on silloin tapahtuneita asioita, mut sit kun aattelee, et kuinka pitkälle on päässyt siitä ja niistä asioista eteenpäin. Ja on rakentanut ihan täysin uuden elämän.

6.3 Oman elämäntarinan kuvautuminen hallinnollisissa dokumenteissa

Paitsi että asiakirjojen sisältä pyrittiin löytämään oma elämäntarina ja sen pääkohdat, vahva osa lukemiskokemuksta oli myös näkemys ja kokemus siitä, kuinka omaa tarinaa oli kohdeltu ja miten sitä on kuvattu hallinnollisissa dokumenteissa. Kokemus oman elämäntarinan kuvautumisesta ja kohtelusta oli kolmas tutkimuskysymys sekä kolmas temaattinen pääluokka, jonka alle aineiston analyysiä lähdettiin luomaan. (Kts. taulukko 3. Miten omaa elämäntarinaa on kohdeltu). Kolme alaluokkaa, jotka tässä kategoriassa muodostuivat, olivat kokemus ulkopuolisuudesta omassa elämäntarinassaan ja oman ääneen kuulumattomuus, asiakirjojen puutteet ja asiavirheet sekä hyväksyminen dokumentaatiosta osana sosiaalityön tekemistä. Vaikka haastatteluissa toistuivat maininnat varautumisesta ”pahimpaan” sekä ymmärrys dokumenteista sosiaalityöntekijöiden työvälineinä, kuului vastauksissa selkeästi myös pettymys sekä asiakirjojen sisältöihin että tapoihin, joilla niitä on kirjoitettu. Asiakirjat nähtiin ennen kaikkea viranomaisen näkökulmasta kirjoitettuina. Yksi keskeisimmistä ja tärkeimmistä teemoista, joka haastatteluissa nousi esiin, oli lapsen äänen puute. Asiakirjat kertovat lapsista ja heidän elämässään tapahtuvista asioista, mutta tarinan yhden päähenkilön ääni ja näkemys puuttuvat. Asiakirjat on kirjoittanut joku muu, niissä kuuluu muiden näkemykset ja ne on suunnattu muulle lukijayleisölle kuin lapselle itselleen. Tästä huolimatta haastatellut kuitenkin tiedostivat dokumenttien olevan työntekijöiden työvälineitä ja heidän vastauksissaan kuului hyväksyntä dokumentoinnista osana lastensuojelun työskentelyä.

6.3.1 Puutteet asiakirjoissa

Ensimmäinen asia, joka asiakirjojen kohtelun alla nousi esiin, oli puutteelliset ja virheelliset asiakirjat. Vaikka pettymys on tunne, kuvautui se ennen kaikkea pettymyksenä asiakirjojen sisältöihin ja näin ollen nuorten kokemukseen siitä, miten omaa elämäntarinaa on dokumenttien

sisällä kohdeltu. Moni haastatelluista toi esiin pettymystään liittyen asiakirjojen kirjaamistapaan tai asioihin, joita asiakirjoista ilmenee. Pettymystä aiheuttivat muiden ihmisten mielipiteet nuoresta, sosiaalityöntekijän tapa reagoida asioihin tai kirjoitustyyli, jolla asiakirja oli laadittu. Selkein pettymyksen aihe kuitenkin olivat joidenkin kohdalla puutteelliset kirjaukset ja yhden nuoren kohdalla kokonaan puuttuvat kirjaukset. Nuori kertoi asiakirjojensa olleen kauttaaltaan hyvin niukasti kirjatut, mutta häkellyttävintä ja huolestuttavinta nuorelle oli ollut se, että asiakirjojen sisällä oli kolmen vuoden aikajakso, jolloin minkäänlaisia kirjauksia ei oltu tehtynä ja nuori on samanaikaisesti ollut huostaanotettuna ja sijoitettuna sijaishuoltoon. Kyseinen nuori oli nimenomaisesti pyrkinyt rakentamaan elämäntarinaansa dokumenttien avulla ja kohdannut tyhjyyden papereita lukiessaan.

Mä kaipasin niinku vastauksia tietyllä tavalla siitä omasta elämäntarinasta. Ni ei ne nyt kyllä sillä tavalla sit niinku siihen vastannu... Niihin mun kysymyksiin vastanneet. Ne mun paperit. Siis et siellä on kolme vuotta, missä ei oo kirjattu mitään.

Kyseisen nuoren kohdalla ajanjakso, josta kirjaukset puuttuivat, ajoittuu aikaan heti huostaanoton jälkeen ja vuosiin, joista nuorella itselläänkin on hämärimmät muistot. Nuori kuvasi haastattelussa, ettei hänellä itsellään ole kaikkia faktoja siitä, miksi huostaanottoon on päädytty ja moni asia on jäänyt askarruttamaan. Näihin kysymyksiin nuori toivoi löytävänsä vastauksen dokumenteistaan ja törmäsi tyhjyyteen ja konkreettisesti puuttuvaan dokumentaatioon. Aiemppaa tutkimusta asiakkaiden omista näkemyksistä dokumentaatioon nähden on hyvin vähän ja sekin painottuu pitkälti adoptiotutkimukseen. Tutkimuksissa on keskitytty enemmän siihen näkökulmaan, kuinka haastavaa asiakkaille on ollut päästä käsiksi tietoihin omasta alkuperästään tai huostaanottoon johtuneista syistä. (Vierula 2017, 25.) Kuitenkin on löydettävissä muutamia (esim. Swain & Musgrove 2012; Goddard ym. 2013; Murray & Humphreys 2014) tutkimuksia, joissa on mainintoja asiakkaiden kokemasta pettymyksestä asiakirjojen sisällön niukkuuteen liittyen sekä siihen, etteivät asiakirjat ole kyenneet valottamaan omien varhaisvuosien tapahtumia yhtään paremmin. Aivan kuten haastattelemani nuorella, myös Murrayn ja Humphreysin (2014) tutkimuksessa mukana olleilla asiakkailla kokemus asiakirjojen puuttumisesta oli ollut shokeeraava.

Yllättikö joku? Ehkä se paskuus, millä ne on tehty. Mut jotenkin se yllätti, et miten vähän sitä tietoo siel oli. Tai yllättää aina.

Haastatteluissa nousivat esiin paitsi puutteelliset kirjaukset, myös kirjaukset, joiden paikka ei nuoren dokumentaatioissa olisi kuulunut olla. Nuoret kertoivat lukukokemuksistaan ja siitä, kuinka olivat törmänneet asiakirjoissa tietoihin muista henkilöistä. Asiakirjoissa oli paljon mainintoja nuorten perheenjäsenten elämäntilanteista, jonka nuoret ymmärsivät olevan olennainen osa heidänkin elämäntarinaansa, mutta asiakirjoissa oli myös mainintoja perheenjäsenten yksityisasiasta, jotka eivät vaikuttaneet nuoren elämäntilanteeseen. Nuoret kokivat, että näiden asioiden paikka ei ollut heidän asiakirjoissaan ja oli epäoikeudenmukaista paitsi heille myös muille asianosaisille.

Siellä oli tosiaan asioita, joita mä en ois halunnu tietää. Ja varsinkin, kun hän ei oo enää täällä niin... Semmosia asioita, mistä ei voi enää kysyä, mihin ei saa enää vastausta. Semmosia asioita, jotka ei ois kuulunu sinne, joita en ois halunnu tietää. Ja jotka satutti mua.

Kääriäinen, Leinonen ja Metsäranta (2007, 28) toteavat, että jokainen niin lapsi kuin aikuinen tulee kohdata lastensuojelun dokumentoinnissa yksilönä ja jokaiselle perheenjäsenelle olisi suositeltavaa laatia omat asiakirjansa. Tämä ei kuitenkaan ole täysin vakiintunut käytäntö ja vanhempien sekä sisarusten asioita on tullut tutkimuksessa haastateltujen nuorten kohdalla vastaan. Aineistositaatin nuoren kohdalla kyse oli kuitenkin hyvin yksityiskohtaisista kuvailuista tilanteissa, jotka eivät liittyneet nuoren asiaan millään tavalla ja tämä vaivasi nuorta edelleen, etenkin kun hänellä ei ollut elämässään enää henkilöitä, keiden kanssa olisi voinut asiaa käydä lävitse.

Haastateltavat toivat esiin sitä, että asiakirjat pitivät sisällään runsaasti kuvailuja siitä, millaisina ulkopuoliset henkilöt olivat nähneet heidät. Asiakirjoissa oli ollut paljon mainintoja viranomaisten, koulujen henkilökunnan, terveydenhuollon ammattilaisten tai vaikkapa sijaisperheiden vanhempien näkemyksistä nuoren olotilasta ja kuvauksia siitä, miten nuori esimerkiksi toimii joissakin tilanteissa. Nämä kuvaukset olivat tulleet monelle haastatellulle yllätyksenä ja jääneet myös mietityttämään myöhemmin.

Siellä on niin hirveen jotenkin kirjoitettu siitä, että mä oon lapsena jotenkin... Kun siellä on esimerkiksi, että mä osaan manipuloida ihmisiä. Niin sitten siitä tuli mulle ihan kamala olo, et ai kauhee, että jos mä oon lapsena ollu, ni oonkohan mä vieläkin semmonen?

Nuoret myös peilasivat haastatteluissa kuvauksia itsestään tilanteisiin, joissa olivat toimineet kuvailuilla tavoilla. Nuoret puhuivat haastatteluissa sosiaalityöntekijöiden tavasta kirjata asiakirjoja

ja siitä, että vaikka tilanteet nuorten elämässä saattoivat olla hyvinkin graaveja ja haastatellut olivat tapahtumahetkillä olleet pikkulapsia, kokivat he asiakirjojen kirjausten vaikuttavan siltä, että heidän olisi pitänyt kyetä toimimaan tilanteissa jollakin muulla tavalla, kuin miten he olivat toimineet. Asiakirjoilta ikään kuin odotettiin ymmärrystä tilanteeseen ja kun asiakirjat luettuina olivatkin hyvin raadollisia kuvauksia tapahtumista ja sen aikana näyttäytyneistä toimintamalleista, syntyi pettymys siihen, ettei lapsen toimintaa tilanteessa oltu ymmärretty tai ainakaan ymmärrystä ei oltu kirjattu asiakirjoihin.

Mulle tulee semmonen kuva siitä kirjauksesta, että no okei jos on tämmöstä tapahtunut, ni et onks se mun reagointi ollu siihen jotenkin liioiteltua? Niinku sen sosiaalityöntekijän mielestä?

Haastatteluissa kuului toive siitä, että heidän tilannettaan olisi ymmärretty paremmin ja jollakin tapaa syvemmin ja tuo ymmärrys olisi kirjattu myös asiakirjoihin. Asiakirjoilta tunnuttiin odottavan mahdollisimman oikeudenmukaista kuvausta tapahtuneista asioista. Yksi nuorista oli myös tarttunut mahdollisuuteen soittaa ja tiedustella asiakirjoista jälkikäteen, koska hän oli löytänyt asiakirjoista mainintoja asioista, joissa hänen vanhempiansa puheita oli uskottu sijoitustilanteessa hänen omaa sanomistaan enemmän ja asiakirjoihin oli kirjattu ylös vanhempien vaatimus asioiden korjaamisesta. Nuori korosti sitä, että vaikei asialla ollut enää tänä päivänä hänen elämänsä kannalta merkitystä, tunne ja pettymys siitä, että hänen sanomaansa oli väheksytty, oli niin suuri, että hän halusi vielä palata asiaan ja soittaa asiasta sosiaalitoimeen. Nuorille oli tärkeää, että asiakirjat kirjataan oikeuden- ja totuudenmukaisesti.

Se kyllä sattui aika paljon se, että sosiaalityöntekijä on niin sanotusti uskonut äitiä tässä hommassa. Vaikka kaikki muu puoltaa niinku sinne..

6.3.2 Ulkopuolisena omassa tarinassaan

Selkeä oma teema, joka analyysissä nousi asiakirjojen kohtelun teeman alla, oli ulkopuolisuuden tunne omassa elämäntarinassa. Oma elämäntarinaa kuvattiin muiden ihmisten tietoihin perustuen. Haastatteluista kuului vahvasti se, että nuoret kokivat muiden ihmisten näkemysten nousseen keskiöön asiakirjoissa ja muiden kertoman totuuden olleen jollakin tapaa merkityksellisempää kuin nuoren oman näkemyksen. Jokainen haastattelusta kuudesta nuoresta kertoi myös, että asiakirjoissa kuului muiden tahojen mielipiteet ja näkemykset siitä, millaisia ihmisiä he ovat ja tämä aiheutti paitsi hämmennystä myös pettymystä.

Kourallinen mainintoja, joissa viitataan siihen, mitä mä olen itse sanonut. Kaikki muu on sitten niinku sosiaalityöntekijöiden tai sijaisvanhempien näkemyksiä siitä, että mikä mä oon tai minkälainen mä oon ihmisenä. Tai opettajien tai terkan tai psykiatrin.

Haastatteluissa nousi esiin, että nuorille paljastui asiakirjoista se, kuinka paljon heidän elämäntilanteitaan oli käsitelty myös muiden kuin perheenjäsenten kesken. Kirjauksissa oli lukuisia kuvauksia terveydenhuollon ammattilaisten, koulun edustajien tai jopa naapureiden näkemyksistä lapsen tilanteesta. Monet haastatelluista myös toivat esiin sitä, ettei heitä itseään tavattu juurikaan kahden kesken ja tästäkin syystä he olivat jääneet ulkopuolisiksi paitsi dokumentaatiossa, mutta myös koko omassa asiakasprosessissaan. Haastatteluissa korostui muiden ihmisten kuvausten keskeisyys suhteessa siihen, miten vähän lasten omat näkemykset kuuluivat asiakirjoissa.

Nuoret toivat esiin, etteivät sosiaalityöntekijät oppineet tuntemaan heitä, koska kahdenkeskisiä tapaamisia ei ollut eikä luottamuksellista suhdetta sosiaalityöntekijöihin päässyt osin tästä syystä syntymään. Haastatteluissa nousi esiin myös se, että tarpeellisia toimenpiteitä saattoi jäädä vuosien varrella toteutumatta, koska keskusteluyhteyttä sosiaalitoimeen ei koettu riittäväksi eikä nuorten mielipidettä pyritty selvittämään riittävästi. Nuorten näkemyksen mukaan asiat olisivat voineet edetä eri tavalla, mikäli he olisivat tulleet riittävästi kuulluiksi.

Todellakin ois tapahtunut aikasemmin jos ois ollu niitä tapaamisia enemmän! Koska mä oon niin ulospäinsuuntautunut, että mähän oisin kertonut sille sosiaalityöntekijälle tosi paljon meidän perheen tilanteesta aikaisemmin jos mulla ois ollu se yhteys siihen.

Paitsi, että nuoria ei oltu tavattu heidän kokemuksensa mukaan riittävästi kahden, olivat asiakirjojen kuvaukset nuorista pääsääntöisesti muiden tahojen näkemyksiä siitä, miten nuoren asiat sujuivat. Haastatteluissa oli kuultavissa nuorten toive siitä, että sosiaalityöntekijät olisivat ottaneet myös vahvemmin kantaa asiakirjoissa siihen, minkälaisena nuorten arki ja elämä näyttäytyi sosiaalityön silmin. Nuorten mukaan asiakirjat olivat hyvin pitkälti sijaisperheiden ja biologisten vanhempien näkemysten pohjalle rakennettuja eikä sosiaalityön selkeä näkemys tullut asiakirjoista aina esille.

Enemmän sijaisperheen puolelta. Mut sit ne on vaan kirjattu sellasenaan. Et mä en oikeen tiedä, mikä se sosiaalityöntekijöiden kanta on niinku ollu.

Kuitenkin suurin ulkopuolisuuden tunteen aiheuttaja haastattelujen perusteella on se, ettei nuoren oma ääni kuulu asiakirjoissa juuri lainkaan. Tämä herätti myös eniten keskustelua haastatteluissa, kun jokainen haastateltu toi esiin sitä, että tulevaisuudessa kirjaamisessa tulisi kyetä keskittymään siihen, että lapsen ääni kuuluu asiakirjoissa selkeänä. Nuorilla oli myös monia erilaisia vaihtoehtoja siihen, miten nuorta tulisi kuulla ja ravistella sosiaalityön rakenteita, jotta kuuleminen lähtisi liikkeelle jo paljon aiemmin ja nuoret tulisivat aidosti kohdatuiksi. Nykyisten palveluprosessien ei nähty tukevan aitoa kohtaamista eivätkä esimerkiksi tämän hetkiset palaverikäytänteet tue nuoren osallisuutta saati mielipiteen esittämistä.

Ei siellä oo mitään kirjauksia esimerkiksi, et sosiaalityöntekijät ois mun kaa kaksin puhunu mistään.

Kaikki mun mielipiteet, mitkä mä oon esittänyt, mä oon esittänyt niinku asiakassuunnitelmaneuvoittelussa, missä on lähes aina ollu sijaisvanhemmat ja äiti ja sossut ja sitten jotain randomeita. Aina.

Tunne siitä, ettei ole tullut kuulluksi omassa lastensuojelun asiakkuudessaan, on voimakas. Se heijastuu toki pettymyksenä dokumentaation sisältöön, mutta myös itse kokemukseen sosiaalityön osuudesta koko lastensuojelun asiakkuuden aikana. Moni haastatelluista kuvasi hyviä ja lämpimiä suhteita sijaisperheisiin, terapeuttiin tai vaikkapa perhetyöntekijään, mutta sosiaalityöntekijät itse olivat jääneet nuorille etäisiksi ja byrokratian taakse katoaviksi hahmoiksi. Haastatelluilla oli ymmärrys sosiaalityöntekijän työnkuvasta heidän asiakasprosessissaan ja tieto siitä, että sosiaalityöntekijä pystyi vaikuttamaan moniin heidän elämänsä suuriin asioihin. Toive siitä, että olisi tullut kuulluksi paremmin, oli kuultavissa liki jokaisen nuoren haastatteluissa.

Jos miettii prosessia, ni ne kaikki, jotka on ollu haavottuvassa asemassa siinä ja jotenkin kaikkein heikoimmilla siinä, ni ne ei oo tullu selkeesti... Tullu niissä papereissa kuulluksi.

Monen haastatellun kohdalla asiakirjat olivat myös ainoa väylä omaan historiaan, joten toiveena asiakirjoja tilatessa oli osalla ollut myös ajatus siitä, että pääsee tutustumaan omiin ajatuksiinsa pienempänä. Jokaisella haastatellulla oli muistijälkiä lapsuuden tapahtumista, mutta asiakirjoista tunnuttiin odottavan myös vastauksia siihen, että miten nuori itse oli tapahtumahetkillä elämäntarinaansa katsonut. Oman äänen puuttuminen asiakirjoista ja muiden näkemysten korostuminen on aiheuttanut vahvaa hämmennystä.

Mä en juuri kuule omaa ääntä. Tai edes nää, että mun oma ääni olis millään tavalla niinku oikeestaan läsnä. --- Mun on ollu vähän pakko ottaa ne vastaan vaan semmosena totuutena, koska mä en välttämättä myöskään vaan sit muista kaikkea.

6.3.3 Asiakirjat sosiaalityön työvälineinä

Kolmas kantava alaluokka asiakirjojen kohtelun alla oli ymmärrys siitä, että asiakirjat ovat ennemmin työntekijöiden työvälineitä kuin elämäntarinallisia kertomuksia asiakkaiden elämästä. Kuten jo aiemmin on käynyt ilmi, asiakirjoja haluttiin lukea pitkälti toiveesta, että ne avaisivat omaa historiaa ja elämäntarinan kulkua sekä tukisivat omia muistoja varhaislapsuuden vuosilta. Jokainen haastateltu oli monista tunteistaan huolimatta kokenut, että asiakirjoista saatu tieto on ollut hyödyllistä, riippumatta siitä, onko tieto ollut niukalti vai runsaammin saatavilla.

Sielt jäi sitä tietoa puuttumaan, mitä ehkä oisin kaivannu. Kumminkin se tieto, mitä sieltä sain, oli ihan hyödyllistä. Että tota... Niin mä pystyin sen avulla vastaan osaan niistä kysymyksistä ja se mun mielestä on parempi ku se, että en olis pystynyt.

Lastensuojelussa on verrattain vähän ohjeistusta työntekijöille asiakirjojen lukemisesta, puhumattakaan asiakkaista, jotka myöhemmässä vaiheessa tilaavat omia asiakirjojaan ja lukijan roolista tutustuvat omaan dokumentaatioonsa. Kääriäinen, Leinonen ja Metsäranta (2007, 29) puhuvat siitä, kuinka sähköiset asiakastietojärjestelmät tarjoavat lukijalleen aina viimeisimmän muistiinpanon asiakkaan tilanteesta ja näin ollen työntekijät usein lukevat asiakasdokumentaatiota takaperoisesti. Tämä johtaa siihen, että lukuhetkellä sosiaalityöntekijä tietää enemmän kuin kirjoittaja on kirjoittaessaan tiennyt, koska kirjoitushetkellä tulevaisuus on ollut avoin. Asiakkaat, jotka tilaavat asiakirjansa, tuntevat oman historiansa ja lukuhetkellä heillä on tietoisuus asioista, joihin tapahtumat ovat johtaneet sekä niiden lisäksi oma tunnemuistonsa tilanteista. Monet haastatelluista ovat lukeneet asiakirjojaan monin eri tavoin, mutta myös aloittaen ensimmäisistä kirjauksista ja päättäen lukemisen viimeisimpiin kirjauksiin. Tämä kronologinen lukutapa mahdollistaa syy-seuraussuhteiden ymmärtämistä ja sosiaalityöntekijän ajattelutavan ymmärtämistä. On kuitenkin muistettava, että myös lukija tekee lukiessaan valintoja; hän saattaa sivuuttaa lukemaansa tai tulkita lukemaansa omien kokemuksiansa perusteella. (Kääriäinen, Leinonen & Metsäranta 2007, 30-31.)

Haastatellut nuoret puhuivat paljon asiakirjojen asiallisuudesta ja viranomaisen näkökulmasta. Nuoret jakoivat yhteisesti kokemuksen siitä, että asiakirjojen kertojan ääni oli viranomaisen ääni, joka kuvasi tapahtumaketjuja ja niistä aiheutuneita toimenpiteitä. Ristiriita, joka asiakirjoja lukiessa nousi esiin, oli ammattilaisten näkemyksen eroaminen nuoren näkemyksestä. Nuoret kokivat, että asiakirjoissa olleet tilannekuvaukset olivat todenmukaisia, mutta todenmukaisuus ja tapahtumaketjujen kronologinen kuvaaminen ei silti tavoittanut nuoren omaa tunnejälkeä tapahtuneista.

He tekivät sen omasta näkökulmastaan niin vahvasti. Ja sit se mun oma kokemus samasta tilanteesta oli hyvin eri tyyppinen. Niinkun et ei silleen, että siel olis mitään vääristely tai mä en olis tunnistanut sitä tilannetta. Mut et se vaan se näkökulma, et kenen näkökulmasta ja ajatuksista se oli tehty. Ni se oli vahvasti sieltä ammattilaislähtöisesti.

Nuoret puhuivat paljon siitä, että asiakirjojen tapahtumat olivat olleet merkittäviä hetkiä heidän elämäntarinassaan; perheen hajoaminen, muutto omasta kodista, muuttoja sijaisperheiden väleillä, itsenäistymistä. Asiakirjojen nähtiin kertovan pitkälti elämän negatiivisista muutoksista ja haastatelluilla oli myös ymmärrys siitä, etteivät asiakirjat tarjonneet kokonaista kuvaa heidän elämäntarinastaan. Asiakirjat nähtiin työntekijöiden työvälineinä, joiden avulla lastensuojelun toimenpiteiden oikeudenmukaisuutta on perusteltu ja suunniteltu.

Siellä oli kaikki se oleellinen, mutta tota... Se näytti juurikin siltä, että on kirjattu se tapahtumaketju ja yleensäkin kaikki palavereista, niin sinne on kirjattu niinku... Miten sen nyt sanoo... Niinku silleen hyvin simpelisti. Ei oo väritetty sen enempää sitä tai muutenkaan vaan hyvin asiallisesti.

Asiakirjojen ymmärtäminen työntekijöiden työvälineiksi auttoi haastateltuja nuoria hyväksymään oman elämäntarinansa näyttäytymisen tietystä valossa, tietystä viranomaisen näkökulmasta. Mutta se ei poista sitä tosiasiaa, että kyseiset nuoret ja kaikki muutkin tulevaisuudessa asiakirjojaan tilaavat nuoret, lukevat asiakirjoista myös osittaista elämäntarinaansa ja heillä lukukokemus pitää sisällään omat muistot tapahtuneista sekä kaikki tapahtumiin liittyneet muistot. Lukeminen myös herättää muistoja ja tunteita, joihin ei välttämättä ole osannut varautua.

On ne totuudenmukaisia. Mutta ne on myös toisaalta niin sitte ihan jostain toisesta maailmasta kuin siitä, missä mä oon elänyt. Se on jotenkin niinku niin ristiriitaista.

Kyseessä lieneekin dilemma, jossa hallinnollisesti työvälineestä muotoutuu vuosien varrella tarinallinen ikkuna ihmisen elämään.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän pro gradu- tutkielman tarkoituksena oli perehtyä lastensuojelun dokumentteihin asiakaslasten näkökulmasta. Tarkoituksena oli selvittää, millä tavoin lastensuojelun asiakkuudessa olleet lapset ja nuoret kokevat oman elämänsä tulleen dokumentoiduksi ja minkälainen lukukokemus omiin asiakirjoihin tutustuminen on ollut. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää millä tavoin he tunnistavat oman elämäntarinansa dokumenttien sisältä ja kokevatko he tarinansa tulleen oikein kohdelluksi. Tutkielman aineistona käytettiin kuuden kokemusasiantuntijanuoren teemahaastattelua.

7.1 Asianomaisen ääni jää kuulumattomiin

Tutkielmani aineisto on suhteellisen pieni, joten sen perusteella ei ole syytä vetää kattavia johtopäätöksiä. Tutkimuksessani ääni on annettu aiemmasta dokumentointiin suuntautuneesta tutkimuksesta eroavasti asiakkaille itselleen. Aiemmat tutkimukset (esim. Huuskonen & Korpinen 2009; Huuskonen 2014) ovat korostaneet dokumentoinnin merkitystä työntekijöiden ja organisaation toiminnan kannalta ja osoittaneet asiakkaiden ja asiakirjojen välillä on jännitteitä. Oman aineistoni perusteella voidaan todeta myös jännitteitä asiakirjojen ja asiakkaiden välillä sekä todeta asianosaisten äänen jäävän herkästi kuulumattomiin lastensuojelun dokumentaatiossa. Lisäksi aineistoni perusteella asiakasnuoret eivät olleet löytäneet asiakirjoista merkintöjä heidän kahdenkeskisistä tapaamisistaan sosiaalityöntekijän kanssa ja tämä sai aikaan tunteen työskentelyn ulkopuolelle jäämisestä. Tutkimuskysymyksissäni kysyin nuorten kokemusta oman elämäntarinan tunnistamisesta asiakirjojen sisällä. Oman tarinan tunnistamiseen voidaan katsoa kuuluvan myös oman äänen tunnistaminen sen tarinan sisältä, johon omaa elämää on kirjattu. Asiakirjat nähtiin hallinnollisina dokumentteina, jotka pitivät sisällään välähdyksiä nuorten elämän varrella tapahtuneista asioista. Asiakirjat ymmärrettiin työkaluiksi, joilta ei oletettu täydellistä kuvaa asiakkaiden elämästä, mutta asiakirjoilta odotettiin oikeudenmukaisuutta ja eri osapuolten näkemysten kuvausta lapsen elämäntilanteesta.

Haastattelemani nuoret kertoivat haastatteluissaan kokemuksestaan siitä, etteivät he näy omissa asiakirjoissaan. Saman aikaisesti tutkimustuloksissa korostui muiden osapuolten näkemysten korostuminen suhteessa asiakaslasten oman äänen merkityksellisyyteen asiakirjoissa. Tutkimustulosten mukaan asiakirjat pitävät sisällään runsaasti kirjauksia sosiaalityöntekijöiden, vanhempien, koulun, sijaishuoltopaikkojen sekä terveydenhuollon tapaamisista ja niihin liittyen

muiden näkemyksistä liittyen lapsen tilanteeseen. Nämäkin kertomukset ja näkemykset ovat luonnollisesti merkityksellisiä, mutta ne eivät voi olla ainoa väylä arvioida lapsen edun toteutumista. Tärkein puuttuu, eli lapsen oma näkemys tilanteestaan, edustaan ja sen toteutumisesta hänen itsensä kertomana.

Pitkänen (2008, 127) painottaa, että lapsella tulee olla oikeus kertoa näkemyksensä ja näkemyksellä tulee olla merkitys lapsen edun sisältöä määritettäessä, sillä ”lapsen mahdollisuus vaikuttaa lapsen parhaan määrittelyyn on keskeistä”. Lapsen etu ja näkemys täytyy kirjata auki konkreettisina esimerkkeinä, joissa kuuluu lapsen oma ääni. Tutkimuksessani ilmeni, että nuorten dokumentit pitivät sisällään hyvin harvoja merkintöjä kahdenkeskisistä tapaamisista lapsen ja sosiaalityöntekijän välillä, eivätkä tutkimukseen osallistuneet nuoret muistaneet kyseisiä kohtaamisia juurikaan toteutuneen. Lukemansa perusteella nuoret kertoivat kirjausten pitäneen sisällään mainintoja yksittäisistä tapaamisista, jotka sijoittuivat usein asiakassuunnitelmaneuvoittelujen yhteyteen ja sisälsivät perinteisiä kysymyksiä koulunkäynnistä, harrastuksiin ja vapaa-ajan puuhailuun. Tutkimuksen perusteella nuorten kokemus aidosta kohtaamisesta ja heille varatusta ajasta oli olematonta. Tämä korostui myös asiakirjojen lukuhetkellä. Nuoret peilasivat lukemaansa omiin muistoihinsa ja haastatteluissa oli kuultavissa toive kohdatuksi tulemisesta ja siitä, että omat muistikuvat vähäisistä tapaamisista olisivat olleet painuneet mielen perukoille. Kun lukeminen sitten vahvasti muistikuvaa siitä, ettei lasta tavattu, tai mikäli oli, ei tapaamisia syystä tai toisesta oltu dokumentoitu, kohtasi nuori lukuhetkellä pettymyksen tunteita. Kokemus siitä, ettei oma ääni ollut riittävän arvokas kirjattavaksi virallisiin asiakirjoihin, kuului monessa haastattelussa.

Moni haastatteluista toi esiin, että heitä ryhdyttiin aktiivisemmin kutsumaan osallisiksi esimerkiksi asiakassuunnitelmaneuvoitteluihin heidän täytettyään 12 vuotta. Tämä pohjautunee lakiin, joka velvoittaa selvittämään yli 12-vuotiaan lapsen mielipiteen. Laki ohjaa selvittämään 12 vuotta nuoremman lapsen mielipidettä, mutta ainakin haastatteluaineistoni perusteella lapsen mielipidettä ryhdyttiin selvittämään aktiivisemmin vasta 12 ikävuoden täytyttyä. Tutkimustulosten mukaan viittaukset lasten omaan kertomukseen tai lasten mielipiteisiin olivat hyvin vähäisiä. Tämän perusteella lapsen hyvinvointia ja lapsen edun toteutumista arvioidaan lähes pelkästään aikuisten ja viranomaisten kertomusten valossa. Koska osalla tutkimukseen osallistuneista nuorista aikaa asiakirjojen tapahtumiin on jo pitkälti yli 20 vuotta, on myös perusteltua pohtia sitä, kuinka selkeitä muistoja tutkimukseen osallistuneilla on varhaisemmista lapsuusvuosistaan ja mahdollisista tapaamisista sosiaalityöntekijöiden kanssa ja kuinka paljon asiat konkretisoituvat ja muuttuvat

todemmiksi, kun niitä lukee asiakirjoista. Yhtä kaikki, kirjauksia omista tapaamisistaan nuoret eivät asiakirjoistaan juuri löytäneet ja kuten yksi tutkimukseen osallistunut nuori totesikin, ei hänellä ole muuta mahdollisuutta kuin ottaa asiakirjat ja niiden tapahtumat totena, koska omia muistijälkiä kyseistä vuosista ei juuri ole.

Myös Pitkänen (2008) toteaa, että lapsen etua kuvataan asiakirjoissa pääsääntöisesti ammatillisesta näkökulmasta. Ammatillisen näkökulman ja sosiaalityöntekijöiden tulkintojen rinnalta puuttuu lapsen ääni. Tutkimukseni perusteella ei voi yleistää, ettei lapsen etua olisi pyritty arvioimaan myös jokaisen haastatteluihin osallistuneen nuoren kohdalla, mutta nuorten kokemus asiakirjojen lukemisesta on osoittanut, ettei lapsen kokemuksia tai näkemyksiä ole kirjattuna asiakirjoihin riittävässä määrin. Nuorten kokemus siitä, ettei omaa näkökulmaansa pystynyt löytämään omista asiakirjoistaan kirvoitti myös kysymyksen siitä, miten heidän oletettiin toimivan ja reagoivan joissakin tilanteissa. Asiakirjoista pystyi lukemaan muiden henkilöiden tulkintoja ja arviointeja heidän toimistaan, muttei nuorten omaa selitystä sille, miksi käyttäytyi tietyllä tavalla tietyssä tilanteessa.

Kysymyksiä herättää se, miksi kirjauksia kahdenkeskisistä tapaamisista ei ollut löydettävissä? Osa tutkittavista toi voimakkaasti esiin sitä, etteivät tunteneet sosiaalityöntekijäänsä tai tiedostaneet sosiaalityöntekijän roolia omassa elämässään. Sijaishuoltopaikkojen työntekijät tai perhehoitajat näyttäytyivät lapsen näkökulmasta sosiaalityöntekijää merkityksellisempinä henkilöinä. Oman kokemukseni sosiaalityöntekijänä toimimisesta perusteella tiedän, että kiire ja resurssipula hankaloittavat työn tekemistä ja aikaa nuorten riittävälle kohtaamiselle on haastavaa järjestää. Yksi lastensuojelun suurista haasteista on työntekijöiden runsas vaihtuvuus (Puustinen, Korhonen & Pösö 2010, 1). Luottamuksellista suhdetta työntekijään on haastavaa luoda tilanteessa, jossa työntekijät vaihtuvat. Kiire ja ajanpuute vaikuttavat paitsi asiakkaan luottamuksen tunteeseen työntekijää kohtaan, mutta hankaloittaa myös työntekijän kiinnittymistä asiakkaaseen. (Kananaja & Ruuskanen 2019, 24.) Jaan kuitenkin erään tutkimukseen osallistuneen nuoren näkemyksen siitä, että lyhyessäkin ajassa nuoren voi joko kohdata aidosti tai olla kohtaamatta. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja mikäli lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei järjestä mahdollisuutta kuulluksi tulemiselle, kuka huolehtii lapsen edun toteutumisesta? Tärkeää on myös ottaa huomioon tilanteet, joissa lapsen kuulumisia ja mielipidettä selvitetään. Isot neuvottelutilanteet, joissa on puolenkymmentä aikuista paikalla, ei välttämättä ole otollisin paikka lapselle kertoa omia kuulumisiaan. Myöskään mikäli työntekijä ei ole lapselle tai nuorelle millään tavalla tuttu, ei lapsi välttämättä kerro aidoista tunteistaan ja ajatuksistaan.

Dokumentointi on iso osa lastensuojelun asiakastyötä ja sen laadukas toteuttaminen vaatii paneutumista ja aikaa. Lastensuojelun kirjaamiskäytäntöjä on kehitetty vuosien saatossa ja esimerkiksi asiakassuunnitelmalomakkeet ovat kehittyneet ja uudistuneet. Lomakkeen otsikointi ohjaa sosiaalityöntekijän kirjaamista ja muun muassa sosiaalityöntekijän ja lapsen toteutuneet tapaamiset pitää avata oman otsikkonsa alla. Lastensuojelun kirjaamiskäytännöt tulevat kehittymään edelleen, sillä 1.4.2015 voimaan astunut Laki sosiaalihuollon asiakirjoista toi yleisen kirjaamisvelvoitteen sosiaalihuoltoon. Suomessa on toteutettu valtakunnallinen sosiaalialan tiedonhallinnan Kansa-koulu-hanke, jossa koulutettiin sosiaalialan ammattilaisia uuden asiakasasiakirjalain mukaiseen, valtakunnallisesti yhtenäiseen kirjaamiseen. Tulevaisuudessa kaikilla organisaatioilla on siis käytössään samannimiset asiakirjat ja asiakirjan väliotsikot. Tavoitteena on parantaa asianmukaisen kirjaamisen kautta asiakkaan oikeusturvan toteutumista sekä lisätä suoraa asiakkaan kanssa tehtävää työtä tekemällä enenevässä määrin kirjauksia yhdessä asiakkaan kanssa. Kansa-koulu-hankkeeseen liittyvä kirjaamiskoulutus pilotoitiin Espoossa kesällä 2016. Espoossa saatujen kokemusten mukaan työnteko helpottuu ja kirjaaminen tulee helpommaksi sekä läpinäkyvämmäksi. (Hiltunen, Toura, Lohijoki, Väinälä & Ropo 2006.) Kehittyvien kirjaamiskäytäntöjen myötä lapsen etu sekä lapsen oma ääni on toivottavasti tulevaisuudessa helpompi tehdä näkyväksi myös asiakirjatasolla.

Olen kuitenkin jossakin määrin huolissani määrämuotoisen kirjaamisen valumisesta suomalaisen lastensuojeluun. On haastavaa ajatella, että lapsen näkemys omasta elämäntilanteestaan on löydettävissä alavetovalikoista ja määrämuotoisista lomakkeista. Jaan Alhasen (2014, 43) huolen siitä, että kirjaamisvaatimuksen myötä asiakkaiden kohtaamisista tulee byrokraattisia ja kirjaamisesta tulee tärkeämpää kuin asiakkaiden aidosta auttamisesta. Samanaikaisesti olen kuitenkin huolissani myös siitä, että mikäli työntekijä itse tekee valintaa siitä, mitä hän tapaamisistaan dokumentoi ja mitä jättää dokumentoimatta, syntyy asiakaskertomuksiin tyhjiöitä, jotka pahimmassa tapauksessa tarkoittavat muistikatkoja ja tyhjiä vuosia asiakkaiden elämässä myöhemmin, kun asiakirjoista mahdollisesti etsitään vastauksia ja polkuja omalle elämäntarinalle. Näen lastensuojelun sijaishuollon interventiona yksilön elämään, jolla hyvistä tarkoituspäristään huolimatta aiheutetaan aina myös säröjä yksilön elämäntarinalle. Tästä syystä myös dokumentointia tehdessä on syytä muistaa, että mitä sensitiivisemmin ja asiakasta kunnioittaen asiakirjoja kyetään laatimaan, sitä mahdollisesti korjaavampia tai eheyttävämpiä myös lukukokemukset ovat tulevaisuudessa niiden lukijoille.

Lastensuojelua pyritään kehittämään Suomessa jatkuvasti ja Sosiaali- ja terveysministeriö sekä Suomen kuntaliitto ovat vastikään päivittäneet Lastensuojelun laatusuosituksen. Päivitetyssä laatusuosituksessa annetaan yhä suurempi painoarvo ihmissuhdeperustaiselle, lapsilähtöiselle ja lapsen oikeuksista huolehtivalle työskentelylle. Tämän suojelutehtävän katsotaan toteutuvan parhaiten, kunhan lapset, nuoret ja heidän läheisensä sekä työntekijät kykenevät luottamaan toisiinsa ja tekemään yhteistyötä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019.) Ihmissuhdeperustainen sosiaalityö on mielestäni avainasemassa silloin, kun työtä tehdään ihmisten ja heidän elämäntarinoidensa äärellä. Vain kohtaamisten kautta voidaan tavoittaa ihmisten syvimmat tarinat ja löytää oikeat keinot lasten ja perheiden auttamiseksi.

7.2 Miten institutionaalinen tieto transformoituu vuosien varrella yksilön elämäntarinaksi?

Lastensuojelun asiakirjoja ei laadita ensisijaisesti asiakasta silmällä pitäen, vaan asiakirjoja tuotetaan institutionaaliseen käyttöön, työntekijöiden työvälineiksi, jossa asiakkaan rooliksi asettuu olla kirjaamisen kohteena ja asiakirjat puolestaan ovat jatkuvan tulkinnan alaisina. Asiakirjat arkistoidaan ja asiakkailta on mahdollisuus palata asiakirjojensa äärellä jopa vuosikausia asiakkuutensa päättymisen jälkeen. Vierulakin (2017, 98-99) korostaa, etteivät lastensuojelun asiakirjat ole koskaan irrallaan institutionaalisesta toiminnasta eivätkä asiakkaiden ja työntekijöiden välisistä suhteista. Lastensuojelun asiakkaat eivät pääse valitsemaan kirjataanko heidän elämästään asiakirjoja, eivätkä myöskään sitä, mitä heidän henkilökohtaisesta elämästään asiakirjoihin kirjataan. Asiakkailta ei ole oikeutta päättää siitä, ketkä asiakirjoja lukevat nyt tai tulevaisuudessa.

Asiakkailta on kuitenkin mahdollisuus vaikuttaa siihen, että lukevatko he itse omia asiakirjojaan ja on oletettavaa, että tulevaisuudessa yhä useampi asiakas käyttää oikeuttaan asiakirjojensa lukemiseen ja tutustuu jossakin elämänvaiheessa elämäntarinaansa myös sosiaalihuollon dokumenttien välityksellä. Tähän on hyvä tulevaisuudessa kiinnittää yhä enenevässä määrin huomiota. Asiakirjojen dokumentointivaiheessa harva työntekijä tulee kiinnittäneeksi huomiota siihen, että asiakirjoja saatetaan lukea tulevaisuudessa tai siihen, että asiakirjoista saatetaan etsiä jalanjälkiä ja merkkipaaluja omalle elämäntarinalle. Miten institutionaaliin tarkoitukseen tuotettu asiakirja muovautuu vuosien varrella dokumentiksi, jonka kautta lapsi tai nuori pyrkii kurkistamaan omaan historiaansa ja ymmärtämään omaa elämäntarinaansa hiukan paremmin?

Asia on jo lähtökohtaisesti haastava, koska asiakirjan tarkoituserä ei ole kertoa asiakkaalle hänen elämäntarinaansa. Tutkimustulokseni kuitenkin osoittavat, että asiakirjoista haetaan omalle elämäntarinalle vahvistusta. Asiakirjoista etsitään syitä ja seurauksia, löydetään aikajanaa tapahtuneille sekä asiakirjojen tekstien kautta myös vahvistetaan ymmärrystä omasta toiminnasta ja omasta minuudesta. On kuitenkin huomioitava, että vaikka asiakirjojen tekstit eivät muutu vuosien varrella, niiden merkitykset muovautuvat aina lukijansa ja kontekstin vaihtuessa.

Tässä tutkimuksessa pohdin erityisesti nuorten suhdetta dokumentointiin. Asiakirjojen voidaan katsoa pitävän sisällään kahdenlaista näkökulmaa; toisaalta asiakkailta on itsellään mahdollisuus vaikuttaa asiakirjojen sisältöihin säätelämällä sitä, mitä työntekijöille kertovat. Toisaalta taas asiakirjat sisältävät sosiaalityöntekijöiden tekemää valintaa ja tulkintaa asiakkaiden elämästä, jonka työntekijä on katsonut parhaiten palvelevan lastensuojelun ydintehtävää ja oman organisaation toimintaa. Tiedon transformoituessa asiakkaan puheesta organisaation kirjaamaksi tiedoksi, saattaa se asiakkaan näkökulmasta olla ongelmallista. (Vierula 2017, 72.)

Asiakasnuoret, jotka asiakirjojaan lukivat, ymmärsivät ja toivat haastatteluissa esiin asiakirjojen ensisijaisen käyttökohteen; työntekijöiden työvälineinä toimimisen. Mutta ymmärrys asiakirjoista työvälineinä ei kuitenkaan poista nuorten kokemusta oman minuuden arvioimisesta ja muiden näkemysten korostumisesta. Kokemus oman elämäntarinan lukemisesta muiden silmin kirjoitettuna on vahva. Kun asiakkaan oma henkilökohtainen elämä muuntuu institutionaaliseksi asiakirjaksi, muuttuu myös tiedon omistajuus (Vierula 2017, 99). Tutkimukseeni osallistuneet nuoret olivat kaikki käsitelleet omaa historiaansa kokemusasiantuntijatoiminnan kautta ja heidän vastauksistaan oli kuultavissa oman elämän refleктоiminen sekä ymmärrys myös sosiaalityön paineisuutta kohtaan. Ymmärrys painetta kohtaan ei kuitenkaan poista oletusta siitä, että dokumentointia tehdään ja jokaisen asiakkuudessa olevan lapsen kohdalle syntyy erilaisia dokumentteja. Dokumentointi on jokaisen osapuolen oikeusturva ja tutkimukseeni osallistuneista nuorista pettyneimpiä olivat he, joiden kohdalla dokumentointi oli puutteellista. Sattumaa tai ei, juuri kyseiset nuoret, joiden kohdalla dokumentoinnissa olivat suurimmat puutokset, olivat ne nuoret, joilla oli eniten myös kysymysmerkkejä omalle elämäntarinalleen.

Lastensuojelun asiakirja ei siis kuitenkaan koskaan ole yksinomaan sosiaalityöntekijän työväline. Se on muistelman, kertomuksen, ikkunan menneisyyteen. Asiakirjoja laadittaessa tulisi aina muistaa myös asiakirjan tulevaisuuden käyttötarkoitukset ja se, että asiakirjat voivat muuttua asiakkaille merkitykselliseksi myös asiakkuuden päättymisen jälkeen. Toisinaan se voi olla henkilön ainoa

väylä omaan historiaansa. Omaa historiaansa tutkiessaan, on oletettavaa, että yksilöllä on myös halu kuulla ja nähdä, mitä hän on itse omasta elämästään ajatellut, mistä asioista hän on pitänyt, mitä hänelle on kuulunut. Yksilön tulisi näkyä omassa elämäntarinassaan, myös lastensuojelun dokumentoinnin sisällään pitämässä tarinassa. Toisaalta esimerkiksi Tarja Vierula (2017, 100-101) on pohtinut sitä, pitäisikö asiakirjoja kirjoittaa jopa entistä niukemmin, jotta asiakirjojen lukemisesta tulisi mahdollisimman vähän haavoittava kokemus? Vierulan tutkimustuloksissa nimenomaisesti seikkaperäiset kuvaukset arjen tilanteista olivat olleet vanhempien näkökulmasta haavoittavia ja Vierula pohtiikin, pitäisikö kirjauksia pyrkiä etäännyttämään enemmän arjesta. Oman tutkimukseni perusteella nuoret kokivat arkielämän kuvaukset toisinaan hyvinkin graaveiksi, mutta silti pohjavireenä tutkimuksessani oli kuultavissa nuorten hämmennys siitä, ettei heidän omaa mielipidettään ollut löydettävissä dokumenteista kuin yksittäisistä lauseista.

Tutkimushaastattelujeni lopussa kysyin jokaiselta osallistuneelta kehitysehdotuksia lastensuojelun dokumentointiin liittyen. Jokainen tutkimukseen osallistunut korosti lapsen äänen korostamista ja lapsen näkemysten esiin kirjaamista. Nuoret ehdottivat yhteistä kirjaamista, asiakassuunnitelmien läpikäymistä palaverien jälkeen yhdessä nuoren kanssa sekä palaverikäytänteiden muuttamista, jotta nuoren äänelle myös olisi enemmän tilaa. Haastatteluissa nousi esiin myös tosiasiallisuus siitä, ettei yhteisen sävelen löytyminen ole joka hetkessä mahdollista, mutta yhteneväinen näkemys jokaisella nuorella oli siitä, että nuorille tulisi tarjota mahdollisuutta osallistua oman dokumentaationsa laadintaan. Tutkimustulosteni mukaan nuoret eivät olleet osallisina dokumentoinnissa ja suurimmat syyt tähän olivat sosiaalityön rakenteissa, sosiaalityöntekijöiden vieraudessa sekä nuorten omassa kiinnostuksen puutteessa. Tulokset ovat samankaltaisia kuin Vierulan (2017) sekä Berrickin ym. (2016) esiin nostamat syyt asiakkaiden osallistumattomuudesta. Kyse on paitsi sosiaalityöntekijän taidoista ja asenteista osallistaa lapsia enemmän, työntekijän ja muiden asiantuntijoiden näkökulmaa korostavista rakenteista sekä nuorten omasta haluttomuudesta osallistua asiakirjojen laadintaan.

Monen nuoren kohdalla haluttomuus tutustua omiin asiakirjoihinsa jo asiakkuuden aikana syntyi heidän kertomansa perusteella siksi, etteivät he olleet ymmärtäneet dokumentaation merkitystä elämälleen ja tutkimukseen osallistuneet toivat esiin, että nuorille tulisi yhä enemmän selvittää sitä, minkälaisia merkityksiä asiakasdokumenteilla on heidän elämälleen ja siinä tehtäville ratkaisuille. Sosiaalityöntekijöiden ammattitaitoon kuuluu myös ymmärtää asiakaslasten eroavaisuudet suhteessa esimerkiksi vanhempiin. Vanhemmille postitse tuleva asiakassuunnitelma voi toimia väylänä tarkastaa yhdessä sovittuja askelmerkkejä tuleville kuukausille, mutta asiakaslapsille kyse

on usein hankalasti kirjoitetusta paperista, jota ei välttämättä edes jakseta vilkaista, koska ajatellaan, ettei sillä ole merkitystä tai asia ei kosketa lasta itseään. Sijaishuollossa ollessaan harva lapsi ajattelee, että kyseinen paperinivaska saattaa jossain vaiheessa olla merkityksellinen väylä oman elämäntarinan paikantamisen kannalta. Mikäli nuorille korostetaan jo asiakkuudessa ollessaan dokumentaation merkityksellisyyttä, ehkä nuoret aktivoituisivat myös vahvemmin itse osallistumaan ja tuomaan esiin omia näkemyksiään? Sosiaalityössä on myös löydettävä uudenlaisia tapoja kysyä nuoren näkemyksiä ja tarjottava tilaa vaihtoehtoisille tavoille tulla kuulluksi.

Vierula (2017, 91) tuo omissa tutkimustuloksissaan esiin, että ”hyvä lastensuojelun asiakirja” vaikuttaa mahdottomalta tehtävältä. Hän nostaa esiin myös sen faktan, että dokumentaatiolle asetetaan toisinaan kohtuuttomia vaatimuksia niin asiakkaiden kuin sosiaalityöntekijöidenkin kannalta. Vierula kysyy perustellusti, kuka on se asiakas, kenen kanssa asiakirjoja tulisi kirjoittaa? Tutkimukseeni osallistuneiden nuorten näkökulma on luonnollisesti nuoret itse. Mutta yhtä lailla lasten vanhemmat ovat osallisia lapsen elämäntarinan synnylle ja sen etenemiselle. Lienee kuitenkin perusteltua todeta, että riippumatta siitä, kenen kanssa asiakirjoja tulevaisuudessa kirjoitetaan, on äärimmäisen tärkeää, että asiakirjoista kuuluu vahvasti myös asianosaisten ääni. Lastensuojelun dokumentointi ja perheiden elämästä kirjoittaminen tulee aina olemaan haastavaa. Asiakirjoihin tulee kyetä sisällyttämään faktojen lisäksi sosiaalityöhön olennaisesti kuuluvat moninaiset tunteet sekä myös ristiriidat (Lees 2017). Dokumentointia tehtäessä mielessä tulisi aina myös pystyä pitämään tulevaisuusaspekti ja sen mahdollisuus, että asiakas lähtee tutustumaan omaan elämäntarinaansa dokumenttien kautta. Silloin tavat, joilla asiakirjoja on kirjattu, saavat uudenlaisia sävyjä ja merkityksiä. Silloin työvälineeksi tarkoitettu dokumentti muuttuukin välähdykseksi ihmisen elämästä. Ja silloin olisi suotavaa, että tuo välähdys olisi kirjattu lasta kunnioittaen, lasta kuunnellen, lapsen äänen kertoen.

Lastensuojelua kehittäessä tulisi keskustelussa tarjota tilaa myös dokumentoinnista puhumiseen ja siihen moraaliseen pohdintaan, mikä on asiakirjojen keskeisin tehtävä. Onko sen tehtävä toimia puhtaasti hallinnollisena asiakirjana, jonka pohjalta perustellaan tehtyjä päätöksiä vai tulisiko asiakirjat nähdä myös ikkunoina asiakkaiden henkilökohtaisiin elämiin, jolloin valtakysymykset siitä, mitä asiakirjoihin lopulta kirjataan, nousevat erityisen merkityksellisiksi. Omassa tutkimuksessani nuoret korostivat asiakirjojen merkityksellisyyttä oman elämäntarinan hahmottamisessa ja tunnistamisessa. Toisaalta esimerkiksi Tuija Eronen (2012, 118) taas kysyy omaan lastenkotien dokumentointiin liittyvän tutkimuksensa perusteella, tulisiko lastenkodeissa asuville lapsille tarjota mahdollisuus suhteellisen tavalliseen lapsuuteen ja suojella heitä siltä

tiedolta, että heidän elämäänsä tarkkaillaan ja arvioidaan jatkuvasti. Eronen on myös huolissaan siitä, että yksilöllistyvät dokumentointikäytännöt ja äärimmilleen viety yksilöllisyyden suoja saattavat syrjäyttää yhteisöllisen dokumentoinnin ja muistin ja pahimmassa tapauksessa sijaishuollossa eläneelle lapselle ei jää muistoiksi esimerkiksi yhtään valokuvaa itselle tärkeistä tapahtumista tai ihmisistä.

Vierula (2017, 102) pohtii perustellusti sitä, että mikäli lastensuojelun asiakirjojen pohjimmainen tehtävä olisikin kannatella lapsuutta koskevaa tietoa, tulisi kehittää täysin toisentyyppistä, institutionaalista poikkeavaa dokumentaatiota. Tosiasia on kuitenkin se, että vuoden 2020 alusta kunnat ovat siirtyneet sosiaalihuollon Omakanta-järjestelmän käyttäjiksi ja asiakkaat voivat seurata Omakannassa asiansa käsittelyä sosiaalihuollossa sekä tutustua hänelle laadittuihin asiakirjoihin (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2020). Tämä tulee luomaan omat haasteensa dokumentointikäytäntöjen kehittämiseksi jatkossa, mutta lisää asiakkaiden valinnanvapautta sekä mahdollisuutta osallistua aktiivisemmin myös dokumentoinnin osa-alueeseen lastensuojelutyössä. Pohjimmiltaan kyse on vanhasta kansansanonnasta. Kun toiselle kumartaa niin toiselle pyllistää. Tärkeintä olisi löytää tasapaino, jolloin asiakirjat, joilla väistämättä on merkittäviä institutionaalisia ja hallinnollisia tehtäviä, pystyisivät myös tarjoamaan inhimillisen väylän asiakkaille oman elämäntarinansa äärelle myöhemmissä elämänvaiheissa.

7.3 Lainsäädännöstä puuttuvat ohjeistukset asiakirjojen lukemiseen liittyen

Tutkimukseeni osallistuneiden asiakasnuorten näkökulmasta dokumentointi on haastava ja monimutkainen osa-alue lastensuojelutyötä, joka saa uusia sävyjä tilanteessa, jossa asiakirjoihin tutustutaan asiakkuuden päättymisen jälkeen. Dokumentoinnin ja asiakirjoihin palaamisen haasteita ei kyetä ratkaisemaan ainoastaan dokumentointikäytänteitä muuttamalla, vaan tarvitaan laajempaa pohdintaa ja ohjeistusta keinoista, joilla asiakirjoihin palaaminen, mahdollisesti vuosien jälkeenkin, olisi riittävästi tuettu ja korjaava kokemus. Tutkimukseni yksi keskeisimmistä havainnoista oli nuorten kokemus asiakirjojen lukemisesta joko yksin tai yhdessä työntekijän kanssa. Tämä oli selkeä nuorten kokemukseen vaikuttanut tekijä ja myös alleviivasi lukemiskokemuksen aiheuttaneita myöhempiä tunnereaktioita. Ne nuoret, jotka olivat tutustuneet asiakirjoihinsa yksin, olivat kokeneet lukemisen raskaana ja lukeminen oli aiheuttanut tunnereaktioita, joihin ei osattu varautua etukäteen. Sen sijaan ne nuoret, jotka tutustuivat asiakirjoihinsa yhdessä tutun työntekijän kanssa, kuvasivat lukukokemuksen olleen voimaannuttava siitäkin huolimatta, että asiakirjat olivat pitäneet sisällään raskaita asioita ja palauttaneet muistoissa elämän haastaviin aikoihin.

Arkistotiedot ja dokumentit voivat olla tärkeitä, jopa ainoita tiedonlähteitä tilanteissa, joissa yhteys sijoitetun lapsen ja hänen syntymävanhempiensa välillä on katkennut tai kuolemantapausten vuoksi kukaan ei ole kertomassa nuorelle hänen menneisyydestään. Näin oli myös osan tutkimukseen osallistuneiden nuorten kohdalla. Arkistoitujen asiakirjojen voidaan katsoa kuvaavan oman aikansa sosiaalityötä ja niitä tulee tarkastella sen mukaisina. Tästä syystä olisi myös tärkeää, että asiakirjoja tarkasteltaisiin yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. (Tervonen-Arnkil 2015, 57.) Kuten tutkimustuloksistani on nähtävissä, se, kenen kanssa asiakirjojaan lukee, on merkityksellistä. Yksin asiakirjoihin tutustuminen on tutkimukseni perusteella ollut raskasta ja luettu teksti ja sen herättämät tunteet jäivät vaivaamaan pitkäksi aikaa myös lukemisen jälkeen. Lastensuojelulaista puuttuu ohjeistus tilanteisiin, joissa lastensuojelun asiakkuudessa ollut lapsi haluaa tutustua myöhemmässä elämässään omiin lastensuojelun dokumentteihinsa ja myös kuntien tavat reagoida saamiinsa asiakirjapyyntöihin vaihtelevat. Toisissa kunnissa nuori kutsuttiin sosiaalitoimeen ja nuorta vastassa oli työntekijä, joka oli varannut aikaa ja perehtynyt nuoren asiakirjoihin ja oli valmis vastaamaan mahdollisiin kysymyksiin. Toisissa kunnissa asiakirjat saapuivat nuorelle kotiin kirjekuoressa, vailla minkäänlaista opastusta tai informaatiota siitä, mihin nuori voi halutessaan ottaa yhteyttä, mikäli asiakirjoista nousee esiin jotakin, johon haluaa palata tai mikäli asiakirjojen lukemisen herättäneet tunteet muodostuvat raskaiksi.

Mielestäni kyse on merkittävästi puutteesta lastensuojelutyössä. Lastensuojelua ja etenkin sijaishuoltoa verrataan toisinaan adoptioon, jossa lapsi myös tulee erotetuksi syntymävanhemmistaan syystä tai toisesta. Adoptiolakiin (22/2012) on kuitenkin kirjattu selkeästi lapsen oikeus omiin tietoihinsa pykälässä 92, jossa asiasta mainitaan seuraavasti: *Adoptiolapsella ja hänen huoltajallaan sekä adoptiolapsen kuoltua hänen jälkeläisellään ja tämän huoltajalla on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada maksutta tietoja 92 §:ssä tarkoitetuista asiakirjoista niiden säilyttäjältä. Tietoja annettaessa on tietojen saajalle tarjottava tarpeellinen tuki ja ohjaus.* Lakiin on siis kirjattu paitsi oikeus omien asiakirjojen saamiseen myös maininta tietojen saajalle tarjottavasta tuesta ja ohjauksesta. Tervonen-Arnkil (2015, 57) myös toteaa, että adoptoitu voi milloin tahansa kääntyä adoptioeuvonnan puoleen keskustellakseen adoptiostaan.

Lastensuojelusta tämänkaltainen ohjeistus puuttuu. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812) 11§ oikeuttaa asiakkaan saamaan tietoa omista asiakirjoistaan, mutta lakiin ei ole kirjattu tarkemmin ohjeistuksia asiakirjojen luovuttamisesta ja asiakkaalle tarjottavasta tuesta asiakirjoihin liittyen. Nykyjärjestelmä ei mahdollista välttämättä työntekijälle edes harkintaa siitä,

tarjoutuuko lukemaan asiakirjoja yhdessä asiakkaan kanssa, koska isommissa kunnissa asiakirjapyyntöt kulkevat suoraan kirjaamojen kautta, jolloin sosiaalityöntekijälle ei välttämättä edes tule tietoon, että asiakas on pyytänyt asiakirjojaan.

Mielestäni lastensuojelulakiin tulisi lisätä ohjeistus asiakirjojen luovuttamisesta ja dokumentaatioon tutustumisesta. Suomessa pyritään jatkuvasti kehittämään lastensuojelua ja muun muassa vuoden 2020 alusta jälkihuollon ikäraja on nostettu aiemmasta 21 ikävuodesta nykyiseen 25 ikävuoteen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019). Muutoksella tavoitellaan sijoitettujen nuorten tiiviimpää tukemista aikuistumisen ensimetreillä ja tähän muutokseen sopisi mielestäni hyvin myös mahdollisuus oman lastensuojelun historian läpikäymiseen yhdessä työntekijän kanssa. Osana jälkihuoltoa nuorille voisi tarjota mahdollisuutta tutustua omiin asiakasdokumentteihinsa työntekijän tukemana ja asiakirjojen luovuttamisen voisi siirtää osaksi jälkihuollon työtä, jolloin asiakkaalla olisi vähintään yksi kohtaaminen asiakirjoihin liittyen sosiaalityöntekijän tai jälkihuollon työntekijän kanssa sillä hetkellä, kun hän asiakirjansa saa käsiinsä. Tuossa tapaamisessa nuorelle voisi tarjota mahdollisuutta käydä asiakirjoja läpi yhdessä työntekijän kanssa, mutta vähintään nuorelle käytäisiin keskustelun tasolla läpi se, minkälaisia reaktioita asiakirjoihin tutustuminen saattaa herättää sekä tarjottaisiin nuorelle yhteystietoja sekä ohjeistuksia siitä, minne voi ottaa yhteyttä, mikäli asiakirjoihin liittyen herää kysymyksiä tai halua keskustella.

Lastensuojelu kehittyy ja muuttuu vuosien mukana. Asiakkaiden osallisuutta korostetaan ja asiakkaiden toivotaan osallistuvan yhä aktiivisemmin myös oman asiakasdokumentaation laadintaan yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Asiakas nähdään aktiivisena toimijana omassa asiakkuusprosessissaan. Mutta vähintään yhtä tärkeää on muistaa kannatella asiakasta myös asiakkuuden päättymisen jälkeen ja olla tukena tilanteessa, jossa asiakas palaa dokumentoidun elämäntarinansa äärelle.

Lähteet:

- Alhanen, Kai (2014) Vaarantunut suojeluvälitys. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Raportti. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Tampere: Juvenes print.
- Araneva, Mirjam (2016) Lapsen suojeleminen - toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum Pro.
- Askeland, Gurid Aga & Payne, Malcolm (1999) Authors and audiences: towards a sociology of case recording. *European Journal of Social Work* vol.2 (I), 55-65.
- Bardy, Marjatta (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes-print. 16-46.
- Bardy, Marjatta, Barkman, Johanna & Janhunen, Tarja (toim.) (2000) Elämäni tarina. Lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa ja perhehoidossa. Helsinki: Erikoispaino.
- Bardy, Marjatta & Känkänen, Päivi (2005) Omat ja muiden tarinat. Ihmisyyttä vaalimassa. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Barkman, Johanna (2013) Lasten ja nuorten elämäntarinan äärellä. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes-print. 273-283.
- Berrick, Jill & Dickens, Jonathan & Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (2016) Parents' involvement in care order decisions: A cross-country study of front-line practice. *Child and Family Social Work*. (Early view). <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cfs.12277/pdf>. Viitattu 29.1.2020.
- Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere: Suomen yliopistopaino – Juvenes Print.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Goddard, Jim & Murray, Suellen & Duncalf, Zachari (2013) Access to Child Care Records: A Comparative Analysis of UK and Australian Policy and Practice. *British Journal of Social Work* 43 (4), 759–774.
- Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Günther, Kirsi (2012) Kirjatut ammatilliset kehukset. Mielenterveyskuntoutus asiakassuunnitelmien kuvaamana. *Janus* vol. 20 (1) 2012, 15-31.
- Heino, Tarja, Hyry, Sylvia, Ikäheimo, Salla, Kuronen, Mikko & Rajala, Riku (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa- Hankkeen (2014-2015) päätulokset. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Tampere: Raportti 3/2016.
- Hiltunen-Toura, M., Lohijoki H., Väinälä, A. & Ropo, R. 2006. *Talentia-lehti*. Verkkojulkaisu 30.9.2016. <http://www.talentia-lehti.fi/sosiaalihuolto-siirry-asiakastietojen-maaramuotoiseen-kirjaamiseen/> Viitattu 27.1.2020.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hohenthal-Antin, Leonie (2009) Muistot näkyviksi. Muistelutyön menetelmiä ja merkityksiä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Horrocks, Christine & Goddard, Jim (2006) Adults who grew up in care: constructing the self and accessing care files. *Child and Family Work* 11, 264-272.

Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemissa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Huuskonen, Saila, Korpinen, Johanna, Pösö Tarja & Ritala-Koskinen, Aino (2010) Kolme polkua lastensuojelun avohuollon organisatorisessa muistissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (2010):6, 650-658.

Huuskonen, Saila & Vakkari, Pertti (2013) “I Did It My Way”: Social workers as secondary designers of a client information system. *Information Processing and Management* 49 (2013), 380–391.

Huuskonen, Saila & Vakkari, Pertti (2015) Selective Clients’ Trajectories in Case Files: Filtering Out Information in the Recording Process in Child Protection. *British Journal of Social Work* 45 (2015), 792-808.

Juhila, Kirsi (2018) Aika, paikka ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Kananoja, Aulikki & Ruuskanen, Kristiina (2019) Selvityshenkilön ehdotuksen lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161379/Selvityshenkilön_edellytykset_lastensuojelun.pdf?sequence=4&isAllowed=y Viitattu 10.2.2020.

Kulmala, Anna (2006) Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Tampere: Juvenes print.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kääriäinen, Aino (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen. *Lapset ja sosiaalityö*. Jyväskylä: PS-kustannus. 45-67.

Kääriäinen, Aino, Leinonen, Ansa & Metsäranta, Hannele (2007) Lastensuojelun dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. Helsinki: Yliopistopaino.

Kääriäinen, Aino (2016) Sosiaalityön dokumentointi: suhde tietoon ja toimintaan. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä. *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Tallinna: Gaudeamus Oy. 189-197.

Lastensuojelu 2017. Tilastoraportti. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. Viitattu 17.2.2019. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Lastensuojelulaki 417/2007. Annettu Helsingissä 13.4.2007. Viitattu 12.11.2018. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lees, Amanda (2017) Facts with feelings – Social Workers' experiences of sharing information across team and agency borders to safeguard children. *Child and Family Social Work* 22 (2), 892-903.

Munro, Eileen (2002) *Effective child protection*. Lontoo: Sage.

Pesäpuu (2019) Kokemusasiantuntijaverkostot. <https://pesapuu.fi/toiminta/lapset-ja-nuoret-kehittajina/verkostot/> Viitattu 16.10.2019.

Pitkänen, Miia (2008) *Yhteiseen elämään – huostassapidon lopettaminen lastensuojelun toimenpiteenä*. Lisensiaattityö. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Plummer, Kenneth (2001) *Documents of life 2: an invitation to critical humanism*. Lontoo: Sage.

Prince, Katie (1996) *Boring records? : Communication, speech and writing in social work*. Lontoo: Kingsley Publishers.

Puustinen-Korhonen Aila & Pösö, Tarja (2010) Totettuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. *Lapsivaltuutetun toimiston julkaisuja* 2010:3.

Pösö, Tarja (2011) Combatting child abuse in Finland: from family to child-centered orientations. In: *Child Protection Systems. International Trends and Orientations* (eds N. Gilbert, N. Parton & M. Skivenes), pp. 112–130. Oxford University Press, New York.

Pösö, Tarja & Eronen, Tuija (2013) Five years in care: documented lives and time trajectories in child welfare. *Child & Family Social Work*. 202-210.

Reamer, Frederik G. (1983) The Concept of Paternalism in Social Work. *Social Service Review* Vol.57, No. 2 (Jun. 1983) s. 254-271.

Reamer, Frederik G. (2005) Documentation in Social Work: Evolving Ethical and Risk-Management Standards. *Social Work* vol.50 (4) 2005. s. 325-334.

Rubin, Herbert J. & Rubin, Irene S. (2005) *Qualitative interviewing. The Art of Hearing Data*. Thousand Oaks: Sage.

Saastamoinen, Kati (2010) *Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan*. Helsinki: Edita.

Smart, Carol (2007) *Personal life. New directions in sociological thinking*. Cambridge: Polity Press.

Smythe, William E. & Murray, Maureen J. (2000) Owing the Story: Ethical Considerations in Narrative Research. *Ethics & Behavior* 10 (4), 311–336.

Sosiaalihuollon kantapalvelut. 2019. Tiedon hallinta sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 1.4.2019. <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/kanta-palvelut/sosiaalihuollon-kanta-palvelut>

- Sosiaali- ja terveysministeriö (2019) Lastensuojelun laatusuositus päivitetty. Uutena asiana laatukriteerit sijaishuoltoon ja valvontaan. Viitattu 29.1.2020. https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/lastensuojelun-laatusuositus-paivitetty-uutena-asiana-laatukriteerit-sijaishuoltoon-ja-valvontaan
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2019) Sijoitettujen lasten perusoikeudet vahvistuvat – jälkihuollon ikäraajaksi 25 vuotta. Viitattu 3.2.2020. https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/sijoitettujen-lasten-perusoikeudet-vahvistuvat-jalkihuollon-ikarajaksi-25-vuotta
- Tervonen-Arnkil, Kaisa (2015) Adoption avoimuus. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa. Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mietintö (2009) Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf> . Viitattu 27.1.2020.
- Vierula, Tarja (2014) Lastensuojelun asiakkuus ja asiakirjat vanhempien kokemuksina. Janus vol.22 (4) 2014, 343-360.
- Vierula, Tarja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Tampere: Suomen yliopistopaino – Juvenes Print.
- YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro. 14. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_14_julkaisu.pdf . Viitattu 12.4.2019.

HAASTATTELURUNKO

I TAUSTATIEDOT

Kerro minulle, mitä mielestäsi minun olisi tärkeää tietää sinusta ja taustoistasi, kun tutkimusaiheenani on dokumentointi ja oman tarinan lukeminen dokumenteista?

- sijaishuollon muoto ja sen kesto (laitos vai perhesijoitus, molemmat?)

Olitko sijaishuollon aikana tietoinen, mitä kaikkia dokumentteja sinusta laadittiin?

II ASIAKIRJAT JA DOKUMENTOINTI

Milloin päätit tutustua omiin lastensuojelun dokumentteihisi? (kuinka pitkä aika sijoituksen päättymisen jälkeen)

Miksi halusit tutustua asiakirjoihisi?

Miltä ajalta tilasit asiakirjoja ja mitä asiakirjoja tilasit? Miksi juuri kyseiset asiakirjat? Miksi pidit niitä tärkeimpinä? (sosiaalitoimen raportit ja asiakirjat vs. laitoksen/perhehoidon raportointi)

Minkälaisena koit prosessin asiakirjojen saamiseksi?

Luitko asiakirjojasi silloin, kun olit lastensuojelun asiakkuudessa? Entä osallistuitko niiden kirjoittamiseen?

III OMA ELÄMÄNTARINA LUETTUNA KOKEMUKSENA

Missä olet tutustunut omiin asiakirjoihisi? Kenen kanssa luit asiakirjoja?

Miltä sinusta tuntuu, että henkilökohtaisia asioitasi on kirjattu asiakastietojärjestelmään?

Millä tavoin koet oman elämäntarinasi tulleen kirjatuksi?

Minkälaisia asioita löysit lukiessasi asiakirjojasi? Yllättikö jokin asia tai puuttuiko selkeästi jotakin, jonka koet merkitykselliseksi?

Nousiko asiakirjoista elämäntarinasi kannalta esiin jotakin erityisen merkityksellistä? (positiivista tai negatiivista)

Oletko keskustellut asiakirjoista esimerkiksi vanhempiesi/sijaisvanhempiesi/ jälkihuollon sosiaalityöntekijän /jonkun muun kanssa?

Mikä muu tukee muistojasi liittyen sijaishuollon aikaan? Onko sinulla päiväkirjoja, valokuvia, muiden läheisten muistiinpanoja ko. ajalta?

Miltä oman tarinan lukeminen tuntui?

Oliko asiakirjojen lukemisesta ja niihin tutustumisesta sinulle hyötyä? Oletko käyttänyt lukukokemustasi jollakin tapaa hyödyksesi?

Oliko asiakirjojen lukemisesta sinulle haittaa?

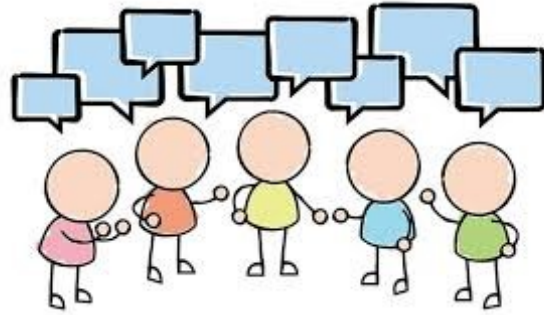
Ajatteletko asioista uudella tavalla nyt, kun olet lukenut omia asiakirjojasi?

LOPUKSI

Nyt kun olet lukenut omia asiakirjojasi ja ajattelet itseäsi ja muita nuoria, jotka tulevaisuudessa omiin asiakasdokumentteihinsa tutustuvat, kerro kolme asiaa, joiden avulla lastensuojelun dokumentointia voitaisiin kehittää.

Mikä sai sinut osallistumaan tähän tutkimukseen? Miltä haastattelu on tuntunut? Haluatko sanoa vielä jotakin?

HAASTATTELUKUTSU

Hei kokemusasiantuntija!

Olen Tampereen yliopiston sosiaalityön opiskelija. Teen opintoihin kuuluvaa pro gradu-tutkielmaa lastensuojelun asiakasdokumentaatiosta, työnimenä kulkee Minun tarinani(ko)? – Lastensuojelun asiakirjat lapsen näkökulmasta. Tutkimuksen tarkoituksena on haastatella lastensuojelun entisiä asiakaslapsia, nykyisiä kokemusasiantuntijoita, jotka ovat jossakin elämänvaiheessaan tilanneet ja tutustuneet omiin lastensuojelun dokumentteihinsa. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, pystyvätkö nuoret tunnistamaan oman elämäntarinansa dokumenteista, miltä oman tarinan lukeminen on tuntunut ja miten oma elämäntarina on tullut dokumenteissa kohdelluksi.

Mikäli olet tutustunut omiin lastensuojelussa tuotettuihin asiakirjoihisi, olisit valmis käyttämään tunnin tai kaksi ajastasi tutkimukseeni osallistumiseen ja haluaisit jakaa kokemuksia haastattelun muodossa, olet etsimäni henkilö. Haluaisin kutsua juuri sinut osallistumaan tutkimukseeni ja tuomaan tutkimuksen kautta esiin lasten ja nuorten kokemuksia sekä ääntä lastensuojelutyöstä.

Pro gradu- tutkielmani aineisto koostuu kokemusasiantuntijoiden haastatteluista. Haastattelut toteutuvat yksilöhaastatteluina, joiden arvioitu kesto on noin 1-1,5 tuntia. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Haastatteluaineistot käsitellään luottamuksellisesti, jokaisen haastatteluun osallistuneen anonyymiteetti säilyttäen. Pro gradu- tutkielmani ohjaajana toimii professori Tarja Pösö Tampereen yliopistosta. Yhteyshenkilönä tutkielmalleni toimii Pesäpuulta Onni Westlund.

Toivoisin, että otat minuun yhteyttä sähköpostitse haastatteluajankohdan sopimiseksi 8.9.2019 mennessä. Haastattelujen suunniteltu toteuttamisajankohta on syyskuussa 2019. Tarkempi haastattelupaikka sovitaan kanssasi myöhemmin, olen varautunut kulkemaan haastattelujen perässä Etelä-Suomen alueella.

Mikäli jokin jäi pohdituttamaan, vastaan mielelläni tutkimustani koskeviin kysymyksiin.

Lämmin kiitos mielenkiinnostasi!

Ystävällisesti,

Laura Romo
 Sosiaalityön opiskelija, Tampereen yliopisto
laura.romo@tuni.fi